

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras teorijas un vēstures katedra

Mēness simbolikas daudzveidība kora *Kamēr...* koncertciklā

“Mēness dziesmas”

Bakalaura darbs

Ieva Dzintare:
Akadēmiskās bakalaura izglītības programmas ”Mākslas”
Kultūras teorijas/ menedžmenta apakšprogrammas
4. kursa studente Ieva Dzintare
(ID – 20124404)

Darba vadītājs:
Dr. art. Andris Vecumnieks

/paraksts/

Rīga

2016

Darbs izstrādāts ar Latvijas Kultūras akadēmijas finansiālu atbalstu.

IEVADS	5
1. MĒNESS TĒLA DAUDZVEIDĪBA PASAULES KULTŪRAS TELPĀ.....	9
1.1. Mēness simbolikas priekšstatu veidošanās kultūrvēsturiskā skatījumā.....	9
1.2. Mēness - sievišķā spēka un ticējumu, maģijas, māņticību kontekstā	11
1.3. Mēness latviešu mītiskā skatījuma kontekstā	14
1.4. Simbolu lietojums latviešu literatūras kontekstā	16
2. MŪZIKAS UN TEKSTA SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBE	19
2.1. Intermedialitātes fenomens	20
2.2. Pītera F. Steisija mūzikas un teksta mijiedarbes definējums: muzikālo kompozīciju pamatteksu veidi.....	22
2.2.1. Mūzika un dzejas, prozas teksti.....	23
2.2.2. Mūzika un paralingvistisks, fonētisks teksts	24
2.2.3. Mūzikas un teksta mijiedarbes veidi	24
3. JAUNIEŠU KORA KAMĒR KONCERTCIKLA “MĒNESS DZIESMAS” MĀKSLINIECISKĀS KONCEPCIJAS RAKSTUROJUMS	26
3.1. Koris <i>Kamēr...</i> : ieskats mākslinieciskajā darbībā.....	26
3.2. <i>Mēness dziesmas</i> : mākslinieciskā koncepcija.....	28
4. MĒNESS SIMBOLIKAS DAUDZVEIDĪBA KORA KAMĒR... KONCERTPROGRAMMĀ MĒNESS DZIESMAS	32
4.1. Mēness simbolikas daudzveidība koncertprogrammā iekļautās dzejas ietvaros... 32	
4.1.1. Raimonds Pauls, Jānis Peters. <i>Tu esi mēness neredzamā puse</i>	33
4.1.2. Līga Celma, Jānis Peters. <i>Mani mīl mākslinieks grēcīgs</i>	35
4.1.3. Kaspars Zemītis, Aspazija. <i>Mēnessnakts</i>	37
4.1.4. Arturs Maskats, Liāna Langa. <i>Mēnessnīcas noktirne</i>	40
4.1.5. Ēriks Ešenvalds, Sara Teasdale. <i>The new moon</i>	43
4.1.6. Andris Sējāns. Ojārs Vācietis. <i>Mēnesim robs</i>	45
4.1.7. Rihards Zaļupe. Sondra Lāce. <i>Mēnesī...</i>	50
4.2. Mēness simbolikas transformācijas koncertprogrammā ietverto mītisko priekšstatu ietvaros.....	55
4.2.1. Evija Skuķe. <i>Mēness vokālīze</i>	55
4.2.2. Juris Karlsons. Selēnes zilie putni	60
4.3. Mēness simbolikas transformācijas koncertprogrammā ietverto mūzikas autoru tekstu interpretācijā	65
4.3.1. Raimonds Tiguls. <i>Moonlight Sound Design</i>	65

NOBEIGUMS	68
KOPSAVILKUMS	70
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAĶSTS	71
SUMMARY	75
PIELIKUMI	76
Pielikums nr. 1 Jānis Peters. <i>Tu esi mēness neredzamā puse</i>	77
Pielikums nr. 2 Jānis Peters, Līga Celma. <i>Mani mīl mākslinieks grēcīgs</i>	78
Pielikums nr.3 Jānis Peters: <i>Mani mīl mākslinieks grēcīgs</i>	79
Pielikums nr.4 Aspazija. <i>Mēnessnakts</i>	80
Pielikums nr.5. Liāna Langa. <i>Mēnesnīcas noktirne</i>	81
Pielikums nr.6. Sara Teasdale. <i>The New Moon</i>	82
Pielikums nr.7. Ojārs Vācietis. <i>Mēnesim robs</i>	83
Pielikums nr.8. Raimonds Tīguls. <i>Moonlight sound design</i>	86
Pielikums nr.9. Sondra Lāce. <i>Mēnesī</i>	87
Pielikums nr.10. Sondra Lāce. Rihards Zaļupe. <i>Mēnesī</i>	88
Pielikums nr.11. Andrs Sējāns. Ojārs Vācietis. <i>Mēnesim robs</i>	89
Pielikums nr. 12. Intervija ar diriģentu Māri Sirmo	90

IEVADS

Kormūzikas pamatā un žanra interpretācijā gandrīz vienmēr sastopamies ar vairāku, patstāvīgu mākslas veidu sintēzi. Ja sākotnēji tā bijusi dzejas, prozas un mūzikas savstarpējā mijiedarbe, tad šodienas kormūzikas atskaņošanai raksturīga jau konceptuāla vēstījuma, scenogrāfijas un pat horeogrāfijas pievienošanās. Neskatoties uz apstākli, ka kormūzikas interpretācijas daudzdimensionālā tendence aug un attīstās arvien plašākā spektrā, ir maz pētījumu, kuri vērsti uz mūzikas un verbālā teksta nozīmīgo mijiedarbi, skatot to caur atsevišķu elementu jeb simbolu transformāciju un kulturoloģisku ievirzi.

Apjomīgais kultūrvēsturē un saziņas telpā eksistējošais simbolu materiāls aizvien tiek plaši pielietots un modificēts izvērstos un mūsdienām atbilstošos formātos, kino, literatūrā, tēlotājmākslā, mūzikā, tostarp Latvijas kultūrtelpā, apvienojot tos ar latviešiem raksturīgo dziedāšanas tradīciju un radot unikālu kora oriģinālmūziku. Šeit simboli no savas sākotnēji pirmatnējās mutvārdu un pasaules skaidrošanas vides kļūst daudz nozīmīgāki, pārtopot daudznozīmīgumu ietverošā kodolā, kas pārstāv ne vien atsevišķu kopienu, bet arī nāciju, nacionālo piederību, tradīciju, domājumu un vienreizējības būtību. Vienlaicīgi tie sevī iemieso svarīgu kultūras mantojumu, kas, transformējoties un apvienojoties ar visdažādākajiem mākslinieciskās izteiksmes veidiem, veido cilvēces identitātes kodolu un tikai tai raksturojošas iezīmes un izteiksmes veidu.

Veicot iepriekšējā gada pētījumu, kurā tika skatīta atsevišķu identitātes raksturojošu vienību jeb latviešu, saulei veltīto tautas dziesmu mijiedarbe ar konkrētu autoru radīto kora oriģinālmūziku, tika meklēta saikne starp dainām kā pirmatnēja mutvārdu saziņas līdzekļa un kultūrkodu pārmantojošu un ietverošu formu, kuras šodien transformējušās jau daudz neviennozīmīgākos un visaptverošākos simbolos. Vērojamā tendence un secinājums, ka latviešu mitoloģiskajos uzskatos balstītais teksts jeb tradīcija stājas visdažādākajās attiecībās ar latviešu kormūziku: savstarpēji mijiedarbojoties, transformējoties un ne tikai, un secinot, ka arī dažādu simboliskas un kultūrvēsturiskas nozīmes ietverošu elementu daudzums plaši tiek pielietots radot kora oriģinālmūziku, tika nolemts bakalaura darba ietvaros aplūkot un analizēt

jau cita, taču idejiski saistīta - Mēness simbolikas transformāciju jauniešu kora *Kamēr...* projektā “Mēness dziesmas”.

2012. gada februārī Latvijas Universitātes Lielajā Aulā tiek pirmatskaņoti desmit skaņdarbi – Mēness dziesmas. Šis ir viens no kora *Kamēr...* vērienīgajiem projektiem, kura pamatā ņemts kāds diriģenta un kori ieinteresējošs elements, kurš mākslinieciskās jaunrades rezultātā tiek interpretēts caur stāstu mūzikā. Mūzikas autoru Artūra Maskata, Ērika Ešenvalda, Raimonda Paula, Līgas Celmas, Jura Karlsona, Riharda Zaļupes, Kaspara Zemīša, Andra Sējāna, Raimonda Tiguļa, Evijas Skuķes un tekstu autoru: Ojāra Vācieša, Aspazijas, Jāņa Petera, Liānas Langas, Sāras Tīsdeilas, kā arī latviešu tautas dziesmu un sengrieķu leģendas materiālu sintēzes rezultātā tiek radīti desmit pilnīgi atšķirīgi redzējumi, kas raksturo debess spīdekļa Mēness noslēpumaino, tomēr visaptverošo dabu. Koncerts klasiska formāta ietvaros ticis veidots divdaļīgs, kur pirmajā no divām daļām ir vācu 20. gadsimta komponista Karla Orfa (*Carl Orff*) viencēliena opera *Mēness* un otrajā *Mēness dziesmu* pirmatskaņojumi. Projekta ietvaros iespējams analizēt un novērtēt ne tikai mūzikas un teksta savstarpējo mijiedarbi, bet vērot arī milzīga apjoma mēness tēla gan kā dabas parādības, gan kā mītiska pasaules tvēruma priekšstatus, kur, mainoties kompozīcijām, mainās arī mēness simbolikās un tēla transformācijas.

Darba ietvaros tiks izmantoti vairāki jēdzieni, kuriem nepieciešams ieviest terminoloģisku skaidrību, lai atzīmētu to atšķirīgās nozīmes un nepārprotamību izpētes procesa laikā. Pētījuma galvenā uzmanība tiks vērsta uz avotos satopamo Mēness simboliku, kur *simbols* tiks saprasts kā zīme, zīmju kopums, kas nosacīti atspoguļo ideju, parādību sabiedrībā. Simbola struktūrai, veidojoties no priekšmeta tēla un iekšējās jēgas, vienlaicīgi tā atšifrēšana paredz uztvērēja aktīvu darbību. Simbols spējīgs pastāvēt tikai kultūras un dažādos cilvēku sazināšanās formu ietvaros. Turpinājumā tiks skatītas arī simbola *transformācijas* jeb tā pārveidošanās, mainot īpašības, elementus, tomēr nezaudējot un saglabājot saistījumu ar sākotnējo pirmelementu. Ar simbola *sintēzi* tiks saprasta dažādu neviendabīgu elementu, kā, piemēram, mūzikas un teksta apvienošanās noteiktā sistēmā, vienotā veselumā. Savukārt divu dažādu elementu savstarpēja mijiedarbe liecinās par simbola un mūzikas vai cita lieluma *mijiedarbi*. Izmantojot terminu *interpretēt*, tiks runāts par radošas jēgas, priekšmeta, parādības vai idejas nozīmes atklāšanu, ko konkrētajam materiālam vai tēlam piešķir komponists un dzejnieks, to skaidrojot, vispārinot un

paplašinot. Par projekta *konceptuālismu* tiek saprasts ietvertās domas, idejas, vispārināšana un paplašināšana.

Pētījumā uzstādītās hipotēzes pamatā ir jautājums:

- Vai mēness tēla interpretācijai jauniešu kora *Kamēr...* koncertciklā “Mēness dziesmas” pamatā ir universāla mēness simbola koncepcija, kura pastāvot un realizējoties kultūrtelpas ietvaros pārmantojas arī konkrētajā koncertciklā?

Pētījuma mērķis ir:

- Apzināties kultūrtelpā eksistējoša Mēness simbola un mūzikas savstarpējo mijiedarbi.

Pētījuma uzdevumi ir:

- Iepazīties ar Ērika Ešenvalda, Raimonda Tiguļa, Raimonda Paula, Artūra Maskata, Līgas Celmas, Andra Sējāna, Kaspara Zemīša, Evijas Skuķes, Jura Karlsona, Riharda Zaļupes mūzikā un tekstu autoru: Ojāra Vācieša, Aspazijas, Jāņa Petera, Liānas Langas, Sāras Tīsdeilas materiālā ietverto Mēness tēlu.
- Veikt avotu semantisko analīzi.
- Konstatēt un salīdzināt oriģinālteksta un pārveidotā teksta modifikācijas.

Vēršot uzmanību darba struktūrai, tas tiks dalīts četrās atsevišķās daļās. Pirmajā daļā tiks veikts Mēness kā simboliska tēla daudzveidības apskats pasaules kultūras telpā, kur atsevišķi tiks raksturots mītiskais priekšstatu veidošanās process kā laika definēšanas instruments, kā arī astroloģijā, maģijā un senlatviešu mītiskā domājumā pastāvošais Mēness tēls. Otrajā nodaļā tiks skatītas mūzikas un teksta savstarpējās mijiedarbes koncepcijas dažādu teoriju ietvaros. Tostarp intermedialitātes, mūzikas un teksta semantiskās saiknes raksturojošās pazīmēs, kā arī definēti muzikālo kompozīciju pamatteksu veidi. Trešajā daļā tiks veikta Kora *Kamēr...* mākslinieciskās darbības apraksts un Mēness dziesmu konceptuālās vīzijas raksturojums, veicot arī interviju ar 2012.gadā kora galveno, māksliniecisko vadītāju Māri Sirmo. Noslēdzošajā, ceturtajā daļā, pamatojoties uz iepriekš veikto Mēness tēla

simbolikas apskatu un mūzikas un teksta sintēzes skaidrojumu, tiks veikta koncertcikla “Mēness dziesmas” kompozīcijās eksistējošā Mēness tēla detalizēta daudznozīmīguma un transformācijas analīze.

Darbā plānots izmantot sekojošas pētnieciskās metodes: aprakstošā metode - Mēness tēla sīkai, detalizētai izpētei vienlaicīgi izmantojot esošās zinātniskās atziņas un atzinumus, analīzes metode – pētījumā izmantojamo partitūru dalīšana atsevišķās sastāvdaļās un analizēšana gan no semantiskā, gan muzikālā skatu punkta, avotu un literatūras analīzes metode – teorētisko atziņu un situācijas analīzes veikšanai, daļēji strukturēto un dziļo interviju metode – autoru motīva izmantojuma pamatojuma noskaidrošanai, kā arī loģiski konstruktīvā metode, lai pētījuma rezultātā veiktu izrietošos secinājumus.

1. MĒNESS TĒLA DAUDZVEIDĪBA PASAULES KULTŪRAS TELPĀ

Mēness tēlam ir ļoti daudznozīmīga nozīme pasaules maģiskajā un simboliskajā telpā gan kā fizikālai parādībai kosmoloģiskajā redzējumā, gan kā mītiskai būtnei dažādu tautu ticējumos, nostāstos un pasaules uzbūves kārtībā. Nemitīgi mainot savu formu kā zemes pavadonim, tas kopš gadsimtiem ilgas pagātnes un vēl aizvien tiek saistīts ar daudziem dzīvībai svarīgiem procesiem uz zemes, tostarp laika atskaites definēšanai, ciklisku ritmu noteikšanai, parādību skaidrošanai un maģijas veidošanai. Pētījuma veikšanai nepieciešams saskatīt kopainu, kas paveras Mēness tēla simboliskajai daudzveidībai pasaules kultūrkontekstu un domājumu kopainā, tāpēc šajā nodaļā skatīti konkrēti Mēness tēla raksturojošie elementi, un atspoguļots pasaules un Latvijas domājuma telpā dominējošais priekšstats par tēla daudzveidību.

1.1. Mēness simbolikas priekšstatu veidošanās kultūrvēsturiskā skatījumā

Jau kopš seniem laikiem cilvēks pretstatījis dažādus lielumus, izšķirot pretmetu un polāro iedabu pasaules un lietu kārtības uzbūvē. Mēness Seno Austrumu kultūrā ieņēmis daudz būtiskāku lomu nekā vienmēr blakusstāvošā Saule. Sākotnēji Mēness bijis viennozīmīga sievietes dzimtes būtne jeb enerģētiskais kopums, kas skaidrojams ar faktu, ka sākot jau ar Seno Ķīnu, tas saistīts ar reliģiskā domājuma un jēdziena in (*yin*) ietekmi kā pasīvam gaismu uztverošam debess ķermenim, kā arī Mēness kalendāra cikla līdzību ar sievietes menstruālo ciklu.¹ Taču savu viennozīmību dzimuma ziņā tas dažādu kultūru ietvaros un mitoloģiskajās izpratnēs mainījis bieži.

Sākotnēji vīrišķā izpratnē Mēness parādās reti, ja neskaita ēģiptiešu mēness dievu *Totu* un vācu valodas izplatības telpu (ģerm. *Mani*). Tots Ēģiptē bijis Mēness dievs jeb pārvaldītājs, kuru saskaņā ar mītu saules dievs Ra radījis kā gaismekli nakts debesīm un nodevis Tota pārziņā.² Tots kā ēģiptiešu dievība bijis hieroglifu izgudrotājs un pielūgts kā rakstvežu aizbildnis, bijis saistīts arī ar okultismu un

¹ Verlag, Droemer Knaur, tulk. Kalniņa Līga un Pijola Sarmīte. *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2002., 318. lpp.

² Viliss, Rojs. *Pasaules mītu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC 2005., 197.lpp.

slēptām zināšanām un esot sarakstījis arī pirmo maģijas grāmatu.³Šī sākotnējā misticisma un noslēpumainības aura Mēneša tēlam pārmantosies gadsimtiem ilgi, vienlaicīgi transformējoties visdažādākajās formās arī vēlākos gadsimtos un ieplūstot alķīmijā, zintniecībā, maģijā, literatūrā un mākslas telpā.

Ap 2600. g. pr. Kr. Vidējo Austrumu civilizācijas Mēnesi sāk personificēt kā Vīru Mēnesi jeb *Lielo Vīru*, kur parādījušies pirmie priekšstati par mēness fāžu cikliem. Mēnesim dilstot, Vīru Mēnesi apēda pūķis, un Vīrs nonāca zemasaulē. Viņš cēlās atkal kā Vīra dēls.⁴ Vēlāk Vīru Mēnesi nomaina sievišķas dzimtes dievība, kas sākotnēji bija dievs, vēlāk - dieviete. Mēness dieviete bija Diženā dieve – visa devēja Mēness augošajā fāzē un ņēmēja, iznīcinātāja – dilstošajā. Mēness dievus un dievietes attēloja ar pusmēness simbolu, kā augošās un labvēlīgās fāzes atspoguļotāju. Diženā dieviete asociēta arī ar govi, kazu, bulli, kuru ragu forma asociēta ar pusmēness formu.⁵

Ievērojami biežāk iespējams mēnesi sastapt kā sieviešu kārtas būtni - latīņu *Lūna*, grieķu *Selēne vai Artemīda*, Austrumāzijā *Čansi* un *Kvannona*, maiju *Iščel*.⁶ Daudzās pasaules kultūrās, pretēji mūsdienu domājumam, tieši Saule sākotnēji bijusi tā, kura iemieso vīrišķo enerģiju, gaismu un siltumu, bet Mēness – sievišķo noslēpumainību, radīšanu, tapšanu un iznīcību un patstāvīgas atjaunošanās un transformācijas simbolu. Tomēr abi simbolizē nāvi un atdzimšanu. Saule tāpēc, ka katru diennakti lec un riet, sildot zemi un to briedinot, Mēness tāpēc, ka ikkatrā 30 dienu periodā dilst un pieaug, izraisot arī ūdeņu paisumus un bēgumus.⁷

Lūnas dieviete sākotnēji bijusi nakts gaismas dieviete, kurai par godu celti arī vairāki tempļi, tostarp kopīgi ar saules dievībām. Selēne grieķu mitoloģijā raksturo mēness personificējumu (gr. *selas* “gaisma”, “mirdzums”) un bijusi titānu Hiperiona un Tejas meita.⁸ Vispazīstamākais mīts par Selēnu ir par tās mīlestību pret Endimionu, un tai tika veltīti burvju vārdi, kas tika domāti iemīļotā vīrieša piesaistīšanai. Valdīja spēcīgs uzskats, ka Selēnes gaismā izteiktās burvības un vārdi ir sevišķi iedarbīgi un veicina iecerētā izdošanos mīlas jomā. Arī Artemīda senākajā

³ Viliss, Rojs. *Pasaules mītu vārdnīca*. 197.lpp.

⁴ Gailija, Rozmarija Ellena. *Raganu un burvju mākslas enciklopēdija*. Rīga: Avots, 2004.,257.lpp.

⁵ Turpat.

⁶ Verlag, Droemer Knaur, tulk. Kalniņa Līga, Pijola Sarmīte. *Lielā simbolu enciklopēdija*. 318.lpp.

⁷ Brūsa – Mitforda, Miranda. *Zīmes un simboli*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005., 34.lpp.

⁸ Akmentiņš, R., Katajs, E., Kokare, E., u.c. *Mitoloģijas enciklopēdija* 1. sēj. Rīga: Latvijas enciklopēdija,1993., 233.lpp.

grieķu priekšstatā saistāma ne tikai ar medību, sieviešu un dzīvnieku sargātājas lomu, bet arī ar mēness iedabu un mēness dievietes Selēnes un dievietes Hekates burvestībām.⁹ Vēlāk grieķu tradīcijai, pārmantojoties Romiešu mitoloģijā, Artemīda ir pazīstama ar Diānas vārdu un tiek uzskatīta par Mēness tiešu personifikāciju, bet viņas brālis Apollons vēlajā romiešu periodā tiek identificēts ar Sauli.¹⁰

1.2. Mēness - sievišķā spēka un ticējumu, maģijas, māņticību kontekstā

Mēness gudrība ir cilvēka prāta un psihes apslēptais potenciāls, kas izpaužas prasmēs kā telepātija, pareģošanas spējā un iespējami sakņojas cilvēces pirmsākumos un arhetipiskajā pasaules uztveres domāšanā. Kā noskaidrots, Mēness jau kopš seniem laikiem saistīts ar sievietes personu un dažādiem dabā un sievietē norisošiem cikliem, spējām briedināt, tumsas un pārdabiski neizskaidrojamiem spēkiem. Mēness – sievišķais, noslēpumainais, intuitīvais, gādājošais – simbolizē dziļu zemapaizņas gudrību un īpatnēju, tradicionālajam prātam netipisku domāšanas veidu. Alķīmijā karaliene Luna jeb sudrabs ir karaļa *Sol* jeb zelta matērijas pavadone.¹¹ Mēness cikliskās fāzes caurstrāvojušas visdažādākās sadzīves jomas, sākot no zemkopības, lopkopības, ikdienas gaitām, rosinot dažādu ticējumu, paradumu un maģiskas ievirzes rituālu veidošanos.

Primitīvajās kultūrās Mēnesis uzlūkots kā visu lietu auglības avots un nodrošinātājs. Tā gaisma bija pilnīgi nepieciešama bagātas ražas, lielu ganāmpulku, lopu kā arī cilvēku auglības nodrošināšanai. Mēnesim ir trīs galvenās fāzes – jauns, pilns, dilstošs, kuras tika asociētas ar cilvēka dzīves cikliem – dzimšanu, briedumu un nāvi. Šī iemesla dēļ Mēness dieviete daudzās kultūrās mēdz parādīties arī kā Jaunava, Māte vai Veča jeb Viedā sieviete.¹² Augošs mēness ir labvēlīgs labības sējai un jauniem darbiem un rosina veiksmi un izdošanos, turpretim dilstošs Mēness ir samazināšanās un iznīcības periods.

⁹ Akmentiņš, R., Katajs, E., Kokare, E., u.c. *Mitoloģijas enciklopēdija* 1. sējums. 160.lpp.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Īsona, Kasandra. *Maģija un senās gudrības enciklopēdija. Rīga: Zvaigzne ABC* 2003., 200.lpp.

¹² Turpat, 201.lpp.

Jauna Mēness laikā Saule un mēness lec un riet vienlaikus. Tā kā Saule un Mēness atrodas vienā Zemes pusē, tie nonāk konjunkcijā¹³ un vienā un tajā pašā astroloģiskajā zīmē, veidojot apvienotu enerģiju un šķietami tādejādi stimulējot jebkuru jaunu darbību. Cilvēki ticēja, ka Jauna Mēness jeb Mēness sirpja laikā var izteikt visa veida vēlēšanās, uzsākt ko jaunu, nodoties sveču un naudas maģijai, kā arī gādāt par ceļotāju it sevišķi jūrnieku drošību. Viena no senākajām naudas burvestībām pasaulē ir sudraba monētas apgrozīšana trīs reizes jauna Mēness laikā un paklanīšanās senajai Ēģiptes dievu trīsvienībai: Ozīrisam, Izīdai (Mēness mātei) un Horam.¹⁴

Augošs mēness bijis derīgs visa veida piesaistošajai maģijai, it sevišķi labas veiksmes un karjeras izaugsmes veicināšanai, dziedinoša spēka piesaistīšanai, kā arī vizualizācijai un projekcijai. Šis periods sākas divas, trīs dienas pēc Jauna Mēness un ilgst aptuveni divas nedēļas. Šīs fāzes vidū Saule un Mēness atrodas tieši pretim viens otram un astroloģiskajā domājumā tas simbolizē izaicinājumu. Šo fāzes periodu saista ar Grieķu Artemīdu vai romiešu Diānas dievietēm.¹⁵

Pilnmēness periods, no maģijas viedokļa skatoties, paredzēts mīlestības, kaisles, auglības, pārpilnības veicināšanai. Pilnmēness dienā Mēness lec saulrietā un atrodas Saulei pretējās Zemes pusē un pārstāv pretējās astroloģiskās zīmes pārstāvjus. Vienlaicīgi šis periods saistāms gan ar nestabilitātes, gan ar spēka uzplūsmes viļņiem. Pilnmēness laikā vēsturiski risinājušies arī raganu saieti jeb sabati. Tā kā Saules un Mēness enerģētikas tiecas uz pretējām pusēm, cilvēkus tas mēdz ietekmēt arī emocionālas nestabilitātes saasinājumā. Pilnmēnesi saista ar Grieķu dievietes Selēnas simbolu.

Dilstoša mēness laikā var nodarboties ar burvestību atvairīšanu, psihometriju, dažādu zīlēšanas tehniku piekopšanu, kā arī vienkāršai pagātnes apcerei. Sākot no pilnmēness brīža, tas ik vakaru uzlec par stundu vēlāk: dilšanas fāzes vidū tas riet dienvidū un ir redzams ik rītu. Dilstoša Mēness sirpja periodā tie ar Sauli nostājušies atkal viens otram pretim, un tieši šis brīdis ir laiks, kad gūstami panākumi visam, kas iecerēts augoša mēness sākumā. Kad redzamā mēness daļa pie debesīm kļūst arvien mazāka arī enerģijas kļūst mazāk, pierimstas un atbrīvojas no visa liekā. Šis periods tiek saistīts ar vecās Hekates jeb nakts dievības simbolu.

¹³ Stāvoklis, kad divi debess spīdekļi atrodas vienā virzienā (skatoties no Zemes)

¹⁴ Īsona, Kasandra. *Maģija un senās gudrības enciklopēdija*. 202.lpp.

¹⁵ Turpat, 203.lpp.

Minams arī piektais jeb Jaunā Mēness cikla sākums, kas ilgst trīs dienas pirms Mēness atkal parādīšanās debesīs. Šai brīdī cilvēki centās nepieņemt nekāda veida maģiju, laiks paredzēts atpūtai, sapņu un vīziju nomoda iekšējai pasaulei. Sapņu, spēka, miera periods.¹⁶ Tā kā šis periods saistās ar Mēness pazušānu no debesīm un atkal parādīšanos sirpja formā, to pamazām pieņēma arī kā atdzimšanas simbolu. Senās Grieķijas filozofs Plūtarhs rakstīja, ka: *“mēness ir dvēseļu mājvieta pēc cilvēku nāves. Dvēsele un psihe atgriežas uz Mēness, kur dvēsele atgūst savas iepriekšējās dzīves atmiņas un sapņus. Cilvēka prātu uzšūc Saule, un tas atdzimst kā jauns prāts, lai vēlreiz nonāktu uz Mēness, kur gaidošā dvēsele apvienojas ar atjaunoto prātu un iemiesojas jaunā Zemes ķermenī.”*¹⁷

Tomēr, skatoties ar šodienas acīm un neapšaubot Mēness globālās ietekmes, bieži vien atskārīstam, ka ikdienā pašsaprotamie paradumi un slēdzieni ar Mēness lielo ietekmi vedušas cilvēkus arī līdz klišejiski smieklīgiem slēdzieniem, kā, piemēram - ļaudis ticēja, ka sievietes kļūst grūtas no mēness staru apspīdēšanas vien, un tās, kuras vēlējās ieņemt bērnu gulēja Mēness gaismā. Savukārt tās, kuras vēlējās izvairīties no bērna ieņemšanas savu vēderu ierīvēja ar siekalām, lai tas nebriestu apaļš kā augošs Mēness.¹⁸ Analogija ar briestošo vēderu ir absolūti pamatota un saprotama, bet reālā saistība ar īstenību ir pilnīgi nepamatota un attaisnojama tikai ar mītiskā domājumā dzīvojošu prātu.

Ja Mēness tiek personificēts kā nakts un tumsas noslēpumu valdnieks, tad simboliskā formā tas raksturo valgmi, mitrumu, intuīciju, emocijas, plūdmainības, psihi, noskaņas kā arī ārprātu.¹⁹ Renesanses un reformācijas laikmetā, kad alķīmija un maģija ikdienas pielietojumā sasniedza visaugstāko virsotni un pielietojamības biežumu, tieši Mēness fāzes bija tās, kuras noteica visa veida rituālus, izgatavojot un iesvētot maģiska rakstura rīkus, izsaucot pārpasaulīgas būtnes un garus, gatavojot un iesvētot dažādus ārstniecības līdzekļus un amuletus, kā arī uzsūtot burvības.²⁰ Cilvēki grieza matus un nagus, stājās laulībā, kārtēja biznesa darījumus, nolaida asinis un ceļoja, skaidri apzinoties Mēness fāzes un tā iespējamo ietekmi uz veicamajiem darbiem. Ļaudis ticēja, ka Mēness nosaka pat mitruma daudzumu cilvēka ķermenī un

¹⁶ Īsona, Kasandra. *Maģija un senās gudrības enciklopēdija*. 203.lpp.

¹⁷ Turpat, 201.lpp.

¹⁸ Gailija, Rozmarija Ellena. *Raganu un burvju mākslas enciklopēdija*. 257.lpp.

¹⁹ Turpat, 257.lpp.

²⁰ Gailija, Rozmarija Ellena. *Raganu un burvju mākslas enciklopēdija*. 257.lpp.

smadzenēs, un pilnmēnesī dzimušie bērni bija nolemti neveselībai visa mūža garumā.²¹

1.3. Mēness latviešu mītiskā skatījuma kontekstā

Mēness latviešu folklorā un mītiskajā pasaules skatījumā, līdz ar otru debesu spīdekli Sauli, ieņem nozīmīgu un daudzveidīgu izteiksmes loku. Etimoloģiski vārds mēness saistāms ar citām indoeiropiešu valodām, tostarp baltu: senprūšu *menins*, lietuviešu *menuo* (*menulis*), kur vārds attiecināts ne tikai uz debess spīdekli, bet arī uz laika skaitīšanas vienību.²² Latviešu folklorā Mēness sastopams pirmajā, tātad debess spīdekļa apzīmējuma nozīmē, taču, izprotot to, ar divējādu funkciju: kā reālu debess parādību un kā dievišķu debesu būtni.

Latviešu tautas dziesmās, tāpat kā citviet pasaules mēness transformācijās, tas sastopams ne tikai vīriešu, bet arī sieviešu dzimtes kārtā: *Mēnestiņa*, *Mēnesīte*, *Mēnesnīca*. Iespējams, ka tas saistāms ar dziesmu metrikas vai dialektu īpatnībām, taču iespējams pamatoti var minēt apstākli, ka tas saistāms ar izpratni par sievišķu un auglības cikliskumam pietuvinātu būtni.

Mēness kā reāls dabas objekts, regulāri mijoties ar Sauli tautas dziesmās, tiek minēts kā gaismas devējs tumšajā naktī gan ceļa gājējiem, gan vērpējai – bārenei, kareivja sievai vai atraitnei.²³ Izskata ziņā tam bieži minēts zvaigžņu mēteliņš vai deķis mugurā, zelta svārki, sešu zaru vai kanšu zobentiņš, kā arī zīda vai zelta svārki. Tam var piederēt zirgi, ar kuru palīdzību tas pārvietojas, vai laiva, ar kuru tas peld. Latviešu tautas dziesmu un teiku materiālā sastopama diezgan liela vērība Mēness izskata un raksturojošās atribūtikas aprakstam, kas palīdz restaurēt izpratni par tēla priekšstatu senā latvieša skatījumā. Vērojami arī centieni skaidrot tumšo plankumu izcelsmes un citas parādības ar morālā zemteksta palīdzību, kur uz Mēness uzrauta slinkā meita, vecais vīriņš ar žagaru nastu vai puika, kurš necienīgi izturējies pret nakts vareno spīdekli.²⁴

Mēness kā dievības funkcijai piederēja karavīru aizgādņa loma, par ko liecina tautas dziesmās aprakstīto kara karogu izrakstīšana ar mēness un saules simboliem.

²¹Turpat.

²²Kokare, Elza. *Latviešu galvenie mitoloģiskie tēli folkloras atveidē*. 49.lpp.

²³Turpat.

²⁴Kokare, Elza. *Latviešu galvenie mitoloģiskie tēli folkloras atveidē*. 50.lpp.

Tas bijis arī nakts aizgādnis, un saistīts ar dzīvības un nāves procesiem, caur to bijis iespējams pareģot un nodrošināt veiksmes. Bieži tas sasaistīts arī ar Velnu, kurš Mēnesi rada tam piederot, krāso vai izvago. Debesu kāzu mītā Mēness sastopams kā Saules precinieks, kā līgavainis vai vedējs, kurš greznojies zvaigžņu mētelī, taču citā tautas dziesmu lokā mēdz ciest arī no savas sievas - saules agresijas, kur tā dusmodamies to *cērt gabalos*. Domstarpības viņiem galvenokārt rodas par pienākumu sadali dienas un nakts apgaismošanā, kā arī dažādos, nelielos saimnieciska rakstura pārkāpumos. Piemēram, Mēnesim nosaldējot Saules sēto rožu dārzu vai sajaucot Saules audeklu, tā tam met ar *sudraba sakārnīti* vai *akmentiņu*. Savukārt tautas dziesmu ciklā par Saules meitām un Dieva dēliem tas var būt minēts kā viens no Dieva dēliem. Mīklu žanrā Mēness raksturots kā gans, kura ganāmpulks ir zvaigznes, vai arī izcelts tā izskats atkarībā no fāzes: kamols, rubulis, sviesta ciba, siers, ābols, vaska ritulis, radziņš, maizes doniņa, ritenis u.c.²⁵

Latviešu tautas ticējumos atspoguļojas cilvēka centieni izzināt Mēness fāžu un dažādo dabas norišu savstarpējo sakritību un nosacītību, lai ar novērotajām likumsakarībām saskaņotu savu saimniecisko darbību un gūtu labumu. Pēteris Šmits "Latviešu tautas ticējumos" min kādu laika biedra teikto: "*Neviena tauta gan laikam nerīko savu darbu rūpīgāk pēc Mēneša kā latvieši*"²⁶. Skatoties uz veiktajiem pētījumiem, laika distanci un šajā pētījumā ietvertu, varam apgalvot, ka aizvien *rīko*, turklāt ļoti daudzās nozīmju sfērās latviešu izpratnei ar pasaules kultūrtelpas izpratni pārklājoties. Vēl 20. gadsimta 30. gados latviešu zemnieks mēdza vai katru savu darbu saskaņot ar Mēness kalendāru un, šo plānu ieskatos jeb gada kalendāros, ir iespējams ielūkoties arī šodien, pārlapojot kādu no tiem bibliotēku arhīvu nodaļās vai vecās mammas vecās avīžu kaudzes. Cilvēks savā saimniecībā pēc Mēness kalendāra centās gūt zināšanas, kad sēt labību, stādīt, pļaut, kad cirst kokus malkai un kad mājas celšanai, kad skuju kokus, kad lapu un kad braukt precībās.²⁷

Profesora Kārļa Strauberga apkopotajā izdevumā *Latviešu tautas paražas*²⁸ plaši minēti piemēri Mēneša nozīmei senā latvieša sadzīvē un ikdienā piekoptajos zīlēšanas procesos. Cilvēki ticēja, ka mēness aptumsums liecina par ļaunu spēku

²⁵ Turpat.

²⁶ Rudzīte, A. *Latviešu tautas dzīvesziņa. Daba. Debesis. Dievības*. 2. papild. izdev. Rīga: Zvaigzne, 1990., 81. lpp.

²⁷ Kokare, Elza. *Latviešu galvenie mitoloģiskie tēli folkloras atveidē*. 50. lpp.

²⁸ Straubergs, K. *Latviešu tautas paražas*. Rīga: Latvju grāmata, 1944.

iedarbību, kas varenos debess spīdekļus vēlas iznīcināt. Mēness aptumsums liecina par raganas saimnieces jāšanu savas govīs slaukt, vai, raganas un to meitas uz slotas kātiem jānot, cenšas to iznīcināt. Cita mānticība savukārt vēsta, ja kādam cilvēkam mēnesnīcas gaismā metas ēna, tas drīz nolemts nāvei.²⁹

Mēness fāžu griežiem jeb gadskārtu, ceturkšņu mijai pēc tautas ticējumiem raksturīgas arī laika apstākļu maiņas: lietus, sals, sniegs, silts laiks, viņuprāt, sācies līdz ar jauna mēneša iesākšanos. Ticējums vēstī – *kāds laiks iestājas jaunajam vai vecajam mēnesim, tāds pieturēsies līdz nākamajam mēneša maiņai*. Principā, griežu nozīmes vērtējuma pamats bijis analogija turpmākajām mēness gaitām, respektīvi, tas kas uzsāksies jaunajā, augošajā mēnesī tikai turpināsies un otrādi.³⁰

Mēness senajiem latviešiem bijis noderīgs arī dažādu burvestību nodrošināšanai un izdarībām, it sevišķi tām, kuras nodrošina mīlestības izdošanos vai iecerētā pielabināšanu vai izredzēšanu. Ticējumi vēstī: jaunu mēnesi ieraugot ir jāskrien laukā un uz to jāskatās, tad jānāk atpakaļ, jānolaiž brunči un, atpakaļ neskatoties, jāapgulstas, tad sapnī varēs ieraudzīt nākamo vīru. Arī meitās iešanu jaunās saimes meitas uzsāka vai nu pilnā vai vecā mēnesī, taču precībās jājuši jaunā mēnesī un dzēruši tās pilnajā, tādā veidā garantējot arī pilnības un laimes drošību jaunā pāra kopdzīves laikā.³¹ Mēnesim ir arī savs attēlojuma raksts jeb simbols, kurš atspoguļojas kā vienādmalu 90° leņķis.³² Visvairāk simbols lietots kopā ar Saules un zvaigznes zīmēm gluži tā pat kā vēstītājfolkloras materiālā.

1.4. Simbolu lietojums latviešu literatūras kontekstā

Pieņemot uzstādījumu, ka Mēness konkrētā koncertcikla ietvaros pārstāv simboliskas nozīmes ietverošu lielumu un redzot, ka daudzu kompozīciju tekstuālajam materiālam izmantots tieši dzejas materiāls, nepieciešams ieskicēt kopainu, kas raksturo simbolu šodienas un vēsturiskajā latviešu dzejas kopainā.

²⁹ Straubergs, K. *Latviešu tautas paražas*. Rīga: Latvju grāmata, 1944. 40.lpp.

³⁰ Turpat.

³¹ Turpat, 41.lpp.

³² Rudzīte, A. *Latviešu tautas dzīvesziņa. Daba. Debesis. Dievības*. 82.lpp.

Simbolisko tēlu lietojums jebkuras paaudzes un laikmeta dzejā ir uztverams kā sarežģīts process, kura rezultātā dzejas sakausējumā ienākusi gan tēlu sistēma, gan izpratnes kopums, kas raksturo ne tikai konkrēto autoru, sociālo un ekonomisko reāliju un parādību fonu, bet sabalsojas arī ar tradicionālo, mītisko pasaules uztveri. Vēsturiski nosacīti ir apstākļi, kas liecina par dzejas tekstos ienākušajiem folkloras tēliem, kuri mērķtiecīgi un atklāti ietiecas simbolu līmenī. Šī situācija skaidrojama ar 20. gadsimta vidus politisko situāciju un standartizētajiem dzejas izteiksmes priekšnoteikumiem. Taču sākot ar 60. gadu vidu, dzejā ienāk jauna autoru paaudze, kuras dzejā aktualizējas tieši folkloras simboli, kas ļauj apiet cenzūru un pacelt radošo procesu jaunās izteiksmes kvalitātēs. Der minēt, ka šis nebūt nav vienīgais folkloras tēlu simbolizācijas vilnis. Arī romantisma laikā tādu autoru darbos kā Ausekļa, Andreja Pumpura, Friča Brīvzemnieka dzejā bieži tiek izmantoti folkloras simboli. Simbols kļūst aktuāls arī 20. gs. sākuma dekadentu dzejā, taču šajā gadījumā dodot priekšroku nevis tradicionālo mītu stilizācijai, bet gan sintētiskam, mītisku priekšstatu un elementu izmantojumam, veidojot jau individuālus mītus, kuru pamatā ir konkrēti sentēli.³³ Šāds simbolu radīšanas paņēmiens raksturīgs arī šodienas dzejai.³⁴ Simbolisku tēlu lietojums dzejā vispārīgās līnijās tiek dalīts divās atsevišķās grupās : kur viena autoru grupa simboliskos tēlus izmanto bieži, sarežģīti un izteikti, savukārt otra autoru kopa, kuru dzejai raksturīgs lielākoties simboliska rakstura tēlu trūkums un reālistisks izteiksmes veids bez metaforiska, simboliska vai citādi tēlaina seguma.³⁵

Definējot jēdziena *simbols* šajā pētījumā un attiecinot to uz Mēness tēlu, jānošķir simbolisms kā virziens un *simbols* kā tēls, kurš dzejas ietvaros pilda īpašas funkcijas: radot padziļinātu jēgu un ļaujot tekstu nolasīt plašākā izpratnes formā. Mūsdienu dzejā ir iespējams runāt par diviem simbolu lietojuma veidiem, kur vienā gadījumā par simboliskiem traktējamie tēli sastopami vairāku autoru dzejā un var tikt uzskatīti par attiecīgā perioda dzejai raksturojošiem un otrajā kategorijā ierindojamais simbolu izmantojums, kas raksturīgs tikai viena autora daiļradei un pat atsevišķa krājuma ietvaros.³⁶

³³ Kursīte, Janīna. *Mītiskās folklorā, literatūrā, mākslā*. Rīga: Zinātne, 1999. 401.lpp.

³⁴ Barovskis, Ingus. *Simboli un to lietojums mūsdienu jaunākajā dzejā: Dainas Sirmās "Kailsals" piemērs*. Rakstu krājums: aktuālas problēmas literatūras zinātnē, Liepāja: 2014. 138.lpp.

³⁵ Turpat.

³⁶ Barovskis, Ingus. *Simboli un to lietojums mūsdienu jaunākajā dzejā: Dainas Sirmās "Kailsals" piemērs*. 139.lpp.

Ar simbolisku tēlu autori bieži vien izsaka pasaules liriskā tēla izjūtas, eksistenciālus jautājumus, iekrāso fona noskaņu vai mēģina sniegt papildus nozīmes, kuras palīdz nolasīt un sniedz dzejas teksta daudznozīmīgumu. Simboli, kas aizgūti no mitoloģijas un reliģijas, folkloras un vēsturiskās atmiņas, bez konkrētā lietojuma dzejas teksta ietvaros nes sev līdzī papildinformāciju, kas gūstama izprotot šī simbola nozīmi plašākā kontekstā.

2. MŪZIKAS UN TEKSTA SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBE

Pievēršoties vokālās mūzikas analīzei, neatdalot kormūzikas partitūras no solo dziesmu partitūrām sastopamies ar faktu, ka šīs kompozīcijas gandrīz vienmēr ir divu, patstāvīgu mākslas darbu sintēze, kur savstarpēji mijoties saskaras dzejas vai prozas un mūzikas nozares. Komponists, uzsākot darbu pie skaņdarba radīšanas, visbiežāk veic verbālā teksta atlasīšanu izvēloties tematiku vai kādu sev saistošu materiālu, un jau pats šis process rosina savstarpēju nozaru saplūšanu un mijiedarbi, topot un saplūstot vienā veselumā.

20. gadsimta 50.gados pasaules vokālajā mūzikā iezīmējas tendence jeb nepieciešamība pēc jaunas mūzikas un verbālā teksta mijiedarbes traktējuma, kas prasa arī citādu analītisku pieeju. Lai gan šodien nepieciešamība pēc arvien jauniem mūzikas un teksta mijiedarbes analīzes metodēm pieaug, jo ,tendencei augot, aug arī nepieciešamība pēc parādības skaidrojuma, metodes, kuras piemērotas 20.-21.gs.vokālajiem darbiem ir maz.³⁷

Pētījuma ietvaros, lai spētu skaidrot un analizēt mēness simbolisko daudzveidību un neignorējot mūzikas un teksta savstarpējās mijiedarbes un sintēzes procesa mijiedarbi tiks raksturotas divas, pilnīgākās un praksē visbiežāk pielietotās verbālā un mūzikas teksta mijiedarbes teorijas. Viena no tām būs sekojoši Vernera Volfa (*Werner Wolf*) ekstrakompozicionālās un interkompozicionālās intermedialitātes teorija, kas balstīta literatūrzinātnieka Stīvena Pola Šēra (*Scher*) mūzikas un literatūras mijiedarbes tipoloģijā un vispārināti raksturo divu mākslas sfēru savstarpējās attiecības vienā daiļdarbā.³⁸ Savukārt otra muzikologa Pītera F. Steisija (*Peter F. Stacey*) piedāvātā analīzes metode mūzikas un teksta mijiedarbei 20. – 21. gadsimta skaņdarbos, kas atspoguļota doktora disertācijas darbā *Contemporary Tendencies in the Relationship of Music and Text with Special Reference to Pli selon Pli (Boulez) and Laborintus II (Berio)/ Laikmetīgās tendences mūzikas un teksta mijiedarbē, īpaši Bulēza skaņdarbā Pli selon Pli un Berio*

³⁷ Šmite, Gundega. *Mūzikas un vārda mijiedarbe: Pītera steisija analīzes sistēma un tās izmantojums 21.gs. latviešu vokālās mūzikas kontekstā*. Mūzikas akadēmijas raksti, nr.6. Rīga: Musica Baltica, 2009. 264.lpp.

³⁸Turpat.

*skaņdarbā Laborintus II*³⁹ tiks nepilnīgi izmantota arī jauniešu kora *Kamēr...* koncertcikla “Mēness dziesmas” teksta un mūzikas mijiedarbes kopsakarību skaidrošanai. Šobrīd Pītera F. Steisija metode uzskatāma par vispilnīgāko no analītiskajām metodēm, jo spējusi aptvert gandrīz visus aspektus un kompozīcijas procesa iezīmes, ar ko sastopamies arī 20. - 21.gs. vokālajā mūzikā. Tieši šī iemesla dēļ tā piemērota arī *Mēness dziesmu* kompozīcijās iekļautā teksta formas un mūzikas mijiedarbes skaidrošanai.

2.1. Intermedialitātes fenomens

Apskatot mūzikas un vārda līdzaspastāvēšanu plašākā perspektīvā un saprotot kopainas fonu pētījuma tematikai, nedaudz pievērsīsimies intermedialā fenomena skaidrošanai, kur teksts un mūzika pašas par sevi ir neatkarīgas intermedialas struktūras, kuras savstarpējā sakausējumā ir spējīgas radīt jaunas nozīmes. Ar terminu *intermedialitāte* saprotams viena mākslas veida pārtveršanu jeb asimilēšanu citā mākslas veidā, un šo fenomenu pirmoreiz piedāvājuši 20. gadsimta literatūrzinātnieki.⁴⁰ Intermedialitātes teorija ir plaši pārstāvēta dažādu starpdisciplināru jomu ietvaros, tostarp mākslas filozofijā devumu sniegusi Sūzena Lengere, semiotiskajā pieejā Viktors Kofi, kā arī muzikaloģijas jomā ekstramedialitātes/intramedialitātes tipoloģiju piedāvājis Verners Volfs.⁴¹ Konceptija par dziesmu, vokālu skaņdarbu vai kormūziku kā mākslas veidu sintēzi attiecināma arī uz šī pētījuma objektu, tādēļ būtiski ieskicēt intermedialitātes fenomenu Vernera Volfa pētījuma piemērā.

Atskatoties vēsturiskā griezumā, mūzikas un literatūras intermākslas studijas aizsācis Kalvins S. Brauns (*Calvin S. Brown*) pētījumā *Mūzika un literatūra: Mākslu salīdzinājums*⁴², kur autors pievērsies konkrētu, abu mākslas veidu strukturālo analogiju izvērtēšanai. Viņa iesākto turpinājuši vēlākas paaudzes pētnieki, kuri mūzikas un vārda mijiedarbi 20. gs. 60. gados tipoloģizējuši trejādam dalījūmam –

³⁹ Stacey, Peter F. *Contemporary Tendencies in the Relationship of Music and Text with Special Reference to Pli selon Pli (Boulez) and Laborintus II (Berio)*. Promocijas darbs. England: University of East, 1984.

⁴⁰ Šmite, Gundega. *Mūzikas un teksta mijiedarbes jaunās koncepcijas latviešu kormūzikā (21. Gadsimta pirmā dekāde)*. Promocijas darbs. Rīga: 2013. 35. lpp.

⁴¹ Šmite, Gundega. *Mūzikas un teksta mijiedarbes jaunās koncepcijas latviešu kormūzikā (21. Gadsimta pirmā dekāde)*. 33.lpp.

⁴² S. Brown, Calvin. *Music and literature - A Comparison of the Arts*. Read Books, 2008.

mūzika literatūrā, literatūra mūzikā un literatūras/ mūzikas mijiedarbe, kuras pamatā ir arī intermedialās attiecības atsevišķa darba kontekstā.⁴³

Intermedialitāti, kā atslēgas savienojumu pētījumam, mūzikas un vārda mijiedarbes attiecību pārskatīšanai, izvēlējies Verners Volfs, kurš savā tipoloģijā un pētījumā *Intermediality Revisited Reflections on Word and Music Relations in the Context of a General Typology of Intermediality/ No jauna izskatīta intermedialitāte: Vārda un mūzikas attiecību atspulgi vispārējā intermedialitātes tipoloģijas kontekstā*⁴⁴ padziļināti apskata mākslas darba intrakompozicionālo un ekstrakompozicionālo dabu. Intrakompozicionālā izteiksme paredz, ka kāds konkrēts fenomens izpaužas tikai konkrēta, atsevišķa darba ietvaros, taču ekstrakompozicionālais, ka kāda attiecība realizējas starp darbiem un līdz ar to paredz sintēzi un rada citu mākslas veidu. Autors uzsver daudz dažādu aspektu teksta ietverošo nozīmju un mūzikas kā patstāvīgas formas nozīmju daudzveidīgumā. Viņš atzīmē, ka mūzikas un teksta mijiedarbē vērojamas situācijas, kur otrā mākslas darbā vērojams mērķtiecīgs cita mākslas darba raksturīgās iezīmju atspoguļojums, vērojamas saskarsmes punktu vai saišu veidošanās starp atšķirīgiem mākslas veidiem, tai realizējoties analogiski strukturālu elementu kontekstā, piemēram, kā motīvu atkārtošana, tematiskas variācijas u.t.t. Tāpat sastopami daudzi gadījumi 20.gs mākslas telpā, kad mūziķi, mākslinieki, gleznotāji, dziļi interesējoties par citu mākslas sfēru izpausmēm, meklējot analogijas, absorbējuši aizgūtos elementus arī savās izpausmēs. Autors min tendenci, ka atsevišķa mākslas darba raksturīgās iezīmes tiek pārņemtas un mērķtiecīgi atspoguļotas otrā mākslas darbā, tās akcentējot vai padarot par vadmotīvu.⁴⁵

⁴³ Šmite, Gundega. *Mūzikas un teksta mijiedarbes jaunās koncepcijas latviešu kormūzikā (21. gadsimta pirmā dekāde)*. 33.lpp.

⁴⁴ Šmite, Gundega. *Mūzikas un teksta mijiedarbes jaunās koncepcijas latviešu kormūzikā (21. gadsimta pirmā dekāde)*. Pieejams:http://www.music.lv/userdata/8/Gundega_Smite/Promocijas%20darbs.pdf [skatīts 2016, 10. febr]

⁴⁵ Turpat, 35.-38.lpp.

2.2. Pītera F. Steisija mūzikas un teksta mijiedarbes definējums: muzikālo kompozīciju pamattekstu veidi

Teksta izvēle visbiežāk kļūst par skaņraža pirmo kompozicionālo atskaites punktu, ja neskaita atsevišķus gadījumus, kuros komponists to piemeklē brīdī, kad kompozīcija daļēji vai gandrīz jau pabeigta. Izvēlētais teksts, raksturīgs 20., 21. gs. mūzikai, var būt dažādas izcelsmes, un pēc Steisija klasifikācijas dalāms četrās kategorijās:

1. dzejas teksts;
2. prozas teksts;
3. paralingvistiskais teksts;
4. fonētiskais teksts.⁴⁶

Paralingvistiskie un fonētiskie teksti manāmi atšķiras no prozas un dzejas tekstiem, jo tie nepārstāv patstāvīgus literātos žanrus. Paralingvistiskās skaņas visbiežāk tiek brīvi iestarpinātas sarunā, savukārt fonētiskais teksts eksistē semantiskas izteiksmes kontekstā. Prozas un dzejas tekstus komponists saņem kā noslēgtas, jēgu ietverošas vienības, kuras iespējams dekonstruēt un izārdīt, taču paralingvistiskie un fonētiskie teksti lielākoties tik jaunradīti komponēšanas procesa laikā (t.i. divu mākslas veidu mijiedarbe notiek tikai izmantojot prozas un dzejas tekstu).⁴⁷ Visbiežāk fonētiskie un paralingvistiskie teksti ir saistīti ar pārējiem tekstu veidiem, komponistam tos iestarpinot mūzikas materiālā kā paplašinātas tehnikas paņēmienus, izmantojot dažādas citas balss izpausmes – gārgšana, smiekli, murmināšana. Iespējama arī tekstu definēšanas neviennozīmība, kad fonētiskām skaņām vērojamas paralingvistiskas⁴⁸ dimensijas, un tās var vairāk vai mazāk iekļauties prozas un dzejas tekstu rāmējumā. Tā kā fonētiskie un paralingvistiskie teksti, tomēr netiek uzskatīti par patstāvīgiem literatūras veidiem, autors tos aplūko savas teorijas izklāsta noslēgumā kā atsevišķu tēmu, taču kompozīcijas analīzei, kuras pamatā ir prozas vai dzejas teksti izdala sekojošu sastāvdaļu grupas:

⁴⁶Stacey, Peter F. *Contemporary Tendencies in the Relationship of Music and Text with Special Reference to Pli selon Pli (Boulez) and Laborintus II (Berio)*.23.lpp.

⁴⁷Šmite, Gundega. *Mūzikas un vārda mijiedarbe: Pītera steisija analīzes sistēma un tās izmantojums 21. gs. latviešu vokālās mūzikas kontekstā*. Mūzikas akadēmijas raksti, nr.6. Rīga: Musica Baltica, 2009. 268.lpp.

⁴⁸Paralingvistika - informācijas pārraides līdzekļi, kuri pavada, papildina izteikumu (piemēram, balss modulācijas, žestus, mīmiku, attēlus, šriftus)

- tekstu (-us);
- teksta nosacījumu;
- vokālās rakstības stilu;
- teksta skaidrības/saprotamības pakāpi;
- mūzikas un teksta mijiedarbes veidus;
- mākslas veidu relatīvo statusu.⁴⁹

Turpinājumā tiks pievērsta uzmanībā iepriekšminētajiem Pītera F. Steisija analīzes atskaites aspektiem.

2.2.1. Mūzika un dzejas, prozas teksti

Tekstu kategorijā autors pastiprinātu uzmanību vērš pašai teksta analīzei, klasificējot tā *nozīmi, formu un skaņas izziņu*. Pievēršoties šiem trim teksta raksturojošiem elementiem, tiek skaidrota arī komponista iecere jeb attieksme pret tekstu, izceļot kādu konkrētu no minētajām sastāvdaļām. Trīs, jau minētie elementi, pētniecības izziņā paredz:

- *nozīmes analīzi* – to pētīt tiek noskaidrots konkrēts temats un izteiksme, kas pauž autora attieksmi pret konkrēto tematu. Tā atspoguļojas dažādos dzejas līdzekļos, tostarp simbolos, alūzijās un blakus tēmās. Tieši šis aspekts ir klātesošs šī pētījuma ietvaros.
- *Formas analīzi* – tiek analizēta teksta forma, kas var būt gan tradicionāla, gan brīva, gan dinamiski atvērta vai pilnīgi sevī formas neiekļaujoša;
- *Skaņas analīzi* – tiek analizēta mūzikas teksta, ritma struktūra saiknē ar ritma raksturu vārda metrikā un zilbju uzsvaros, kā arī mūzikas frāzes melodiskā līnija apvienojumā ar dzejas frāzes skaņaustuma kontūru.⁵⁰

21. gadsimta latviešu vokālajā mūzikā vērojamas vairākas atšķirīgas pieejas teksta izmantojumam un konceptuālajai nozīmībai kompozīcijas. Tā, piemēram, Ērika Ešvalda skaņdarbos teksts kļūst par vispārēju iedvesmas impulsu un noskaņas radītāju, sasaucoties ar romantisma un nozīmes izcelšanas tradīciju.⁵¹ Turpretim

⁴⁹ Šmite, Gundega. *Mūzikas un vārda mijiedarbe: Pītera steisija analīzes sistēma un tās izmantojums 21. gs. latviešu vokālās mūzikas kontekstā*. 269.lpp.

⁵⁰ Turpat.

⁵¹ Turpat, 270.lpp.

komponista Andra Dzenīša vokālajā daiļradē vērojama semantiskā un fonētiskā aspekta pārsvars.⁵²

2.2.2. Mūzika un paralingvistisks, fonētisks teksts.

Laikmetīgās un vokālās mūzikas piemēri rāda, ka, neskatoties uz ietverošās informācijas nenoteiktību un vispārinājumu, iespējama ļoti daudzveidīga, krāsaina un pārsteidzoši interesanta paralingvistisko un fonētisku tekstu praktiskā pielietojamība. Izmantojot šo tekstu veidus, komponisti aktīvi variē dažādas skaniskās vibrācijas, intensitāti, kā arī dziedāšanas nokrāsu. Tieši iedziļināšanās teksta skaniskajā nevis saturiskajā materiālā bieži rosina autorus pievērsties paralingvistisku un fonētisku tekstu izmantošanai. Šim aspektam parocīgi ir arī svešvalodu tekstu izmantošana, traktējot tos kā efektīgu lingvistiski un skaniski unikālu fenomenu.⁵³ Steisijs min vairākus atskaņojuma veidus, kas saistāmi ar runas- no vienas puses, un dziedājuma – no otras, teksta izmantošanu. Tostarp:

1. Notīs nefiksēta rečitācija, kas seko runas likumsakarībām;
2. Rečitācija ar norādītu ritma figūru;
3. Dziedājuma un runas mijiedarbe, kur sastopama konvencionāla dziedāšana ar zilbju, muzikālu parametru, virsskaņu u.c. paņēmieni izmantojumu.⁵⁴

2.2.3. Mūzikas un teksta mijiedarbes veidi

Nākamais nozīmīgais analīzes solis, ko piedāvā Steisijs, skar komponista tehniku, ko viņš lieto veidojot mūzikas un verbālā teksta savstarpējo mijiedarbi. Autors piedāvā tipoloģiju, kas ietver sešus – laikmetīgajām kompozīcijām raksturīgus mūzikas un verbālā teksta mijiedarbes veidus.

1. Tiešā atdarināšana – kur mūzika skaidri uztverami un visaptveroši ataino dažādus teksta aspektus. Augsta līmeņa atdarināšana veidojas, ja mūzikā pārtverti visi būtiskie teksta aspekti: nozīme, forma(sintakse), skaņa. Zema līmeņa atdarināšanai savukārt raksturīgs dažu vārdu vai frāžu izmantojums.

⁵² Šmite, Gundega. *Mūzikas un vārda mijiedarbe: Pītera Steisija analīzes sistēma un tās izmantojums* 21. gs. latviešu vokālās mūzikas kontekstā. 270.lpp.

⁵³ Turpat.

⁵⁴ Turpat,274.lpp.

2. Aizvietojošā atdarināšana , kur dzeju un mūziku saista vispārēja līdzība, kas izriet no teksta morfoloģiskajām pazīmēm, resp., tā rodas komponistam izvēloties atsevišķas vārda elementus – burtus, skaņas vai fonēmas. Šeit noteicošais ir vārda strukturālās konstrukcijas atainojums mūzikā.
3. Neatdarinošās attiecības, kur starp mūziku un tekstu neveidojas atdarinājuma attiecības. Teksta un mūzikas savstarpējo saikni nosaka tikai klausītāja percepcija kā tiešas un jutekliskas uztveres rezultāts, ko nodrošina ar maņu orgāniem iegūtās informācijas individuāla izpratne.
4. Pieņemtās jeb patvaļīgās asociācijas, kur divas dažādas tekstuālās un muzikālās *ikonas* tiek uztvertas kā vienība, jo bieži vien pasniegtas kā veselums.
5. Sintezējošās attiecības, kur teksta un mūzikas, divu mākslas veidu saskarsmes pakāpe ,definējama kā saplūsme.
6. Antikontekstuālās attiecības, kur tiek ietverts apzināts teksta un mūzikas materiāla kontrasts.⁵⁵

Steisijs mūzikas un verbālā teksta mijiedarbes tipoloģijas skaidrojuma beigās pievēršas arī aplūkoto veidu izplatībai, kur par visbiežāk sastopamajiem atzīst pirmo(tiešo atdarināšanu) un otro(aizvietojošo atdarināšanu), kuru ietvaros jebkurš teksta aspekts(fonētisks, semantisks, strukturāls) spēj iegūt tiešu, muzikālu ekvivalentu arī mūzikā.⁵⁶

⁵⁵ Stacey, Peter F. *Contemporary Tendencies in the Relationship of Music and Text with Special Reference to Pli selon Pli (Boulez) and Laborintus II (Berio)*.29. – 31. lpp.

⁵⁶ Šmite, Gundega. *Mūzikas un vārda mijiedarbe: Pītera steisija analīzes sistēma un tās izmantojums 21. gs. latviešu vokālās mūzikas kontekstā*. 281.lpp.

3. JAUNIEŠU KORA KAMĒR KONCERTCIKLA “MĒNESS DZIESMAS” MĀKSLINIECISKĀS KONCEPCIJAS RAKSTUROJUMS

Tas, cik daudz darba, iedvesmas un izpratnes nepieciešams, lai izveidotu saturīgu un kvalitatīvi augstvērtīgu koncertprogrammu, līdz galam izprotams tikai pašam diriģentam un korim. Taču arī klātesošajam klausītājam vai interesentam ir nozīmīgi padziļināti ieklausīties idejiskajā saturā un mēģināt saskatīt kopainu, kuras uzbūšanai nepietiek tikai ar virspusēju garāmgājēja acu uzmetienu. Kas slēpjas idejas aizmetnī un kā tas realizējas brīdī, kad uz skatuves un klausītāju starpā noris uzmanības tvēruma un mūzikas suģestija? Ne visus aspektus iespējams aprakstīt, tomēr mēģinot pietuvoties izpratnei par motivāciju un ietekmējošajiem faktoriem, kādēļ koris *Kamēr...* un diriģents Māris Sirmāis 2012. gada februārī pievērsies tieši Mēness tēla interpretēšanai veselas koncertprogrammas ietvaros, aprakstīts kora mākslinieciskās darbības ieskats tieši projektu un lielformāta ciklu realizācijā atpakaļejošā vēsturē, kā arī uzdoti konkrēti jautājumus pašam diriģentam.

3.1. Koris *Kamēr...* : ieskats mākslinieciskajā darbībā

Dibinātam ne tik senajā 1990. gadā un vēl aizvien realizējot sevi visdažādākajās mākslinieciskajās formās, koris *Kamēr...* ieguvis atpazīstamu latviešu kormūzikas kvalitātes atzinumu gan vietējā, gan plaša mēroga mūzikas vidē. Kora mākslinieciskās darbības formas jau kopš pirmsākumiem balstītas aktīvā koncertdarbībā, dalībā dažādos festivālos un konkursos, sadarbībā ar ievērojamiem atskaņotājmāksliniekiem un komponistiem, kompaktdisku ierakstu veikšanā un realizācijā, kā arī pēdējo gadu: daudzveidīgu, konceptuāli veidotu koncertciklu izveidē. Kora *Kamēr...* dibinātājs ir ne mazāk zināmais un atzinumus guvušais diriģents Māris Sirmāis, kurš veicis mākslinieciskā vadītāja pienākumus līdz 2012. gadam, kad šo pēctecību iemantojis diriģents Jānis Liepiņš.

Koncertciklu tradīcija kora izpildījumā aizsākusies 2005.gadā veidojot kora 15. gadadienas koncertu, kad realizēta mākslinieciskā ideja par *Latvija – Saules zeme* koncerta veidošanu ar Vairas Viķes-Freibergas un astoņu latviešu komponistu

jaundarbu atskaņošanu. Tiešs turpinājums šeit aizsāktajai idejai bijis *Pasaules Saules dziesmu* projekts, kurā Māris Sirmāis un koris aicinājis visu kontinentu pārstāvošos komponistus atklāt, kāda ir Saules nozīmība viņu kultūru un personības skatījumā. Šis bijis viens no vērienīgākajiem un cilvēku atmiņās visspožāk palikušajiem kora projektiem, kur pats diriģents Māris Sirmāis par projektu atzīstas: „*Pasaules Saules dziesmas neapšaubāmi varētu uzskatīt par ne tikai kora Kamēr..., bet arī savas radošās dzīves vienu no visaugstākajām virsotnēm. Galvenokārt tāpēc, ka tā ideja vainagojas ar visu šo lielo projektu*”⁵⁷ Sekojošās projektu ieceres turpinājušās ar 20. gadu kora jubilejas svinībām 2010. gada 3. aprīlī Latvijas Nacionālajā operā un *Mīlas Madrigālu* atskaņojumu. *Mīlas Madrigālu* izveidei tikuši pieaicināti tādi komponisti kā Kārlis Lācis, Zigmārs Liepiņš, Juris Vaivods, Rihards Dubra, Arturs Maskats, Ēriks Ešenvalds, Valts Pūce, kā arī Renārs Kaupers un ideja bijusi veidot mīlas madrigālus, kuri veltīti jeb aktualizēti tieši 21. gadsimta kontekstā līdz ar klasiskajiem madrigālu paraugiem. Kā atzinusi Inese Lūsiņa: „*Jaunajā Mīlas madrigālu programmā Sirmāis ar Kamēr... ne tikai pārsteidz un saviļņo. Viņi aizved līdz katarsei, rosinot domāt, turklāt arī vibrāciju līmenī precīzi uztverot savu laikabiedru aktuālo sāpi un ilgas. Caur to gūtā identificēšanās un katarse, nemaz jau nerunājot par augsto interpretācijas kvalitāti un dāsno jaunās mūzikas pienesumu, ir arī viņa un jaunā diriģenta Jāņa Liepiņa diriģētās, Margitas Zālītes režijas pārredzējumā veidotās Kamēr... divdesmitās jubilejas programmas virsvērtība. Spēcīgs atgādinājums par cilvēku pasaules pamatvērtībām*”⁵⁸

Sekojošais lielformāta projekts, lai gan koncertcikla formātam iespējams līdz galam neatbilstošs, taču būtisks kora mākslinieciskajā pieredzē, bijis Ērika Ešenvalda skatuves darbs *Ziemassvētku leģenda*, kas savu pirmatskaņojumu piedzīvojis 2010. gada decembrī Latvijas Universitātes Lielajā aulā. *Leģendā* neatsverama pat dramatiskās mākslas formas raksturojoša sastāvdaļa ir koris, kas izpilda tautas lomu – dziedot un teatrāli horeogrāfiskā veidā darbojoties, pūšot temperētās pudelēs, vicinot plastikāta trubeš un vēl dažādi veidojot Kārļa Vērdiņa libreta stāsta fonu. Libreta pamatā ir biblisks vēstījums par trīs austrumu gudro ceļu pie jaunā jūdu Ķēniņa, kur

⁵⁷ Garkule-Gureviča, Sofija. *Koris Kamēr... pēc pasaules saules dziesmām 2008-2012*. Diplomreferāts. Rīga: 2013. 6.lpp.

⁵⁸ Lūsiņa, Inese. [www. Diena.lv](http://www.diena.lv) . *Kamēr elpo mīlestību*. Pieejams: <http://www.diena.lv/sodien-laikraksta/kamer-elpo-milestibu-727716> [Skatīts 2016.5.mai]

gudro lomas izspēlē, tik pat savstarpēji atšķirīgi interpreti: Kaspars – Renārs Kaupers, Baltazars – Valdis Muktupāvels un Melhior – Jānis Apeinis.⁵⁹

Un uz minētās muzikālo projektu pieredzes bāzes sekojošs ir pētījumam interesējošais, vērienīgais *Mēness dziesmu* koncerts. Projekts tiek piedzīvots 2012. gada februārī Latvijas Universitātes Lielajā aulā, pirmatskaņojot desmit unikālas latviešu autoru veidotas jaundarbu kompozīcijas - *Mēness dziesmas*. Kompozīciju autori ir diriģentam Mārim Sirmajam un kora dziedātājiem jau 2012. gadā iepazīti rokraksti - Artūrs Maskats, Ēriks Ešenvalds, Raimonds Pauls, Līga Celma, kā arī pievienojušies ne tik zināmi - Jurim Karlsonam, Rihardam Zaļupem, Kasparam Zemītim, Andrim Sējānam, Raimondam Tigulim un Evijai Skuķei.

Kā mūzikā iespējams interpretēt Saulei klātesošo Mēness spīdekli ieinteresējis gan Māri Sirmo, gan kora dziedātājus. Mēness apdziedāšana nākusi kā sava veida pašsaprotami pēctecīga ideja pēc *Saules dziesmu* projekta.⁶⁰ Koncertā iekļauti desmit pilnīgi atšķirīgi redzējumi, kas plaši raksturo gan priekšstatus par Mēness tēla simboliku, gan katra mūzikas un teksta materiāla autora individuālo asociāciju tēla interpretēšanā.

3.2. *Mēness dziesmas*: mākslinieciskā koncepcija

Koncerts klasiskās formas ietvaros veidots no divām daļām, kur vācu 20. gadsimta komponista Karla Orfa (*Carl Orff*) viencēliena opera *Mēness* ir viena daļa, bet otra *Mēness dziesmu* pirmatskaņojumi. Latvijas Universitātes Lielās aulās koncertzālē Karla Orfa viencēliena opera izskan īpaši spoži, kas saistāms ar faktu, ka operas formāta darbs šeit tiek atskaņots pirmoreiz⁶¹ un veikums tiek pasniegts ļoti augstā kvalitātē. Operas režiju veidojis Juris Pakalniņš, kurš ņēmis līdźdalību arī *Pasaules Saules dziesmu* projektā. Koris *Kamēr...*, orķestris *Sinfonietta Rīga* un diriģents Māris Sirmais kopā ar solistiem Jāni Kurševu, Armandu Siliņu un solistiem no kora sastāva: Andreju Stupinu, Imantu Auziņu, Ansi Bētiņu, Tomassu Icikzonu un Artūru Upatnieku uzbūvē visai amizantās operas ainu, kurā tautas lomu izdzied un atveido koris. Karls Orfs operas libretam iedvesmojies no Brāļu Grimmu pasakas, kuras vēstījumā stāsta par četriem jaunekļiem, kuri svešā ciemā, ieraugot kokā

⁵⁹ Garkule-Gureviča, Sofija. *Koris Kamēr... pēc pasaules saules dziesmām 2008-2012*.7.lpp.

⁶⁰Turpat.

⁶¹Turpat.

pakārto mēnesi, to nozog un aiznes uz savu valstību, tomēr šādu pārdarījumu, ieraugot Svētajam Pēterim, tas liedz jaunekļiem paturēt nozagto mantu un atgriezt to cilvēku valstībai. Kora dziedātāja Sofija – Garkule Gureviča komentē: “*Korim šis bija ļoti interesants piedzīvojums – visa mūzika sarakstīta vācu valodā un tā tiek atskaņota no galvas. Nevar aizmirst par visiem horeogrāfiskiem paņēmieniem, kurus iestudē horeogrāfe Ilze Zīriņa. Tos koris apgūst tikai dažu nedēļu laikā. Šādi iestudējumi ir unikāli, tāpēc to piedzīvošana ir neaizmirstama gan koristiem, gan diriģentam. Karla Orfa mūzika visiem pazīstama ar lielopusu Carmina Burana, taču šāds mazpazīstams opuss kā Mēness tiek atskaņots visai reti Šāda veida projekti ir pats nozīmīgākais notikums sezonā. Tas prasa gan ievērojamus enerģijas resursus, gan tehniski materiālus ieguldījumus. Šie projekti ietekmē un savā ziņā nosaka visas sezonas darbības virzienu, kā arī repertuāru.*”⁶² Koncertciklu izveide ir prātā paliekoša ne tikai pašiem izpildītājiem, bet to kvalitāte un vēstījums bieži izraisa lielu rezonansi sabiedrībā un klausītāju vidū. Tāpēc *Mēness dziesmu* mākslinieciskā uzstādījuma precizēšanai tika veikta intervija ar 2012. gadā kora *Kamēr...* galveno māksliniecisko vadītāju, idejas iniciatoru un diriģentu Māri Sirmo, kura pilnā apjomā aplūkojama pielikumā nr. 12.

Karla Orfa viencēliena operas izstrādei un vizuālās identitātes veidošanai tika pieaicināti mākslinieki - Elita Platmalniece un Ilmārs Blumbergs. Elitas Platmalnieces mākslinieciskais devums ir atsevišķu, niansētu elementu izstrāde koristu tērpiem. Taču mākslinieka Ilmāra Blumberga klātesamība kora *Kamēr...* vizuālā tēla veidošanai ir jau daudz senāka vēsture: “*Sākot no 1995.gada viņš ir bijis nemainīgs kora Kamēr... diska un vizuālā tēla veidotājs. Visas afišas, disku dizaini ir izdoti caur viņa rokām un redzējumu. Redziet, tas iespējams nozīmē, ka arī priekš viņa Kamēr... kaut ko nozīmēja, principā nekad tam neatsakot un cieši līdzdarbojoties. Viņam piemīt viena unikāla lieta, ko man cilvēki daudz kur pasaulē paņemot rokā Kamēr disku teikuši: tie patiešām ir ļoti oriģināli dēļ sava mākslinieciskā noformējuma. Tas nav vienkārši disks, kurā ir ierakstīta kvalitatīva mūzika. Paņemot to rokās, ir patīkami skatīties arī uz tā māksliniecisko izpildījumu.*”⁶³

⁶² Garkule-Gureviča, Sofija. *Koris Kamēr... pēc pasaules saules dziesmām 2008-2012*. 8.lpp.

⁶³ Dzintare, Ieva. *Saruna ar Māri Sirmo*. 2016.9.mai. Audioieraksts. Glabājas I. Dzintares personiskajā arhīvā.

Mēness dziesmu koncertcikls, kā jau minēts, veidots kā likumsakarīgs turpinājums *Saules dziesmām*. Jau toreiz aizsākta prakse jauno komponistu pieaicināšanai tieši oriģinālkompozīciju veidošanā: *Latvijas - Saules zemes* ietvaros pieaicinot astoņus, *Pasaules Saules dziesmu* pāraugot septiņpadsmit un *Mēness dziesmās* sadarbojoties ar desmit. Pēdējam minētajam pieaicināto komponistu vidū bijuši gan iepriekš sadarbībās iepazīti, gan mazāk pazīstami mūzikas autori, kuri kā pats diriģents komentē: “*Dziesmu koncepts veidots ar autoriem, ar kuriem man ir bijis patīkami strādāt kopā, kuri, manuprāt, raksta interesantu mūziku un kuriem patiešām ir arī daudzējādi piedāvājumi.*”⁶⁴ Māris Sirmais uzsver, ka bieži vien veiksmīgu programmu pamatā ir nevis ideoloģija vai brīnišķīgs režisora mākslinieciskais koncepts, bet veiksmīgs un pietiekami saistošs muzikālais materiāls.⁶⁵ Ieskatoties tēmu lokos, kam atsevišķas programmas veidojis koris, sastopamies ar lielu daudzpusību, kura nepārprotami pārsteidz arī ar izvēlēto simbolu monumentalitāti: *Saule, Pasaules Saule, Mēness, Dzintars* u.c. Tēmu interpretēšana iespējams būtu turpinājusies, ja diriģents Māris Sirmais nebūtu pametis kolektīva mākslinieciskā vadītāja vietu un turpinājis iesākto.

Domājot par Mēness tēla nozīmību un šķietami nepārprotami noteicošo lomu konceptā gan komponēšanas, gan darba procesa laikā ar kori, gan vēstījuma nozīmes nodošanā skatītāju zālē, jāatzīst, ka par vissvarīgāko uzstādījumu diriģents tomēr norāda neierobežotas interpretācijas un brīvības aspektu: “*Mana pieredze liecina, jo tu vairāk iegrožo autoru, to ieliekot konkrētos rāmjos un uzliec viņam prasības, tas var kādreiz izdoties, bet pārsvarā neizdodas tik labi. Manuprāt, galvenā vērtība ir tajā, ka tu komponistam dod absolūtu brīvību. Un šajā gadījumā ir ļoti svarīgi tematisko materiālu norādīt tik apjomīgu, daudznozīmīgu un nozīmju sevī ietverošu, ka materiāls zem sevis spējīgs ietvert ārkārtīgi plašas iespējas.*”⁶⁶ Arī par klausītāja uztveres īpatnībām tiek uzsvērts: “*Ļoti svarīgi ir komunicēt ar klausītāju tā iemesla dēļ, ka iespēja klausīties un sajūst mūziku, zinot kaut maz drusciņ vēsturisko zemtekstu, ir pavisam savādāk, nekā klausoties pilnīgi nezināmu, svešu un neidentificētu darbu. Ļoti svarīgs ir ievads.(...) Tas ir tā: kad tiek saprasts mūzikā acīmredzami neiešifrētais, arī pati mūzika pilnīgi savādāk klausās.*”⁶⁷ Šis

⁶⁴ Dzintare, Ieva. *Saruna ar Māri Sirmo*. 2016.9.mai..

⁶⁵ Turpat.

⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Turpat.

apgalvojums spilgti apliecina apstākli, ka radoša produkta izveidei motivējošāka ir tēmu loku iezīmēšana un iespējamais daudzpusīgums, nevis viennozīmīgums, kas daļēji pašsaprotams šķistu tik konkrēti definētas programmas pamatā. *“Es cenšos vienmēr izprovocēt ko samērā jaunu, kaut kādā zināmā mērā nezināmu, kas dod potenciālu, ka tas nākotnē varētu būt kas nebijis, interesants (...). Redziet, jūs un arī sabiedrība pamaniet tieši šīs, jaunradītās programmas, nevis tās, kuras ir jau skanējušas(..). Kamēr ir izveidojies par tādu vienību, kam patiešām ļoti daudzi pasaulē seko līdzī un pazīst to caur daudzām tieši oriģināli jaunradīti veidotām programmām.”*

4. MĒNESS SIMBOLIKAS DAUDZVEIDĪBA KORA *KAMĒR...* KONCERTPROGRAMMĀ *MĒNESS DZIESMAS*

Apkopojot daudzpusīgo Mēness tēla interpretāciju kulturoloģiskas ievirzes raksturojumā un Mēness dziesmu projekta idejas ieskicējumā, šajā daļā uzmanība vērsta visu konkrēto koncertciklā iekļauto kompozīciju analīzei. Katras atsevišķas analīzes pamatā vērtēta un raksturota Mēness simboliskā tēla interpretācija, kas ir arī galvenais pētījuma objekts, taču no Pītera F. Steisija mūzikas un teksta mijiedarbes koncepcijas tiks izmantoti atsevišķi analīzes punkti, kas ļaus precizēt konkrētas mūzikas un teksta sintēzes un mijiedarbes pazīmes skaņdarbu ietvaros. Šo punktu skaitā ietilps teksta klasifikācijas kategorijas noteikšana, teksta nozīmes analīze, sākotnējās formas un tā skaidrības saprotamības pakāpe, kā arī sintēzes vai mūzikas, teksta dominances raksturojums.

4.1. Mēness simbolikas daudzveidība koncertprogrammā iekļautās dzejas ietvaros

Skatoties visa koncertcikla kompozīciju tendences teksta izvēles ziņā, ievērojami lielāku programmas daļu aizņem autoru izvēle skaņdarbos iekļaut dzejas tekstu. Šie, vokālajā mūzikā visbiežāk lietotie teksti, paši par sevi ir kultūras artefakti, kuri spilgti sevī pārnēsā gan laikmeta idejas, gan konkrēta autora klātesamību. Dzejnieks bieži mēdz sastapties ar situāciju, ka viņa dzejas materiāls komponista pārveidē iegūst izmainītu veidolu, tas tiek gluži kā izjaukts pa atsevišķiem gabaliņiem, sakārtots jaunā salikumā, un teksta uztveramība mēdz arī pagaist.⁶⁸ Taču kas notiek ar dzejas autora paustajām idejām un Mēness tēla vadmotīva interpretācijām koncertcikla ietvaros? Kāda ir katra atsevišķa autora attieksme pret izvēlēto teksta nozīmību? Un vai jaušama arī mūzikas dominēšana salīdzinājumā ar teksta saturisko materiālu un konceptuālo mēģinājumu atspoguļot Mēness simboliskās daudzveidības? Sekojoši pievērsīsimies šo aspektu raksturojumam un detalizētākai Mēness simbolikas analīzei.

⁶⁸ Šmite, Gundega. *Dzeja un mūzika. Literatūras un filozofijas portāls ¼ Satori*. Pieejams: http://satori.lv/raksts/7890/Dzeja_un_muzika [skatīts 2016. 25.apr]

4.1.1. Raimonds Pauls, Jānis Peters. *Tu esi mēness neredzamā puse*

Koncertcikla otrās daļas uzsākšanai ticis izvēlēts Raimonda Paula skaņdarbs ar Jāņa Petera dzejas vārdiem *Tu esi mēness neredzamā puse* (pielikums nr.1), kas radīts tieši Mēness dziesmu koncertam un korim *Kamēr...*. Dzejnieka vārsmas piesaistījušas daudzus sava laika un šodien zināmus komponistus, tostarp radītas aptuveni 100 dziesmas ar šajā projektā iesaistīto maestro Raimonu Paulu, kā arī komponistiem Mārtiņu Braunu un Uldi Stabulnieku.⁶⁹ Daudzas no dziesmām ar Jāņa Petera vārsēm kļuvušas tik atpazīstamas un populāras, ka tiek izpildītas ne tikai uz skatuves dramatiskās mākslas žanrā, bet iegājušas arī *tautas atmiņā* un kļuvušas par labprātīgi dziedamām arī šaurāku ģimeņu vai draugu loku ietvaros. Dzejnieks Jānis Peters savā dzejā rotaļājas ar dažādiem latviskās mentalitātes un apziņas elementiem, tostarp arī mitoloģiskiem priekšstatiem. Viņa dzeja spēj būt gan romantiska, gan teatrāla, gan muzikāla.⁷⁰ Der minēt, ka Jānis Peters labprāt rakstījis vārdus jau uzrakstītām melodijām, bet nereti gadījies arī otrāda situācija – Pauls komponējis mūziku dzejnieka dzejai, kā tas bijis arī šajā konkrētajā koncertciklā iekļautajai *Tu esi mēness neredzamā puse*. Komponists Raimonds Pauls vēlāk par Mēnesim komponēto skaņdarbu komentējis: “*Mēness – tas ir skaistums! Kādreiz dziesmā aprakstīju mēness tiltu pār ezeru, no kura ūdens viņšos plūst staru straumes. Mēnesim ir fantastisks spēks, pat lielāks nekā Saulei. Bet kaut kas baiss arī tur ir. Māris Sirmāis man sacīja, ka no Saules pārcēlies uz Mēnesi un prāto par jaunu programmu. Varbūt es varu tur kādu melnīgu padomāt. Ierunājos Peteram, ar kuru kopā izsmējāmies par mēnessērdzību un staigāšanu pa jumtiem, un visai drīz viņš uzrakstīja svaigu, bet sarežģītu un nopietnu dzejoli.*”⁷¹ Interesanti, ka abu mākslinieku sadarbībā pie kormūzikas veidošanas šis nebūt nav vienīgais piemērs, kaut gan *a capella*⁷² jomā retais, tomēr kora dziesmas abi mūziķi veidojuši Dziesmu svētku repertuāram gan neatkarīgas, gan okupētās Latvijas laika periodos.⁷³

⁶⁹ Cimdiņa, Ausma. *Dzīve tekstā. Raksti par literatūru*. Rīga: Atēna, 2006. 78.lpp.

⁷⁰ *100 Latvijas personību*. Pieejams:

<http://www.apinis.lv/books/100%20LV%20web/100%20LV%2088%20J%C4%81nis%20Peters.pdf>
[skatīts 2016. 13.apr]

⁷¹ Žilinska, Inga. *Kamēr... Mēness dziesmas*. CD Rīga: biedrība *Kamēr...* mūzika un ADD projekts, 2012.

⁷² Dziedājums bez pavadījuma.

⁷³ *100 Latvijas personību*. Pieejams:

<http://www.apinis.lv/books/100%20LV%20web/100%20LV%2088%20J%C4%81nis%20Peters.pdf>
[skatīts 2016. 13.apr]

Dzejas materiāls iekrāso saldsērīgu skumju ainavu, kur kāds vēstītājs (viņš) runā par kādu (viņu), kura noprotami ir attālināta, neaizsniedzama vai pat pagātnē izbijusi un eksistējoša tikai vēstītāja atmiņu atspulgos. Ļoti interesanta loma šajā vēstījumā ir Mēness tēlam, kurš iemieso vairākas simboliskas nozīmes, kuras būtiski iekrāso kopējo dzejas noskaņu. Iesākumā tas minēts kā sarkans Mēness (*Kā zirgskābene sarkans Mēness rūšē*), kurš pieminētās krāsas dēļ ieņem tādu kā priekšvēstneša funkciju un asociatīvi nav nekā laba vēstījošs. Sarkans Mēness, neskatoties uz pasaules priekšstatu racionalizāciju dažādos laikos, arī reizumis mūsdienās tiek uzskatīts un tulkots kā ļaunu nesoša zīme un apzināti bieži vien tiek lietots dažādu mākslas jomu un vēstījumu ietvertajos kontekstos. Sekojošajā dzejoļa epizodē Mēness ieņem sava veida starposma jeb šķīrēja pozīciju, kur *viņai* atrodies *Mēness neredzamajā pusē* un *viņam* - atrodies *gaismā redzamajā*, rada ilūziju, ka viņi ir šķirti un ka Mēness neredzamā pusē ir tumša, neredzama vai ļoti attālināta. *Zem Mēness altāra es lūgšu Tavu roku* iekļautā rinda liecina par Mēness maģiskās simbolikas iekļauto apzīmējošo spēku un tam piemītošo pārdabisko būtību. *Mēness altāris* aizvien tiek piekopts dažādu kultisko rituālu priekšstatos un dzejoļa epizodei piešķir sirreālas klātbūtnes gaisotni, tā pat minētās vējā peldošās *minareta ikonas*, kas arī iespējams alegoriski domātas kā kādu iekšēju lūgšanu un nepiepildītu vēlmju simbols. Visa dzejoļa epizode beidzas ar atskārsmi jeb sava veida samierināšanos, ka *viņa* spīd *Mēness neredzamā pusē*, kas ir nojaušami neaizsniedzama un nepietuvināma realitāte, bet *viņš* viņu *gaida gaismā redzamajā...*

Raimonda Paula mūzika spējusi ilustrēt teksta materiālā valdošās intonācijas. Minora tonalitāte, sinkopēts ritms un melodiski motīvi, kuri saistās ar nopūtu un melanholijas izjūtām. Liels melodiskums un vienkāršība, pilnskanīgas faktūras iekļāvums skaņdarbā ir komponista izvēle. Skaņdarbam ir miniatūras formas apjoms, kas ļauj vienkārši uztvert un nolasīt arī tekstā iekļauto sajūtu gammu. Izmantots ir dzejas teksts, kura tradicionālā forma mijiedarbē ar muzikālo materiālu arī saglabāta. Šķietami tieši teksta materiāls kļuvis par vispārēju iedvesmas un noskaņas radītāju, absolūti sasaucoties arī ar romantisma un nozīmes izcelšanas tradīciju. Muzikālais materiāls skaidri un uztverami ataino tekstu, tas viegli uztverams un saprotams, tāpēc varam runāt arī par mijiedarbes veidu, kur izmantots tiešās atdarināšanas paņēmiens. Ja vērtējam teksta un muzikālā materiāla savstarpējo mijiedarbi, tad primaritāte ir ļoti

aptuveni definējama, un tie nozīmīguma ziņā vairāk vērtējami kā vienlīdzīgi un samērīgi kombinēti.

4.1.2. Līga Celma, Jānis Peters. *Mani mīl mākslinieks grēcīgs*

Koncertcikla ietvaros dzejnieka Jāņa Petera tekstu materiāls izmantots divreiz, sākumā jau iepriekšminētajā Raimonda Paula kompozīcijā *Mēness neredzamā puse* un sekojošajā Līgas Celmas skaņdarbā *Mani mīl mākslinieks grēcīgs* jauktajam korim *a capella*. Komponiste par darba uzsākšanu komentē: “Pirmās asociācijas manai mēness dziesmai dzima laukos, baudot nakts klusumu un mēness burvību. Tapa virkne tēmu uzmetumu – gan brašas un melngailiskas⁷⁴, domājot par bajāriem un pieguļniekiem, gan naksnīgi blūzīgas un spāniski boļeriskas. Taču tad Jāņa Petera dzeju krājumā *Vīna dvēsele atradu skaistu, kaislīgu dzejoli – tā kā mazliet no latviešu Čaka un persiešu Omāra Haijama tanī skan. Un intonācijas, un tēmu virtenes piekārtotās dzejai.*”⁷⁵

Autore teksta materiālam izvēlējusies dzejoli, kurš iekļauts dzejas dziesmu ciklā *Vīna dvēsele*⁷⁶ un ar šādu pašu nosaukumu, kā arī ciklā iekļauto Jāņa Petera dzeju, tapis arī dziesmu cikls un albums Normunda Rutuļa un Raimonda Paula interpretācijā.⁷⁷ Šis apstāklis varētu liecināt ne tikai par jau atskārsto patiesību Jāņa Petera un dažādu komponistu sadarbības daudzveidīgumā un aktualitātē, bet liecināt par dzejas krājuma materiāla piemēroto materiālu mūzikas jaunradei pašai par sevi. Ja apskatām kopējo krājuma noskaņu, redzams, ka tas ietver sevī diezgan bohēmiska rakstura nokrāsu jau uzsākot dialogu ar lasītāju ar Šarla Bodlēra (*Charles Baudelaire*) dzejas vārsēm, kurš slavens ne tikai ar savas dzejas spēcīgi dūmakaino, bruģētu ieliņu noslēpumaino un vīna dvingas caustrāvojošo klātesamību, bet arī ar dzejā aprakstītā rakstura personību 19. gadsimta Francijas vidē. Visam krājumam kopumā raksturīgi vairāki vadmotīvi – vīns, sapnis un dažādas vīzijas, sieviete, nakts, pilsētas vide, starp rindiņām sajaušamais ieskurbušais reibums, kā arī nakts un tās dzīvi pavadošais Mēness tēls. Mūzikas autore kompozīcijā izmantojusi izmainītu dzejoļa tekstu (pielikums nr.2), kur dzejoļa oriģināla teksts ticis mainīts (pielikums nr.3)

⁷⁴ Latviešu komponists Emīlis Melngailis dzim. 1874.- 1954 kordiriģents, komponists, folklorists, kora dziesmu meistars.

⁷⁵ Žilinska, Inga. *Kamēr... Mēness dziesmas*. CD

⁷⁶ Peters, Jānis. *Vīna dvēsele*. Rīga: Jumava, 2005.47.lpp.

⁷⁷ Rutulis, Normunds, Pauls, Raimonds. *CD Vīna dvēsele*. Pieejams: http://www.rutulis.lv/dziesmas_un_varidi/vina_dvesele [skatīts 2016. 25.mart]

visticamāk to pielāgojot muzikālā materiāla vajadzībām. Domas ziņā, cenšoties saglabāt konsekvences, tas tomēr mainījies noskaņu un nedaudz ietekmē arī idejiskā materiāla uztveramību.

Kā redzams, oriģinālajā dzejolī tiek turpinātas krājumā valdošās atmosfēras nokrāsa. Tiek runāts *kādas* vārdā, pārdomas šķietami ir iekšējs dialogs ar sevi un domām, kur tiek apzināts, ka kāds *mākslinieks grēcīgs* viņu *mīl*. Jaušams noslēpumainības, neizteiktu pārdomu vai neeksistējošu attiecību tuvums, savādas vientulības apjaušana, kur vienīgie uzticamības personāži ir *sikspārņi bēniņos, tauriņi, pūces* vai *gāzes laternas blāvās*. Mēness tēls dzejolī pastiprina iekrāsoto noskaņu ar nakts tuvību un tiek personificēts kā *slīps dendijs*, kurš *smīn*. Manuprāt, Mēnesim, piešķirot konkrēto smīnošo attieksmes paudumu un ilustrējot to dendija tēlā, tam tiek piešķirta no malas vērojoša, pat nedaudz šķelmīgi izsmejoša pozīcija, kurš sižetiski, it kā neiejaucoties stāstītāja pārdomās, tomēr ļoti konkrēti ilustrē attieksmi notiekošajā.

Savukārt Līgas Celmas kompozīcijai pielāgotajā materiālā dzejoļa epizode nedaudz mainījusi nokrāsu. Mainot dzejas rindas vietām, ir panākta pat nedaudz jūsmīgas sajūtas noskaņa, kur kāda apzinās, ka viņu *mīl mākslinieks grēcīgs* un daudz lielāks uzsvars tiek likts uz vārdu *mīl* arī muzikālajā materiālā. *Gāzes laternas blāvās, tauriņu spārni, sikspārņu balle* kļūst par fonu, kur tomēr dominējošā sajūta ir sajūsmas apjauumā klātesošā mīlestība, un lai gan grēcīga mākslinieka, tomēr - *mīl*. Arī Mēness *dendija* tēls vairs nešķiet tik šķelmīgs un savā veidā neticošs, tas arī iekļūst dziļākā perifērijā un sniedz epizodei tikai krāsas niansei nepieciešamos toņus.

Komponiste izmantojusi dzejas materiālu, taču to sintezējot ar fonētiska rakstura tekstus. Paralēli dzejas teksta un sižeta attīstībai autore pavadošajās balsīs (tenorā un basā), skaņdarba vidusdaļā iekļāvusi dažādus fonētisku skaņu savienojumus (*dam d ada dā; dum dum dum dum; da da da*) ar konkrēti notīs atzīmētu ritma figūru un rečitāciju nošu augstumos. Šis ritmkopu, akcentu un fonēmu sakausējums komponēts tā, lai mūzikai sniegtu atsauces uz atsevišķu muzikālo žanru veidiem, tostarp tango. Šie ritmizēti izpildītie fragmenti sniedz ilūziju par instrumentāla pavadījuma klātesamību un skaņdarba kustīgi dinamisku raksturu, kā arī nodrošina skaņdarba melodiskumu kopumā. Arī harmonisko tonalitāšu izvēles ziņā dažās epizodēs lietotas krāsas, kas asociatīvi atsaucas uz džeza mūzikas žanru. Dzejas formāta teksta materiāls ticis pārveidots kļūstot brīvākam, taču daļēju forma

struktūru tomēr saglabājot. Teksta un mūzikas mijiedarbas paralēlskatījumā tiek izmantots atdarināšanas paņēmiens, kur konkrētais sižeta materiāls tiek ilustrēts un tēlojoši gleznots ar muzikālu paņēmienu palīdzību. Ja skatāmies uz mūzikas vai teksta primaritāti, tad noteicošāka pozīcija tomēr šķietami ir teksta saturam un tā ilustrēšanai kopējā kompozīcijas materiālā.

4.1.3. Kaspars Zemītis, Aspazija. *Mēnessnakts*

Kaspars Zemītis : galvenokārt ģitārists, kurš instrumenta spēli apguvis pašmācības ceļā un vēlāk zināšanas papildinot Jāzepa Vītola Mūzikas akadēmijā, pirmais Latvijā, kurš ieguvis maģistra grādu klasiskajā ģitāras spēlē, tomēr arī komponists, kurš koncertprogrammā *Mēness dziesmas* un korim *Kamēr...* veltījis kompozīciju ar Aspazijas vārdiem *Mēnessnakts*. Darbojoties dažādu projektu ietvaros, sākotnēji kā izpildītājmāksliniekam un sadarbojoties ar Lindu Leen, Intaru Busuli, Renāru Kauperu, grupu “Time after time” u.c. , mūziķis vienā brīdī sācis arī komponēt, turklāt pārsteidzoši netipiski ģitāristam – arī kormūziku. Lai gan šī *Mēness dziesmu* sadarbība autoram bijusi viena no pirmajām tieši kormūzikas žanrā, vēlāk sekojušas vairāki projekti arī ar Latvijas Radio kori un Valsts Akadēmisko Kori Latvija. Balstoties uz gūto pieredzi un pārlicību, ka kormūzika, lai gan iespējams ne visai bieži sastopamā apvienojumā ar ģitāru, ir labs salikums, kā arī regulāra sadarbība ar diriģentu Māri Sirmo, nupat tapusi arī pirmā *Mesa korim un ģitārai*. Pats autors komentējis jaundarbu un darba procesu ar kormūziku sekojoši: «*Mesa korim un ģitārai ir īpatnējs salikums. Es nezinu pasaulē citus precedentus. Kad neesi sācis darīt, baiļu nav, jo nesaproti, ko gaidīt. Bet, kad ķeries klāt un parādās pirmās tēmas, kad liec kopā mūziku ar kora skanējumu un formējas kopējā ideja, kļūst interesanti.*»⁷⁸

2012. gadā autoram komponējot *Mēnessnakts* kompozīciju jauktajam korim ar ģitāras pavadījumu, izmantots dzejnieces Aspazijas dzejolis ar tādu pašu nosaukumu *Mēnessnakts* (pielikums nr.4). Dzejolis publicēts krājumā “Ziedu klēpis”, kurš tapis paralēli “Saulainā stūrīša” krājumam. Pirmie dzejoļi no šī krājuma parādās

⁷⁸ Ģērmane, Agnese. *Kaspars Zemītis. Personiska realizācija mūzikā*. www.nra.lv
Pieejams: <http://nra.lv/maja/169749-kaspars-zemitis-personiska-realizacija-muzika.htm> [skatīts 2016, 19.apr]

1908. gadā, taču sastādīšana pabeigta 1911. gadā, kad Aspazija viesojas Cīrihē un manuskriptu sūta Ernestam Birzniekam-Upītim izdošanai. Atzīmējams fakts, ka daudzi tēli un izmantotās leksikas izvēle krājumā ievietotajai dzejai sasaucas ar Aspazijas un Raiņa sarakstes leksiku un simbolikā dominējošajiem tēliem, kuru viņi izmanto savai sarakstei Slobodskas trimdas laikā.⁷⁹ Paralēlu saistību saskatīšanai un tēlu izteiksmei var minēt divus piemērus, kur Aspazijas un Raiņa simbolu pilnajā sarakstē klātesošs ir arī Mēness tēls, kurš parādās gan kā *Mēnessnakts* dzejoļa un skaņdarba galvenais izteiksmes simbols, gan līdzīgās, personificējošās sarakstēs abu dzejnieku starpā kā:

Kur dvēsele maldināta

Reiz nonāk dzimtenē

Un mēnestiņš vairs sauli

Ar sāpēm nemeklē.

Vai arī:

Tur būsim mēs, bēdulīši,

Uz laimes saliņas

Kā divi mākonīši

*Virs mēness maliņas.*⁸⁰

Aspazijas daiļradei kopumā raksturīgs daudzveidīgs nakts un tumsas tēls. Tostarp *raganiskā, murgpilnā nakts* ir “Saulainā stūrīša” *ziedoņa nakts*, kā arī kompozīcijā izmantotā, apgaroti liriskā *Mēnessnakts*, kas sacerēta kā vispatiesākā himna nakts spīdekļa daiļumam un dvēseles caurspīdīgajam smalkumam.⁸¹ Pats komponists kādā intervijā par tekstu izvēli savām kompozīcijām atklāti komentējis: “*Kad biju jauns, man bija mazsvarīgi dziesmu vārdi, jo galvenais, lai forši ieģrūvē. Tagad uzmanību pievēršu tieši vārdiem.*”⁸² Šī autora paustā attieksme vērojama konkrētā skaņdarba ietveros, jo pret teksta ilustrāciju manāma liela smalkjūtība un

⁷⁹ Viese, Saulcerīte. *Aspazija. Kopoti raksti 1. sēj. Dzeja*. Rīga: Liesma 1985. 574.lpp.

⁸⁰ Turpat, 575.lpp.

⁸¹ Viese, Saulcerīte. *Aspazija. Kopoti raksti pirmais sējums. 18.lpp.*

⁸² Ģērmane, Agnese. *Kaspars Zemītis. Personiska realizācija mūzikā*. www.nra.lv

Pieejams: <http://nra.lv/maja/169749-kaspars-zemitis-personiska-realizacija-muzika.htm> [skatīts 2016, 19.apr]

spēja materiālu nepadarīt pakārtotu muzikālajam materiālam vai dažādu tehniku atspoguļojumam.

Konkrēts Mēness tēls dzejoļa tekstā tiek aizstāts ar jūsmīgu, brīnumainu Mēnessnakts uzrunāšanu. Vēstītājs to uzrunā kā *brīnumdaiļu, brīnumdzidru, brīnummaigu, brīnumvieglu, brīnumlielu, brīnumcēlu*, un Mēness ar savu tālo, balto spožumu it kā apņēmot visas debesis izraisa saviļņojošu jūtu klātbūtni visā dzejoļa noskaņā. Vairākkārt tiek raksturota Mēnessgaismas klātbūtne kā *tāla, balti spoža, visas debess apņemoša, spožas miglas auduma* kā arī *staru smalka*. Iezīmēta arī vēstītāja pārlicība, ka tieši Mēnessnakts laikā iespējams aizmirst smagumu, kurš sakrājis ikdienas gaitās, un tās pagaist līdz ar tumsas un klusuma iestāšanos: *nogrimst visas zemes bēdas; izgaist visas dzīves pēdas*.

Kopumā Mēness tēlam un *Mēnessnaktij* iezīmējas absolūti romantiska nokrāsa gan lūkojoties no dzejas izvēlētā teksta materiāla, gan Kaspara Zemīša komponētās mūzikas puses. Komponists, atzīmējot skaņdarba noskaņas, skaidro: ” *Noktirnes*⁸³ *žanrs un ģitāra – abi man vienmēr bijuši tuvu. Taču tieši Aspazijas dzeja palīdzēja tos savienot kora mūzikā. Viņas lirika ietver sevī gan nakts burvības plašumu, gan mēnessgaismas intimitāti. Nakts sevī iemieso gan mīlestības juteklisko maigumu, gan Dieva mieru, kurš pasaulei ļauj krāt spēkus austošai dienai... ”*⁸⁴ Kompozīcijai piemīt līgani plūstoša melodika un ģitāras skanošais pavadījums atgādina noktirnei vai pat serenādei pietuvinātas intonācijas, kuras klausītāju ievēd nakts noskaņu pilnā pasaulē un ļauj aizsapņoties par vēstījumā klātesošo *Mēnessnakti*. Skaņdarba garumā visu laiku noris sasaukšanās starp balsu grupām, izceļot atsevišķus teksta fragmentus kā *brīnumdaiļā mēnessnakts; tumsu projām nobīdot; brīnummaigā mēnessnakts* u.c., kas vēl vairāk iekrāso gaismas nozīmīgo lomu. Autors noslēdzošajā posmā izmantojis fonētiska rakstura čukstošu rečitāciju vārdiem *izgaist visas dzīves pēdas*, kas skaniski izpildījumam piešķir lietus lāšu čaukstējuma asociāciju. Kompozīcijai nav veidotas sarežģītas vokālās kora partijas, taču raksturīga salīdzinoši vienkārša, plūstoša un melodiska līnija. Ģitāras pavadījums, savukārt, burvīgi sasauca ar dzejas tekstā ietverto, nakts serenādei pietuvināto, izteiksmi. Autors konsekventi ievērojis oriģinālā teksta formu un semantiskās īpatnības un nav mainījis vietām rindu kārtību, tādejādi

⁸³ Neliels, sapņaini grūtsirdīgs (parasti instrumentāls) skaņdarbs, ko visbiežāk atskaņoja vakarā, naktī zem klajas debess.

⁸⁴ Žilinska, Inga. *Kamēr... Mēness dziesmas*. CD

saglabājot to absolūti saprotamu un skaidru kompozīcijas ietvaros un veicot tiešu tā atdarināšanu caur muzikālas izteiksmes formu. Ja apskatām teksta un mūzikas relatīvā statusa attiecību, tad dominējošais šķietami ir teksta izteiksmes vēstījums, un mūzikas harmonija atbilstoši ilustrē tajā izteikto atmosfēru un emociju gammu.

4.1.4. Arturs Maskats, Liāna Langa. *Mēnesnīcas noktīrne*

Komponists Arturs Maskats parasti asociējas ar dramatiski lielās skatuves (operas vai teātra) muzikālā noformējuma meistarību, tomēr viņa daiļrades raksturojoši žanri ir arī kormūzikas un kameramūzikas partitūras, pie kurām komponists pastiprināti vērsies 80. gadu periodā, kā arī simfoniskā un vokāli simfoniskā mūzikā, kura bijusi aktuāla autora daiļradei 90. gados. 1982. gadā, absolvējot tajā laikā vēl vārdā dēvēto Latvijas Valsts Konservatoriju⁸⁵ kompozīcijas specialitātē, jaunais komponists uzreiz nonācis Dailes teātrī kā mūzikas daļas vadītājs un iezīmējis ceļu, kurš autora raksturojošajam formātam visatbilstošākais arī šobrīd. Kopš 1996. – 2013. gadam autora pārziņā bijusi Latvijas nacionālās operas un baleta skatuve, kur darbojies kā mākslinieciskās daļas direktors. Komponists ir pārliecināts, ka mūzikai būtiski vispirms būt skaistai, lai spētu uzrunāt cilvēkus. Iespējams tieši tāpēc autors spējis radīt tik daudz tieši dramatiskai mākslai veltītu darbu, kur koptēla, tostarp muzikālā materiāla estetizācijai un uzskatāmībai ir viena no galvenajām lomām.

20. gadsimta otrās puses mākslas kopējā tendence ir vairāk priekšstatu un vērtību graužoša, tāpēc, autorprāt, 21. gadsimtā ir pēc iespējas vairāk jācenšas iet pretējā virzienā. Svarīgs ir pozitīvais, un Arturs Maskats ir optimists: *skaistumam ir iespēja glābt pasauli.*⁸⁶ Autora mūzikā ir saistoši interesanta, tā mēdz uzdot jautājumus, meklēt atbildes un patiesības, interešu loks – plašs, un partitūrās vērojamā stilistika – daudzpusīga, tomēr pats autors, smaidam pavīdot, citē Alberta Einšteina⁸⁷ ironiju: *"Man nav nekādu izcilu spēju, bet man ir milzīga ziņkārība"*⁸⁸.

Mēness dziesmām komponists veidojis skaņdarbu *Mēnesnīcas noktīrne* par pamatu ņemot speciāli šim jaundarbam sacerētu Liānas Langas materiālu. Dzejnieces

⁸⁵ Šobrīd Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija

⁸⁶ Liepiņa, Ieviņa. *Music in Latvia 2004. Arturs Maskats*. www.lmic.lv Pieejams: <http://www.lmic.lv/core.php?pageId=726?pageId=726&id=4483&&subPageId=759&action=showSubPage> [skatīts 2016. 20.apr]

⁸⁷ Albert Einstein 1879.- 1955. Fizikālis, zinātnieks, Nobela prēmijas laureāts fizikā.

⁸⁸ Liepiņa, Ieviņa. *Music in Latvia 2004. Arturs Maskats*. www.lmic.lv

Liānas Langas dzejai raksturīgi pretpolu iezīmējošu pušu raksturojoša izteiksme. Autores darbu pievilcību raksturo spēja - grotesku, neglītā faktūru un pat izteiktu disharmoniju līdzsvarot ar atturīgu, taču absolūti patiesu mīļumu un labestību bez saldenas sentimentalitātes klātbūtnes.⁸⁹ Šādu, šķietami nepievilcīgu asociāciju kā mēnessērdzību, autore arī kompozīcijā ietvertajā dzejolī izgaismojusi kā mīlas reibumam klātesošu un raksturojošu, tomēr nebūt ne nepatīkamu parādību. *“Esmu pateicīgs dzejniecei Liānai Langai, kura speciāli šim koncertam veltīja skaistu dzejoli. Dziesma ir par mēnessērdzību, bet visvairāk, protams – par mīlestību. Ka var iet pār namu jumtiem un dzegām nekrītot, ka deg tā viena zvaigzne tur tālumā, bet kādas siltas rokas un acis ir tepat tuvumā. Un viss šķiet vienots un kopā – kā jau sapnī...”*⁹⁰ – tā par dzejoļa materiālu arī komponists Artūrs Maskats.

Pievēršoties mēness tēla interpretācijas klātesamībai, dzejoļa sižetā (pielikums nr.5), izmantota parādība tā ietekmējošajai dabai uz cilvēka darbību jeb slimīgo uzvedību pilnmēness laikā un mēnessērdzību. Mēnessērdzība jeb somnambulisms (*lat. somnus/miegs + ambulare/staigāt*⁹¹) ir parādība, kas tiek saistīta ar cilvēku nepamatotām, dīvainām darbībām pilnmēness naktīs, no kurām jau cilvēku priekšstatos folklorizējušās parunas par staigāšanu pa jumtu korēm vai nedrīkstēšanu mēnessērdzīgo saukt vārdā. Mēnessērdzību raksturo īpatnēji apziņas traucējumi, kam raksturīga automātiska darbību veikšana bezapziņas stāvoklī jeb miegā. Cilvēks, atrazdamies aptumšotas apziņas stāvoklī, naktī pieceļas, izdarot parastas, automātiskas darbības, kā, piemēram, apģērbjas, sakārto lietas, staigā vai sarunājas, taču no rīta pamostoties par notikušo neapceras.⁹² Šai slimībai gadsimtu laikā piedēvēti visdažādākie, tostarp nepamatoti un arī absurdi skaidrojumi. Senie grieķi ticējuši, ka mēnessērdzības “trakums” rodas no pārāk mitrām un apūdeņotām smadzenēm, proti, apzinoties Mēness ietekmi uz ūdenstilpņu kustībām un zinot, ka cilvēku sastāvā tas arī ir visai klātesošs, gan grieķi, gan romieši ticējuši, ka tas stimulē arī prāta darbības pilnmēness laikā. Viduslaikos Sv. Akvilīnas Toma un grieķu priekšstatos balstīts radās uzskats, ka mēnessērdzību ierosinot Mēness un ļaunie gari

⁸⁹ *Liāna Langa: savā laikā un laika nemainīgajā tecējumā.* www.literature.lv

Pieejams: <http://www.literature.lv/lv/dbase/portrets.php?id=43> [skatīts 2016. 24.apr]

⁹⁰ Žilinska, Inga. *Kamēr... Mēness dziesmas* CD.

⁹¹ *Mēnessērdzība, lunātisms, somnambulisms.* www.neslimo.lv

Pieejams: <http://www.neslimo.lv/pme/?name=somnambulisms> [skatīts 2016. 24.apr]

⁹² *Mēnessērdzība, lunātisms, somnambulisms.* www.Neslimo.lv

un ka galvenais iemesls šai norisei ir „kustināt to, kas ir mitrs”.⁹³ Renesansē iepriekšminētā teorija atmesta un nonākts pie skaidrojuma, ka mēnessērdzība ir slimība, kuru izraisa mēness fāžu ietekme. Turpretim, klasicisma laikmetā šos miega un psihi traucējumus klasificēja kā ārprāta paveidu un tikai 18. gadsimta vidū tika izdarīts secinājums, ka Mēness somnambulismu nedz tieši ierosina, nedz saasina. 20. gadsimta atklājumi psihisko nozaru jomā Mēnesim pārliecinoši atņēmuši psihi kā kairinātāja noteicošā faktora lomu, taču atsevišķi zinātnieki un ārsti aizvien uzskata, ka Mēness ir spēcīgi noteicošs cilvēku uzvedības un organisma funkcionēšanā.⁹⁴

Dzejoļa kontekstā šis Mēness ietekmētais stāvoklis izmantots kā spilgts pārnesums jeb salīdzinājums, kad runāts tiek par sižetā ietvertā tēla darbību, kura tiek pielīdzināta mēnessērdzīga tēla darbībām. *Kā mēnessērdzīgais iet* – tiek uzsākts viss vēstījums, kur *viens solis kā desmit soļi, viens solis no sliedzņa līdz mājām, no zvaigznes līdz smilgai, no tumsas līdz gaismai, līdz nomoda sapnim, līdz bērniņas dzegai, līdz rītausmas stundai, vai no manis pie tevis*. Mēnessērdzība tiek izmantota kā māksliniecisks izteiksmes fons, kas asociējas ar afektīvu stāvokli, kurš pa daļai mistisks, pa daļai slimīgs, vai grūti definējams, sasaucas ar sajūtām, kādas iespējami pārņem cilvēku iemīlēšanās, apjūsmodāšanas brīžos. *Kā mēnessērdzīgais iet* salīdzinājums iekrāso dziļi personiskas sajūtas, iespējams racionāli nekonsekventas un neskaidrojamas, taču atbrūņojoši patiesas, iekšēji dziļas norises, kas pārņem dzejoļa tēlu, runājot par kādu, kas tam svarīgs un mīlams. Kompozīcijā iekļautā teksta forma ir diezgan tradicionālas formas, un komponists arī šīs formas robežas ievērojis, veidojot muzikālo materiālu, nemainot vai neizjaucot vārsmu ritmiku un domas pēctecību.

Mūzika materiālā atsevišķu epizožu ietvaros iekļauts arī fonētisks teksts. Jau pats *Mēnesnīcas noktīrnes* sākums uzsākas ar asociatīvu, iespējams lietoslāšu pilēšanas stilizāciju, izmantojot ilustratīvu skaņu savienojumu : *tik, tik, tik*. Tāpat sākumā izmantots patskaņa *ā* atvērtais skanējums harmonijas iezīmēšanai. Arī tālāk ejoši vairakkārt izmantots tradicionālo patskaņu – *ā; o;* vai līdzskaņu *m;* teksta izmantošana, veidojot dažādus, harmonijā un melodikā balstītus starpposmus starp dzejoļa rindās norisošo sižetu un melodisko plūdumu. Skaņdarbam raksturīgs elēģiski romantisks raksturs ar gaišu melodiku un vairakkārt atkārtoto motīviem visa

⁹³ Morza, Anete. *Patiesība par mēnessērdzību un ne tikai*. 2010. 1.janv. Pieejams:

<http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/14552/patiesiba-par-menesserdzibu-un-ne-tikai> [Skatīts 2016.24.apr.]

⁹⁴ Turpat.

skaņdarba laikā. Autors paredzējis nelielu solista epizodi soprāna balsī, kas vēl vairāk izgaismo pārējās balsīs iezīmēto harmonisko pamatu un spilgtina kopējo lirisko nokrāsu. Skaņdarbam nav raksturīgas trauksmainas vai spilgti ekspresīvas epizodes, tas iesākas un beidzas līgani plūstošā raksturā, iekšēji nesteidzinot ne pašu izpildītāju, ne klausītāju. Autors nav mainījis dzejas formu, kas liecina par nopietnu iedziļināšanos teksta saturiskajā materiālā, kurš ar muzikālo materiālu ir vienādās pozīcijās.

4.1.5. Ēriks Ešenvalds, Sara Teasdale. *The new moon*.

Ēriks Ešenvalds, komponists, kas ne vien labi zināms un atpazīstams latviešu komponistu un sabiedrības vidū, bet starptautiski debitējis un nopietni pieteicis latviešu oriģinālmūzikas augsto profesionalitāti apjomīga starptautiska mēroga lokā. Ēriks Ešenvalds Latvijas telpā izglītību guvis, absolvējot Selgas Mences kompozīcijas klasi Jāzepa Vītola Latvijas mūzikas akadēmijā, taču starptautiski pilnveidojies meistarklasēs Francijā, Čehijā, Vācijā, Nīderlandē, Norvēģijā un bijis Anglijas Kembridžas universitātes rezidentējošais komponists divu gadu garumā. Komponists guvis daudzveidīgas godalgas gan vietēja, gan starptautiska mēroga ietvaros, tostarp, vairākkārtējs laikraksta Diena Gada balvas laureāts, AKKA/LAA Autortiesību bezgalības balvas ieguvējs, kā arī nominēts British Composer Awards nominācijai 2010.gadā.⁹⁵

Autora muzikālajā valodā jaušama pasaules elpa. Daudz iespaidojoties no dažādu kultūru, skolu un skolotāju pieredzēm, sadarbojoties ar dažāda rakstura izpildītājsastāviem, Ērika Ešenvalda mūzikai raksturīga liela apvāršņa tematika, kā arī augsta profesionalitātes un oriģinalitātes pakāpe. Komponista sadarbība ar jauniešu kori *Kamēr...* aizsākusies jau pasen. Pirmo nopietno opusu caur kora un skaņraža interpretāciju pasaules mērogam pieteicis skaņdarbs *Piliens okeānā* 2006. gadā to atskaņojot Pasaules Kora olimpiāde Ķīnā un saņemot stāvovācijas pat no žūrijas puses par brīnišķīgi savilņojošo un kvalitatīvi augstu kora sniegumu.⁹⁶ Komponists bieži akcentē: “*Mēs nedrīkstam kāpt nost no tā augstā podesta un atlaist grožus; ir jārāda*

⁹⁵ *Komponisti un autori . Ēriks Ešenvalds*. www. musicabaltica.com Pieejams:

<https://www.musicabaltica.com/lv/komponisti-un-autori/esenvalds/> [skatīts 2016. 25.apr]

⁹⁶ Griškeviča, Una. *Nedrīkstam atlaist tos grožus! Saruna ar Ēriku Ešenvaldu*. 2014. 15. jūl. Pieejams: <http://riga2014.org/lat/news/46587-nedrīkstam-atlaist-tos-grozus-saruna-ar-eriku-esenvaldu> [skatīts 2016. 25.apr]

*intensīvi bagātā kormūzikas valoda, kuras latviešiem netrūkst un kas ir tik dabīga.*⁹⁷

Būdams izbijis kora *Latvija* dziedātājs, komponists ļoti labi apzinās un pārvalda kormūzikas izpildījuma specifiskās šķautnes, tostarp frāzējuma, ķēdes elpu un plūstoša skanējuma panākšanas īpatnības.

Ēriks Ešenvalds ir viens no nedaudzajiem komponistiem, kurš Mēness dziesmu cikla materiāla veidošanai izvēlējies tekstu svešvalodā, par pamatu ņemot amerikāņu, 20. gadsimta dzejnieces Sāras Tīsdeilas (*Sara Teasdale*) dzejoli *The New Moon*. Jāatzīmē, ka ar šīs autoras tekstiem komponists darinājis ne tikai iepriekšminēto kompozīciju, bet arī skaņdarbam *Stars* un *Only In Sleep*. Komponists nebaidās materiālam izmantot tekstu angļu valodā, lai gan šī tendence, vērojot latviešu kormūzikas kontekstu, pieaug, tomēr nav tai visraksturīgākā, vai arī visbiežāk aktuāla jaunās paaudzes komponistu vidū. Ērikam Ešenvaldam angļu valoda partitūrās kā izteiksmes valoda ir bieži sastopama. Iespējams tas saistāms ar biežo autora ceļošanas praksi un pieredzes vidi, kā arī faktu, ka viņš pietiekami brīvi jūtas gan komponējot dzimtās, gan ar svešvalodas tekstiem.

Sāras Tīsdeilas dzejolim (pielikums nr.6) tā pat kā Ērika Ešenvalda mūzikas sākumam piemīt smagnēji grūtsirdīga, pat izmisuma klātesoša izteiksme. Tiek apcerēts smagas, iespējams sāpju un ciešanu pilnas dienas noslēgums, kur tā vēstītāju nežēlojot: *situsi, notriekusi zemē, ķermenis un dvēsele ir sadragāti*. Mēness tēls, kurš, piepeši mākoņos iznirstot, parādās debesīs, veroties pāri rūpnīcām, šķietami atrauj stāstītāju no grūtsirdīgo emociju gūzmas, un raksturots kā *arvien viens daiļā pavediens*. Pretēji vairumam no iepriekš analizētajām Mēness nozīmēm, šeit tam nepiemīt romantiska, mīlētājiem klātesošas izteiksmes nozīme. Viņš ir kā uzmanību piesaistošs vai pārnesošs simbols, kurš ļauj novērsties no ikdienišķā, nepatīkamā un pacelties pāri ikdienībai vai iekšēji sāpošajām sajūtām. Mēness šeit kļūst absolūts lielums, kuram, piemērojot stāstītāja pieredzi, tās kļūst sekundāras un pārvarāmas, jo *Ak, kurš gan sarūgtināts vēlēšies mirt/ Jauns mēness kad modināts debesīs*. Zīmīgi iespējams minēts arī tieši Mēness perioda – jauna mēness klātesamība, kas saistāms ar jauna cikla sākšanos. Jauns Mēness dzejoļa kontekstā un nosaukumā sniedz atsauci un

⁹⁷Griškeviča, Una. *Nedriktam atlaist tos grožus! Saruna ar Ēriku Ešenvaldu*. 2014. 15. jūl. Pieejams: <http://riga2014.org/lat/news/46587-nedriktam-atlaist-tos-grozus-saruna-ar-eriku-esenvaldu> [skatīts 2016. 25.apr]

ticību iespējamām pārmaiņām, jaunu lietu sākšanos un iespējams arī smagās grūtsirdības pārvarēšanu, kas nepieciešama, lai tālāk dzīvotu.

Kompozīcija iesākas ar *fortissimo*⁹⁸, traģisma un izmisuma pilnu noskaņu, kur atbilstoši tekstam, mūzikā ilustrēta iekšējās pasaules pārdzīvojuma sajūta. Skaudrumi, iekšēja nesapratne un kliegdoši sāpīga izteiksme piemīt mūzikai, kura turpinās līdz ar pirmo divu pantu izskaņu, kur tēlu pasaulē ienāk Mēness parādīšanās *iznirstam mākoņjūrās*. Skaņdarba pirmajā posmā notiek savstarpēja pamīšus sasaukšanās starp basa, tenora un alta, soprāna balsīm, kas spēcīgi atgādina līdzsvara zuduma izjūtu un turpina iepriekš iezīmēto raksturu. Spēcīgi izteiksmīgā ekspresija nomaina savu noskaņu vidusposmā, kur tiek zīmēta Mēness tēla mākoņjūras epizode. Tas tiek darīts ar akordiski caurspīdīgu kora skanējumu, klusinātu dinamiku, minimālu, pakāpeniski augšupejošu un dinamiskā kāpjošu melodisko kustību. Šeit ieskanas kaut kas no viegluma un pārpasaulīguma, kurš pilnā krāšņumā izskan kompozīcijas nobeiguma posmā, pievienojoties kā mūzikas instrumentiem izmantotajām stikla glāzēm un zvanu partijai. Komponista daiļradei glāžu partijas ietveršana partitūrā nav jaunums⁹⁹, taču Mēness tēla smalkās gaismas un sfēriskās sajūtas personificēšanai šis ir absolūti atbilstošs izteiksmes medijs. Glāžu tembrālai krāsa vienmēr spēj pārsteigt klausītāju ar dzidro, tembrāli smalki tveramo un dzirkstošo nokrāsu, kas visam skaņdarba noslēgumam piešķir izdziestošu, vieglu, samierinošu un patiesi gaišu noslēgumu.

4.1.6. Andris Sējāns. Ojārs Vācietis. *Mēnesim robs*

Ne tikai pazīstams kā dziedātājs, producents, diriģents, Andris Sējāns ir arī saistoši daudzpusīgs mūzikas aranžētājs un talantīgs komponists. Viņa radošajā portfolio atzīmējami tādi fakti kā kopš 2010. gada viņš ir Latvijā vadošās mūzikas izdevniecības Musica Baltica izpilddirektors, muzikāli zinātniskā projekta *Dabas koncertzāle* viens no realizētājiem, 2009. gadā dibinājis Latvijas Vokālo ansambļu asociāciju un ir tās valdes loceklis, bijis vokālās grupas *Cosmos* dalībnieks, dziedātājs, aranžētājs, dziesmu autors un producents, tostarp sadarbojoties ar tādiem pasaules mēroga vokālās kameramūzikas grandiem kā *The Hilliard Ensemble*, *Swingle Singers*,

⁹⁸ Ļoti, ļoti skaļa dinamika

⁹⁹ Skaņoto glāžu partijas komponists ietvēris arī skaņdarbā *Stars*.

Rajaton, The Real Group, Take 6, New York Voices, M-Pac kā arī ar Bobiju Makferinu (*Bobby McFerrin*).¹⁰⁰ Andra Sējāna kompozīcijas un apdares vairāku gadu garumā iekļautas arī Vispārējo latviešu Dziesmu un Deju svētku repertuāros, kā arī dažādos projektos, daudzpusīgi sadarbojoties ar mūziķiem, māksliniekiem un korim Latvijā un ārvalstīs.

Mēness dziesmu koncertciklam un korim Kamēr... Andris Sējāns piesaistīts kā komponists, veidojot muzikālu kompozīciju Ojāra Vācieša dzejolim *Mēnesim robs* (pielikums nr.7). Komponists nav vienīgais, kurš mūzikā ilustrējis dzejnieka materiālu. Ojāra Vācieša gan pieaugušajiem, gan tieši bērniem veltītās vārsmas vairākkārt izdotas dažādu mūzikas ierakstu variantos (*Ojārs Vācietis. Tālums starp balto un balto*¹⁰¹), ilustrētas multiplikāciju filmās (*Astoņi kustoņi*) un veidojušas daudzu koncertprogrammu saturisko materiālu. Iespējams Andra Sējāna izvēle izmantot tieši Ojāra Vācieša dzejoli *Mēnesim robs* nav bijusi ne nejauša, ne nepārdomāta. Dzejnieka darbi ir ļoti labs materiāls muzikālai pārveidei, un komponista pieredze, kura balstīta tieši uz bērnu cikliem un spilgti ilustrējamu materiālu izmantošanu, ir bijis viens no iemesliem, kāpēc izveidota tieši šādu elementu sintēze arī *Mēness dziesmām* paredzētajam skaņdarbam.

Ojāra Vācieša dzejolis *Mēnesim robs* ir visai plaša satura un garuma darinājums, kas publicēts un adresēts bērnu auditorijai, taču padziļināti analizējot tekstā ietverto vēstījumu, tēlus un atrisinājumu, dzejolis spilgti liecina par atsevišķa žanra – literārās fantāzijas un mīta domājuma klātesamību. Iezīmējot sižeta vispārējās līnijas: vēstījumā sastopamies ar nenoteiktas laiktelpas eksistenci, kur ļaunais tēls Šlopsters-Klopsters atņem pasaulei būtisku, nakts tumšajai stundai nesošu gaismas devēju - Mēnesi, un ir nepieciešamība šo problēmu risināt. Tad tiek minēti vairāki pretendenti, līdz beidzot uzrodas mazs puika - Jānīša tēls jeb varonis, kurš, saņemot drosmi, vēršas pie ļaunā Šlopstera-Klopstera, un visiem par lielu izbrīnu arī situāciju atrisina, atgūstot nozīmīgo Mēnesi un noslēdzot vēstījumu ar laimīgām beigām. Tieši 20. gadsimta otrās puses latviešu literatūrā, pamazām atslābstot cenzūras ietekmei, darbos ienāk pasaules literāro strāvojumu atbalsis un fantāzijas elementi. Šajā laikā pieaug fantastikas un groteskas elementu, hiperbolas nozīme. Fantastiski motīvi,

¹⁰⁰ *Mākslinieki. Andris Sējāns.* www.arenafest.lv Pieejasms: <http://www.arenafest.lv/makslinieki-1/makslinieki-2015/andris-sejans/> [skatīts 2016.28.apr]

¹⁰¹ Ojārs Vācietis. *Tālums starp balto un balto.* CD. Rīga: Jānis Roze, 2012.

realitātes nosacītība, dažādu laiktelpas līmeņu sapludināšana¹⁰², kas spēcīgi vērojama arī konkrētajā piemērā.

Iespējamība dzejoli ierindot literārās fantāzijas žanrā ir vairākas. Pirmkārt, jau notikuma perifērijā iezīmētā vide, kas ir arī visbūtiskākā žanra pazīme. Tā ir iedomāta vai iespējami paralēla pasaule, kas eksistē, vai nu autonomi no mums zināmajām dimensijām – laika un telpas, vai pastāv tepat līdzās un mijiedarbojas ar tām.¹⁰³ Dzejoļa sākumā par laika un telpas noteiktību liecina tikai ievadā minētais *Tūkstoš deviņi simti slapjajā gadā*, kas jau liecina par brīnuma un fantāzijas klātesamību, kā arī norāde *Un salasījās visi pasaules puikas*, kas arī nav iespējama realitāte un atbilstošs apgalvojums hiperbolizētam vispārinājumam un pasaku izteiksmei.

Otrkārt, dzejoļa vidū uzrodas vairāki, iespējamie situācijas atrisinātāji jeb varoņa arhetipi un viens konkrēts (Jānītis), ap kuru centrējas visi pārējie tēli, kuru raksturo pārdabiska aura un ievērojamība. Varoņmīta struktūra klasiskajās, austrumu un citās kultūrās veidota pēc līdzīga modeļa: savas misijas atklāšana, cīņa ar ļaunajiem gariem. Nereti varonis ir sabiedrībā nepieņemtais vai citāda (Un tad atradās puika/Pats mazākais puika), bet tieši citādības dēļ ir spējīgs sadzirdēt aicinājumu (*At dod mēnesi!*), spert soli nezināmajā (*Jāiet ir tumsā/Jāiet ir tur, kur tumšs...*) un mainīt pasauli (*Un kā eglītē rotaļlietu/ Iekāra apaļu Mēnesi/ Zilajā debesī*). Jānīša Tēlam nozīmīgs raksturojošais faktors ir tas, ka viņš ir bērnišķīgais varonis – bērns. Karls Gustavs Jungs¹⁰⁴ apraksta bērna arhetipu ar paralēlēm: *bērna arhetips raksturo individuālās apziņas mošanos un veidošanos un saistās ar jauna iesākuma iespējamībām, iniciācijas procesiem un iespēju atgūt zaudēto paradīzi*.¹⁰⁵ Dzejolī Jānītis, pretēji sākotnējām bailēm no tumsas un no briesmīgi biedējošā Šlopstera – Klopstera, vienā brīdī pēkšņi apzinās savu iespējamo nozīmību, pārvar bailes (*Es gājējs būšu/Man šķiet, /Ka jums visiem ir bailes,-/Es saņemšu visu dūšu!*) un dodas nezināmajā.

Treškārt, dzejolī ir spilgti izteikts, antagonista¹⁰⁶ tēls – briesmīgais Šlopster – Klopsters, kurš pasaules kārtību izjauc ar Mēness apēšanu un haosa ienešanu: *Ak,*

¹⁰² Simsone, Bārbala. *Iztēles Ģeogrāfija. Mītiskā paradigma 20. gadsimta fantāzijas prozā*. Rīga: Latvijas Universitāte 2010. 188.lpp.

¹⁰³ Turpat, 39.lpp.

¹⁰⁴ *Carl Gustav Jung* 1875 – 1961. Šveiciešu psihiatrs un filozofs, analītiskās psiholoģijas skolas dibinātājs.

¹⁰⁵ Simsone, Bārbala. *Iztēles Ģeogrāfija. Mītiskā paradigma 20. gadsimta fantāzijas prozā*. 108.lpp.

¹⁰⁶ Antagonists mītiskajā pasaules ainā ir dievišķas izcelsmes tēls, varoņa sāncensis, kura talanti mēdz pārsniegt varoņa spējas

šausmīgais Šlopster – Klopsters!/Un salasījās visi pasaules puikas,/Bet, kamēr tie kopā lasījās, /Kamēr taisījās, kamēr grasījās – Šņaks!/Šlopster-Klopsters apēda visu Mēnesi. Spilgti vizualizēts arī tā ārējais veidols: Ak, šausmīgais Šlopster – Klopsters!/ Ar milzīgu, līku zobu/ Viņš gulēja baismīgs un spalvains/ Un ēda jāņtārpiņus/ Šlopster – Klopsters no izbrīna atņirdza zobus/Zobus kā zāģus/Un ilkņus kā baznīcas torņus

Ceturtkārt, vēl precīzāk definējot notikuma tematiku, tas vēstī par mītiskas izpratnes lieluma jeb tēla –Mēness krišanu un glābšanu, kurš ieņem nozīmīgi lielu lomu sižeta norisēs. Mēness tēlam piemīt globāla rakstura izteiksme, un ārēja satricinājuma iespaidā tas ietekmē arī visu dzejoļa pasaules laiktelpā notiekošo. Lielā daļā fantāzijas darbu tiek demonstrēts sezonālā mīta pārfrāzējums, kur galvenie notikumi noris caur radītās pasaules deformāciju, tāvad Mēness apēšanu un pazušanu, kā arī pasaules kārtības atjaunošanos nepieciešamību. Jo *katrā pasaules takā/Bija tumšs kā akā* un *Bez Mēness Jānītis /Var nolauzt kaklu, Bez Mēness /Angasajs Nevar sataustīt zirgu, Bez Mēness /Mambo Pats sevi neredz*. Sezonālā mīta stingri noteiktā struktūra acīmredzama un nolasāma arī Ojāra Vācieša dzejolī: varoņa aiziešana no ikdienišķās pasaules (Jānīša pieteikšanās un drosmes saņemšana dodoties pie Šlopstera – Klopstera), cīņa ar viņpasaules spēkiem (lai gan nosacīta rakstura, bet tomēr, cīņa jeb saruna ar Šlopsteru-Klopsteru) , kā arī uzvara (Mēness atgūšana nodrošinot pasaules stabilitāti) redzama jau senākajos pasaules mītos.¹⁰⁷

Arī komponista Andra Sējāna muzikālais materiāls ir lielformas skaņdarbs (pielikums nr. 11.), stāstā norisošo notikumu ilustrējošs un ļoti daudzveidīgi tehnisku paņēmieni pilns. “*Sējāns uzrakstījis gandrīz vai veselu kameroperu par Šlopsteru-Klopsteru. Viņš garšīgi raksta un ir ļoti talantīgs cilvēks ar lielu Kosmosa*¹⁰⁸ *pieredzi rakstot gan vokālus gan vokāli instrumentālus skaņdarbus. Šlopsters- Klopsters bija kā Inese Lūsiņa rakstīja recenzijā: Ar operu lielo sākās, ar operu, mazu, koncerts noslēdzās.*”¹⁰⁹

Mēnesim robs skaņdarbs iesākas ar deklamējošu, vairāku Latvijā pazīstamu radio un TV pārraižu personu uzrunu (*Tūkstoš deviņi simti slapjajā gadā/Ar milzīgu, līku zobu/Izkoda mēnesim robu/Šlopster – Klopsters!*), kas klausītājam asociējas gan

¹⁰⁷ Simsone, Bārbala. *Iztēles Ģeogrāfija. Mītiskā paradigma 20. gadsimta fantāzijas prozā*. 125.lpp.

¹⁰⁸ Vokālā grupa, sekstets Cosmos kurš aktīvi darbojies un pastāvējis no 2002.-2009. gadam

¹⁰⁹ Dzintare, Ieva. *Saruna ar Māri Sirmo*. 2016.9.mai.

ar radio ziņu pārraidi, gan ar konkrēto personību. Turpinājumā tiek iezīmēta šausmīgā antagonista – Šlopster-Klopstera tēla būtība ar lejupejošu, hromatisku gājieni secību, audzējot gan muzikālo spriedzi, gan tuvojošos notikumu – Mēneša apēšanu. Pirmoreiz tiek iezīmēts arī Šlopstera – Klopstera muzikālais motīvs, kurš vairakkārt parādās dažādās skaņdarba epizodēs un ilustrē tā klātbūtni. Paralēli dzejas tekstam autors dažādi izmantojis arī fonētisku un paralingvistisku tekstu. Pirmais fonētiskais teksts parādās sekojošajā posmā (tmm, tmm,tmm) imitējot pavadošas, secīgi kārtotas akordu skaņas soprāna un alta balsīs, kur tenorā un basā tiek ilustrēts Šlopstera – Klopstera tēls. Tad piepeši uz korī skanoša akorda atkārtoti tiek atskaņots radio ieraksta teksts ar it kā klātesošiem radioviļņu traucējumiem: *Bez mēness neaug pat sēnes*. Sekojot nākamajam muzikālajam motīvam, līdzīgi kā citās Mēness dziesmās, tiek izmantots paņēmiens blūza žanra imitēšanai. Izmantojot spalgas, harmoniski nenoteiktas, uztraukuma ilustrējošas melodijas. Soprānu balsīs tiek krāšņi ilustrēts pasaules puiku satraukums un neziņa, kas noved pie pārliecinoša, džeza harmonijās balstīta secinājuma – *Ir jāiet pie Šlopstera Klopstera un jāprasa, lai atdod mēnesi!* Taču skumju un izbaiļu intonācijas tiek iezīmētas tālāk: *ir jāiet tumsā, ir jāiet tur, kur tumšs...*

Nākamo lielo muzikālo posmu raksturo savstarpēji dialogi starp solistu, dzejoļa tēlu stāstījumiem un kori, kurš komentē pielāgotus repliku motīvus. Pirmais iezīmējas latviešu puikas, vēlākā varoņa, Jānīša tēls. Melodija ir vienkārša, komponistam tieši izmantojot muzikālu citātu un atsaucies uz latviešu tautas dziesmas *Tumša nakte, zaļa zāle* melodiju. Paralēli noris arī fonētiskās skaņas balstīta teksta (mm; nmm; tūt-tūt;) izmantojums. Muzikālā epizode ar Šlopstera - Klopstera ausīs iekārtajiem jāņtārpiņiem un kosmiskas telpas klātbūtni tiek panākta ar vienkāršu, bet efektīvu paņēmienu: balsīm, dažādos reģistros, akcentēti sasaucoties tikai ar fonēmu *ņamm* izmantošanu.

Tālāk seko nākamā sižetiskā tēla iekrāsošana. Šajā posmā raksturotais tēls ir mongoļu puika Angasajs, kura personificēšanai izmantota austrumnieciskas nokrāsas harmonija, konkrēti akcentēta artikulācija un manierīgs, austrumiem atbilstošs dziedājums kā arī melodiskā līnija. Tiek izmantots paralingvistisks teksts – svilpošana konkrētu skaņu augstumos. Kora balsīs būvētā harmoniskā uzbūve un svilpošana sastāv no virstoņu slīdoši pārejošām skaņām un akordiem. Pievienojas arī vargāna instrumentālā partija komponistam radoši spēlējoties ar tembrālajām nokrāsām.

Trešais no *puikām* Mambo muzikālajā materiālā sevi piesaka ar Jamaikas, regeju un melnādaino kultūrā balstītiem ritmiem. Pievienojoties perkusiju partijai, teksta manierīgai rečitācijai vai pat repojumam un gospeļu tradīcijā atveidojošam dziedājumam šis fragments atstāj pozitīvas, nedaudz rotaļīgas un gaišas emocijas iespaidu. Andrim Sējānam patiešām spilgti izdevies raksturot konkrēti iedomāto tēlu ar daudzveidīgiem, savā starpā iedarbīgiem paņēmieniem. Posmā aktīvs fonētisko tekstu izmantojums – *tk, k; ū; ē-o; ā*. Sasaukšanās starp solistu un kori rada paralēlu salīdzinājumu ar gospeļu kora sasaukšanos starp baznīcas kori un draudzes locekļiem.

Un tad atgriežas mazās puikas Jānīša tēls ar vienkāršu, nepārsātinātu, gaiši tīru partiju un tekstu: *Es gājējs būšu!* Solista dziedātajai izteiksmei tiek piešķirta bērnišķīga nokrāsa, pirmkārt, jau ar to, ka puikas partiju dzied meitene, otrkārt, dziedājumam tiek piešķirta viegli šļupstoša valodas defekta nianse. Šajā posmā pamīšus mijas gaišais Jānīša motīvs, kora – kā teicēja spriedzē kāpjošais un pavadošais dziedājums ar draudīgo Slopstera-Klopstera motīvu.

Skaņdarbs noslēdzas ar pakāpeniski augošu, spēcīgu un kulminējošu Mēness iekāršanas motīvu zilajā debesī un Šlopstera-Klopstera neapmierinātības pilnu sakāvi: *Gan jau kādam reiz aprūks dūšas/ Lai jau pagaidām mēness karājas/Kļūs bailīgi puikas/ Tad es atnāksu/ Un tad: pa gabalam Mēnesi/ Vai arī visu – Ammm!*

Andra Sējāna kompozīcija Mēnesim robs ir viena no visspilgtāk ilustrētajām kompozīcijām Mēnessdziesmu koncertcīklā. Autors pārdomāti, klausītājam interesanti un saistoši, spēlēties ar Mēness un pārējo Ojāra Vācieša dzejolī figurējošo tēlu interpretācijām un raksturojumiem. Autors izmantojis dažādus dzejas tekstā ietvertās formas paņēmienus un kombinējis tos ar fonētiskiem un paralingvistiskiem tekstiem. Teksta nozīme ir absolūti saprotama, un vēstījums mijiedarbojoties ar mūziku netiek sekundāri pakārtots, ieņemot abpusēji līdzvērtīgu elementu statusu.

4.1.7. Rihards Zaļupe. Sondra Lāce. *Mēnesī...*

Iespējams šobrīd spilgtākais un atpazīstamākais marimbas un sitaminstrumentu virtuozs Latvijā Rihards Zaļupe paralēli profesionāla izpildītājmākslinieka karjerai, regulāri pievēršas arī komponista jaunrades procesiem. Jau kopš 2002. gada un pirmā skaņdarba “*Austrumu fantāzija*” nozīmīgu lomu Riharda Zaļupes darbībā ieņem komponēšana un darbs ar aranžijas pārlikumiem. Viņš komponējis sitaminstrumentiem, marimbai, klavierēm, orķestrim, tostarp

kormūziku. Jau 2008. gadā, iznākot pirmajam kompaktdiskam *Marimba dance*, albumā tikusi iekļauta kompozīcija korim. Mūziķis vairakkārt bijis arī vadošais programmas solo mākslinieks sadarbībās ar orķestriem *Sinfonietta Rīga*, pūtējorķestri *Rīga*, *Sinfonia Conertante*, kā arī *Vidzemes* kamerorķestri un nesen, kā pēdējo savu sniegumu, klausītājiem piedāvājis *Ziemas atmosfēru* programmu. Par Mēness dziesmu koncertciklā iekļauto skaņdarbu un attiecībām ar Mēness tēlu Rihards Zaļupe izteicies: ”*Visums ir nopietna un forša lieta. Arī mēness man ir liels draugs, patīk viss, kas ap mēnesi ir. Bieži izdodas tā, kā biju plānojis, bet šoreiz – viss notika pavisam citādi. Darbs pie šīs kompozīcijas aizsākās Austrālijā. Viesojos tur un cerēju, ka noķeršu speciālo Austrālijas mēnesi, taču viss iznāca pavisam greizi, jo mēnesi tur neredzēju gandrīz nemaz. No strupceļa uz priekšu mani parāva teksts. Dzejoļa ritmiskās atskaņas palīdzēja izveidot divdaļu kompozīciju: tā pirmā akadēmiska, bet otrā – maķenīt roķīgāka, ar blues un funk piesietieniem.*”¹¹⁰ Savukārt par komponista piesaisti Mēness dziesmu autoru saimei diriģents Māris Sirmis: ”*Rihards Zaļupe, uz to laiku kad veidojām Mēness dziesmas, jau bija radījis kora darbus. Bija sevi parādījis kā veiksmīgu komponistu arī kora darbos, un tas, ko viņš dara jau šobrīd, salīdzinot ar Mēness dziesmām četrus gadus atpakaļ jau ir pavisam citā pakāpē. Tas iespējams ir pateicoties tieši Mēness dziesmām, kur viņam bija vēl viena iespēja pakāpties augstāk. Viņa pamatizglītība ir perkusionista specialitāte, un viņš ir cilvēks, kas strādā ar ritmu, kādu reizēm trūkst latviešu mūzikā, kur vadošais rakstības veids ir sentiments, mierīgi, lēni tempi... Tāpēc Zaļupe kā vērtība ir caur savu dinamismu, ātrumu un ritmu mīlošo raksturojumu.*”¹¹¹

Rihards Zaļupe kompozīcijai *Mēnesī...* izmantojis Sondras Lāces tekstu, kas nu jau ir arī artistiskā mūziķa laulātā dzīvesbiedre gada garumā. Mēness tēls Sondras Lāces tekstā ir absolūti dominējošs (pielikums nr.9.), un sava veida vārdiskas rotaļas tiek spilgti atspoguļotas arī mūzikā. Mēness klātbūtne sākotnējā teksta materiālā tiek pieminēta visdažādāko kontekstu ietvaros un nozīmēs: gan kā konkrēta dabas parādība, gan kā ciklisks laika nogriežņa mērrīks, gan kā alegoriskas nozīmes pārnesošs lielums. Jebkurā gadījumā Mēness tēls vēstījuma teicējam ir uzmanību piesaistošs visdažādākajos aspektos: *Kaut reizi mēnesī palūkojies Mēnesī/par prieku ikdienai es apstājos Reizi mēnesī/ Nevienu neklausot es rokas paceļu un pastiepos*

¹¹⁰ Žilinska Inga. *Kamēr... Mēness dziesmas*. CD

¹¹¹ Dzintare, Ieva. *Saruna ar Māri Sirmo*. 2016.9.mai.

Pretim mēnesim /Kaut reizi mēnesī es paļaujos uz mēnesi. Jūtams, ka Mēness šeit tiek interpretēts kā atskaites punkts jeb pieturvietā ikdienas skrējienam un steigai. Tam tiek piešķirta arī uzticamības un lietu kārtības sakārtošanas funkcija: *es paļaujos uz mēnesi, Tas nakts mierā visu saplānos uz mēnesi.* Šai teksta daļai piemīt laicīguma izteiksme: ikdienišķais skrējienš, nepieciešamība atelpas brīdim un iespējami akla paļaušanās uz kādu – Mēnesi, kurš sakārtos visu pareizajās vietās. Savukārt otrajai, sākotnējai, teksta pusei raksturīgs kaut kas no idejas materiāla un Mēness tēla interpretācijas, kuras sastopamas vairākārt citās ciklā iekļautajās kompozīcijās. Tiek uzburta sapņainas, nedaudz romantiskas un burvības pilna aina, kur vēstītāja, šķietami viņa pārdomā: *Nakts klusumam debesīs es atdotos ik mēnesi/ Zvaigžņu vannā vannotos uzsmaidot Mēnesim/ Es zvaigžņu skaistumā ietērptos reizi mēnesī/ Un ar mēnesi sarunām nodotos.* Iezīmēta arī Mēness vizuālā tēla personifikācija: *Ar savu mierpilno seju viņš sēdētu iepretim/ Un šķetinātu sudraba rāsas kamoliņu ik p mirklītim.*

Taču Rihards Zaļupe, pakārtojot tekstu muzikālajai idejai, no teksta izmantojis tikai atsevišķas frāzes (pielikums nr.10.), tā iezīmējot galvenā tēla Mēness nepārtraukto klātbūtni un dominanci konkrētās, kompozīcijai nepieciešamās noskaņās. Riharda Zaļupes specialitātes – perkusionista rokraksts un raksturs ņem pārliedzinošu virsroku skaņdarba tehnisko paņēmieni izmantojumā un raksturā. Daudzveidīgās variācijās izmantos *mēness* vārda fonētiskās, ritmiskās un interpretācijas iespējas. Tas liecina par muzikālās izteiksmes paņēmieni arsenālu, kas raksturīgs tieši instrumentāla skanējuma atveides panākšanai kora izpildījumā un manāmi atšķirīgs arī no klasiskās kormūzikas rakstības veida. Autors apzināti spēlējas ar dažādu ritma modeļu motīviem sadalot ritmelementu daļas visās balsu grupās. Viņš ritmisko motīvu vajadzībām pielāgo gan tekstā iekļauto mēness vārdu, to dalot atsevišķās vienībās un variējot (*mē-ne-ne-ne-ne-ne-ne-ne-ne-ne-sī; mē-ne-sī, ne-sī, ne-sī*), gan speciāli izveido fonētiska teksta struktūras. Zilbju savienojumos minami piemēri: *tu tam; tum tum; tum c tum; sss; la la; tum dum; tik šiki tik; tm tm ctt km* u.c. Elementus, sakārtojot konkrētos ritma modeļos, tiek veidotas konkrētas sitaminstrumentu partijas, turklāt arī partitūrā, norādot atdarinājumam atbilstošu izpildījuma manieri – *trīstūris, kā šeikeris, kā bleķa panna, kā bassa bunga* vai *ar līdzīgu skaņu kā kontrabasa pizz.*. Tas viss veido ļoti impulsīvu, interesanti saistošu kora skanējumu, kurš vairs neasociējas ar vokālu, bet instrumentālu izpildījuma

skanējumu, un ir tehniski sarežģīts arī pašiem kora dziedātājiem. Šīs dažādās, tehniski sarežģītās figurāciju un instrumentu stilizācijas aizņem lielāko partitūras daļu, līdz ar mēness vārda dažādo harmonisko un ritmizēto interpretāciju.

Melodiski motīvi ieskanas epizodiski un pārsvarā kora augstākajās soprāna balsīs vai solistu epizodiskajos fragmentos. Rihards Zaļupe izmantojis arī paralingvistiskā teksta iespējas, ietverot glissando- lejupejošu gājienu pirmā soprāna balsī, kā arī plaukstu sišanu vienā no posmiem. Kompozīcijā acīmredzama ir muzikālā un ritmkustības elementu dominance pār tekstā iekļauto vēstījumu. Autoru interesē vārds un tā elementu pielāgojamība pulsācijai, perkusiju instrumentācijai iespējami pietuvinātas tembrācijas atdarinājums, kā arī saistošs muzikālās stilizācijas moments. Tas veido ļoti interesantu, kustīgu un saistošu mūzikas raksturu, kurā var saklausīt daudz paplašinātas skaņveides īpatnības un Latvijas kormūzikas tradīcijai netipisku kora tehnikas izmantojumu.

Mēness tēla analīzes rezultātā komponistu Raimonda Paula, Līgas Celmas, Kapsara Zemīša, Artura Maskata, Ērika Ešanvalda, Andra Sējāna, Riharda Zaļupes un dzejnieku Jāņa Petera, Aspazijas, Liānas Langas, Sāras Tīseilas, Sondras Lāces un Ojāra Vācieša interpretācijā konstatēts, ka dzejas un mūzikas sintēzes mijiedarbībā paveras daudzpusīga Mēness tēla nozīmju ietveroša kopaina. Dzejas materiālā vērojama gan dziļi personiskas pieredzes asociēšana ar Mēnesi kā blakusesoša tēla klātbūtni, gan globālos priekšstatos balstīta izteiksmes forma, gan mūsdienīgi asociētas variācijas. Kopumā izdalāmas sekojošas tendences:

Visās kompozīcijās Mēness Tēls **saistīts ar tā dabisko, diennakts tumšo jeb nakts stundu**, kur tam klātesoša visdažādākajos veidos vijas noslēpumainības, nosacītības un mistikas caurstrāvota atmosfēra. Izmantotas **mēness fāžu maiņas asociācijas**, kur jauns mēness iezīmēts kā jaunu pārmaiņu iesākšanās brīdis un potenciāls (*The New Moon*).

Mēness tēlam tiek piedēvēta **magiska simbola nozīmes** izteiksme minot *mēness altāru* (*Tu esi mēness neredzamā puse*). Bieži un daudzpusīgi tēlaini dzejā raksturota tā gaisma kā *tāla, balti spoža, visas debess apņemoša, spožas miglas auduma, staru smalka* u.c.

Mēness ļoti bieži ir **klātesošs dziļi personisku pārdomu brīžiem** kā uzticamības persona. Tas skaidrojams ar iemeslu, ka cilvēks sev būtiskas pārdomas visbiežāk risina nakts un vienatnes brīžos, un klātesoša romantisma tradīcija. (*Mani mīl mākslinieks grēcīgs, Tu esi Mēness neredzamā puse, Mēnessnakts, Mēnesī...*). Visbiežāk tas blakusesošs iekšējiem pārdzīvojumiem kā mīlestība, tās apjaušana, vientulība, izmisums, steiga.

Tiek **iezīmēta arī Mēness divējādā jeb polārā daba** gan runājot par to, kā pretstatījumu diennakts gaišajai stundai, gan iezīmējot tā divas puses- redzamo un neredzamo jeb zināmo un nezināmo (*Tu esi mēness neredzamā puse*).

Kompozīcijās Mēness tēls **asociēts kā ļaunu notikumu priekšvēstnesis**, pieminot to caur individuālu nojautu un simboliski sarkano krāsu, kas ne tikai Mēness dziesmu kontekstā, bet arī nereti dažādu citu mākslas žanru ietvaros, tiek izmantots kā ļaunu vēstījoša zīme (*Tu esi Mēness neredzamā puse*).

Dzejoļos paveras **arhetipiskos domājumos balstīti motīvi** par nozīmīgo Mēness tēla vietu pasaules kārtības uzbūvē un potenciālo haosa iestāšanos bez tā . Mēness tēlam piemīt globāla rakstura izteiksme, un ārēja satricinājuma iespaidā tas būtiski var ietekmēt pasaules laiktelpā notiekošo (*Mēnesim robs*).

Tiek izmantoti motīvi, kur **Mēness ietekme uz cilvēka mentālo sfēru un mēnessērdzības fenomens** tiek iezīmēts kā māksliniecisks izteiksmes fons, kas asociējas ar afektīvu stāvokli, kurš pa daļai mistisks, pa daļai slimīgs sasaucas ar idejas izteiksmi (*Mēnesnīcas Noktirne*).

Mēness var tikt **personificēts arī caur konkrētu tēla raksturojošu simbolu** . Piemēram, kā bohēmiska rakstura, no malas smīnošs *Dendijs* (*Mani mīl mākslinieks grēcīgs*), vai arī saglabājot savu oriģinālo vai arhetipa identitāti un uzrunāts tiešā – Mēness tēla veidā. Nereti dzejoļa tēls Mēnesi uzrunā tieši, vēršoties pie tā, lai dalītos iekšējo pārdzīvojumu gūzmā un smeltos spēku.

Mēness izpaužas kā **dominējošs simbols konkrētu autoru dzejas valodas izteiksmēs** un privāto sarakstu un valodas kontekstos (*Mēnessnakts* un Aspazijas Raiņa sarakstes).

Mūzikas materiāls bieži vien ir ilustrējošs, piešķirot **konkrēta vadmotīva** izteiksmi Mēness tēlam vai sintezējošs: mēģinot sabalansēt muzikālā un dzejas materiāla nozīmes izteiksmīgumu. Izmantots arī atdarināšanas paņēmiens, kur konkrētais sižeta materiāls un Mēness tiek ilustrēts un tēlojoši gleznots ar muzikālu paņēmienu palīdzību. Paralēli dzejas materiālam un sižetiskajai attīstībai autori regulāri izmanto arī fonētiska rakstura tekstus, lai materiālu padarītu muzikāli ilustratīvu un sniegtu atsauces uz konkrētu muzikālo žanru veidiem, tostarp tango, džezu un blūzu, gospeliem, regeju, pat fanku. Izmantoti arī stilistiskie, harmoniskie ritmiskie elementi, kas atsauces uz noktirnes un nakts serenāžu žanriem. Komponisti izvēlas gan dzimtās, gan svešvalodas – angļu valodas tekstus.

4.2. Mēness simbolikas transformācijas koncertprogrammā ietverto mītisko priekšstatu ietvaros

Neskatoties uz Mēness dziesmu tekstuālā materiālā izmantoto dzejas tekstu pārsvaru, programmā sastopami atsevišķi teksti, kuri ierindojami senu, mītisko priekšstatu balstītās saknēs par pasaules kārtību un Mēness nozīmīgo vietu tajā. Šajos tekstos dominējošās tēla interpretācijas vairs nebalstās subjektīvos pārdzīvojumos vai romantizētos nakts tvīksmes kontekstos, šeit atspoguļojas arhaiskos uzskatos balstīti fundamenti, tādēļ to analīzei lemts veltīt atsevišķu apakšnodaļu.

4.2.1. Evija Skuķe. *Mēness vokāle*

Latviešu mitoloģiskajos uzskatos balstīts teksts vai tradīcija aizvien stājas visdažādākajās attiecībās ar latviešu autoru radītajām kompozīcijām. Latviešu profesionālajā mūzikā folklorai un tās elementu izmantojumam ir bijusi liela nozīme dažādos vēsturiskajos periodos, kalpojot arī par pamatu dažādu nacionālo stilu izveidei.¹¹² Dažādos laikmetos un komponistu daiļradēs folkloras estētiskās interpretācijas atšķiras, izmantojot gan atšķirīgus – senākus vai jaunākus folkloras slāņus un žanrus, gan citas skaņrades un stilistiskās iezīmes.¹¹³ Komentējot autoru kora partitūrās ietverto latviešu dainu un mūzikas mijiedarbi, varam apgalvot, ka komponisti gan veidojot aranžijas, gan stilizējot tautiskos motīvus, savā interpretācijā

¹¹² Šarkovska – Liepiņa, Ilze. *Folkloras interpretācijas jaunākajā latviešu mūzikā: estētiskās un stilistiskās tendences*. Latviešu mūzikas kods. *Versijas par mūziku gadsimtu mijā*. Rīga: Musica Baltica, 2014. 160.lpp.

¹¹³Turpat.

nodarbojas ar sava veida semantisku un muzikālu stilizāciju. Tie izvēlas raksturīgus, autentiskumam pietuvinātus izteiksmes līdzekļus, harmonijas, ritma formulas, metriskos taktus, intervālās attiecības, lai simboliski modificētu tautas mūzikas formu un imitētu tikai tai unikāli raksturīgās krāsas. Kora *Kamēr...* dziedātājas, Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas un “Swedbank” Gada balvas 2015. laureātes, vienas no *Kartupeļu* operas līdzautorēm, kā arī kompozīcijas klases absolventes Evijas Skuķes oriģinālā, jauneklīgā un enerģētiski nepieradināti “roķīgā” pieeja latviešu tautas dziesmas tekstam mūzikā, patīkami pārsteidza klausītājus ar koncertciklam veltīto *Mēness Vokalīzes* atskaņojumu.¹¹⁴

Aplūkojot jaunās komponistes kompozīciju spektru šķērsgrīzumā, tad šis nav vienīgais piemērs, kad autore pievērsusies latviešu tautas dziesmu materiālam un tā apdarei apvienojumā ar personīgu, jauneklīgu skatījumu un impulsīvu idejas prezentāciju. Pamatā atsaucoties uz tautas dziesmās balstītiem tematiskiem un muzikāliem motīviem, veidotas kompozīcijas *Zvīdzi, Zvīdzi; Naraudavu* vai etnisku elementu caurstrāvētā *Zemes vokālīze*. “*Man šķiet, ka tautas dziesmu var interpretēt jebkurš, kā vēlas*”¹¹⁵ autore atzīst intervijā laikrakstam *Diena* gadus vēlāk, pirms 2014. gadā kora *Kamēr...* veidotā tautas mūzikas apdaru cikla *Amber Songs*.

Mēness dziesmu ciklam Evijas Skuķes komponētajā *Mēness vokālīzē* izmantots latviešu tautas dziesmu teksts. Mēness tēls, atbilstoši seno latviešu mītiskajam domājumam, parādās dažādās tā izpausmēs:

Mēnestiņš! Mēnestiņis!
Mēnestiņis nakti brauca,
Es mēneša ormanītis.
Mēness ģērba zelta svārkus,
Uzsedz zvaigzņu mētelīti,
Man iedeva sudrabiņu.

Mēness tēls latviešu tautas dziesmās un Evijas Skuķes kompozīcijā izmantotajā pamattekstā ietver sevī no seniem laikiem pārmantotu ticējumu, rituālu un paražu kopumu, kas tautas dziesmās bieži vien atspoguļots alegoriska pārnese formā, uzburot gan konkrētu Mēness tēla raksturojošo izskata un uzvedības modeli,

¹¹⁴ Lūsiņa, Inese. *Svaigs skatiens uz latviešu tautas dziesmu*. 2014.gada 13.mart. www.kulturasdiena.lv
Pieejams: <http://www.diena.lv/kd/muzika/amber-songs-svaigs-skatiens-uz-latviesu-tautas-dziesmu-14048004?cp=1#comments> [skatīts 2016, 18.apr]

¹¹⁵ Lūsiņa, Inese. *Svaigs skatiens uz latviešu tautas dziesmu*. 2014.gada 13.mart. www.kulturasdiena.lv

gan rādot attiecības ar citām latviešu tautas debesu dievībām un cilvēku kopumā. Pats dziesmas sākums uzsākas ar vairākiem uzsaukumiem Mēnesim, it kā simboliski uzsākot veidot dialogu ar to. Lai gan cilvēks senajā domājumā spilgti pārstāv priekšstatu, ka dzīve zemes virsū sasaistāma ar dievu gaitām debesu saimē, burtiska tā saskare ar kosmisko Mēness dievību tautas dziesmu tēmu lokā ir salīdzinoši rets motīvs. Šeit atspoguļota situācija, kur teicējs kļuvis par nakts braucēja ormanīti un kā atalgojumu no tā saņem *sudrabīņ*. Iezīmēta arī Mēness tēlam raksturīgais izskats un atribūtika: zelta svārki un zvaigžņu mētelītis, kuras nereti tiek minētas arī kā Mēness pavadones nakts tumšajā laikā.

Mēnestiņis ieripoja

Manas gultas maliņā(i).

Mēnestiņis tā ripoja.

Dod Dieviņš man ieripot(i)

Jaunu gultas gulētāju.

Nākamajā motīvā Mēness simboliski ieripo gultas maliņā, kur visticamāk vēstītāja ir jauna meita un, nakti gulēdama, aizsapņojas par laulātā nepieciešamību, tāpēc lūdz palīdzību Dieviņam. Iespējams Mēness ieripošana saistāma arī ar senāku priekšstatu un saistību ar auglības un grūtniecības procesiem, kur tas, ieripodams gultas galā, simbolizē arī meitas vēlmi kļūt par māti un piesaistīt sev precinieku.

Metat mani, metējiņi,

Līdz Mēnešam nemetati.

Mēnešami asi ragi,

Noraus manu vainadziņu.

Šorīt zarains Mēness lec!

Mēness tēla zarainums latviešu tautu dainās varētu būt simboliska reālijas asociēšana ar Mēness formu debesīs augoša vai dilstoša cikla ietvaros, jo arī tā simbols apzīmējumā ir zīme pusloka formā. Vēstītāja arī šajā motīvā, kā redzams, ir meita, kura lūdz sevi neuzmest uz mēnesi, kas iespējami noraus viņas vainadziņu. Vainaga funkcionālā un simboliskā nozīme arīdzan bijusi pietiekami liela: simbolizējot gan meitas labo godu, gan statusu, kura nocelšana no Mēness puses būtu arī goda zaudēšana. Vēl zīmīgs varētu būt apstāklis, ka dienas tumšā puse – nakts un

Mēness darbošanās laiks senajam cilvēkam asociējies arī ar gaišā pretmetu: tumšo, un tāpēc vainaga nocelšana, jeb arī burtiska goda zaudēšana iespējama tieši šajā diennakts posmā.

**Mēnestiņis klēti lēca,
Saule lēca paklētē(i).
Tautu meita gultā gul,
Tautu dēls pagultē!**

Šis motīvs savukārt liek domāt par norādēm uz dainu tēmu loku, kas ietver kāzu apdziedāšanās motīvus, kurā nozīmīgu vietu ieņem tradicionālā māsiņas izcelšana un viņas jaunā vīra noniecināšana, kam paralēlē tiek nolikts salīdzinājums starp Sauli un Mēnesi. Rituāla sastāvdaļa paredz jaunā pāra guldīšanu klētiņā, kas minēta arī motīvā. Klēts kā atsevišķa sētas ēka ir piemēroti klusa un privāta vieta, kur pavadīt kāzu nakti un rituālā māsas radi ir tie, kuri izsmej jauno vīru, kas nav spējīgs ieņemt savu vietu pie sievas sāniem gultā, bet gan nonācis pagultē.¹¹⁶ Paralēlei ar dabu šajos motīvos ir visai maz sakara, galvenā vēlme ir radīt rotaļīgu raksturu un pasvītrotu māsiņas gulēšanu un stāvēšanu augstāk par tautu dēlu, kas gul pagultē.

**Mēnestiņis ģērba zelta svārkus.
Mēnesiņš nakti brauca, asi tam ragi
Mēnestiņis ģērba zelta svārkus.
Mēnestiņš nakti brauca asi tam ragi.**

Šeit atkārtoti ieskicēts Mēness dievības priekšstats balstītais izskats ar zelta svārkjiem, nakts debess braukšanu un asajiem ragiem.

**Māte mani kult gribēja,
Es noteku lejiņāi,
Es no teku lejiņāi
Pie kuplā ozoliņ'.
Gar kuplaju ozoliņu
Sidrabiņa upe tek,
Deviņām attekām.
Devītā(i) atekā(i)
Dieva dēli pirtī taisa,
Zelta spāres spārēdami,
zelta sūnas sūnodami.
Sauls meita pirtī gāja,
Zelta slota padusē(i),
Mēnestiņis garu meta**

¹¹⁶ Viķe – Freiberga, Vaira. *Trejādas saules. Meteoroloģiskā saule, gaišā saule*. Rīga: Pētergailis, 2011. 189.lpp.

**Ar sudraba bikerīti.
Zvaigznes nesa ūdentiņu
Ar dimanta kausiņiem(i).
Mēnestiņis garu meta
Ar sudraba bikerīti.
Salda piena garu meta,
Vīnā slotu slapināja.**

Pēdējais tēmu loks, kur kompozīcijā ietverts arī Mēness simboliskā tēla atspoguļojums ietverams pie pēckāzu motīvam sekojošā debesu pirts tēmu loka. Pirts motīvs bijis gan kā šķīstīšanās un attīrīšanās procesa būtiska sastāvdaļa ikviena senlatvieša ikdienišķajā sadzīves vadīšanas rituālā, gan būtisks notikums dievu saimes dzīvē un auglības, arī radību rituāliem klātesošs motīvs. Visa epizode sākas ar vietas iezīmēšanu, kur *gar kuplaju ozoliņu sidrabiņa upe tek* un kur *dieva dēli pirti taisa*. Pirts bijusi ne tikai parasta mazgāšanās vieta, bet arī svarīgā radību procesa norises vieta, kur pirms dzemdībām tikusi saposta un sagatavota. Tautas dziesmās Saules meitas ir pirtī gājējas, Dieva dēli ir vides sakārtotāji, un Mēness šajā procesā visticamāk ir klāt stāvošs un izpalīdzīgs ar sevī ietverošo auglības nozīmi kā laba vēlētājs un sargātājs. Mēness klātbūtne var tikt skaidrota arī ar apstākli, ka radības norisinājušās arī diennakts tumšajā stundā, tāpēc paredz automātisku Mēness klātbūtni. Darbības, kuras viņš veic: *garu meta ar sudraba bikerīti; salda piena garu meta vīnā slotu slapināja*.

Viss kompozīcijā ietverto latviešu tautas dziesmu loks beidzas ar uzsaukumu, un it kā visas sižetiskās līnijas rezumējumu:

**Šorīt zarains mēness lēca,
Nu vien puisīt vīros cēla.
Mēnestiņš!¹¹⁷**

Tomēr skatoties visas kompozīcijas tautas dziesmu tematiskos lokus secināms, ka izvēlēts folkloras tradīcijai nepamatots fināls, jo, neskatoties uz autores izvēli, Mēness tēla dievībai nepiemita iniciācijas rituālu perspektīva. Jāvērš uzmanība arī apstāklim, ka autore tradicionālo latviešu tautas dziesmu formu: četrriņdes, dažkārt dalījusi, variējot dažādu tautas dziesmu rindas, tomēr ievērojot tematiskās konsekvences un saglabājot izrunas īpatnības.

Pievēršoties teksta un mūzikas mijiedarbes iezīmēm, Evijas Skuķes kompozīcijā *Mēness vokālīze*, un vērojot partitūras materiālu, iezīmējas, ka autore

¹¹⁷ Skuķe, Evija. *Mēness vokālīze*. Dziesma jauktajam korim *a capella*

izmantojusi ne tikai tautas dziesmu tekstus, bet arī diezgan daudz fonētiska satura tekstus. Viens no piemēriem ir: autore diezgan apzināti izmantojusi daudzveidīgus, ritmelementu imitējošu fonēmu savienojumus: *k k k k; bufff; bum-a-css-k-k-; bm d g bm; bmm; pff; css pff*. Fonēmas caur šīm notīs rečitācijā norādītajām ritma figūrām piešķir mūzikai pulsējoša ritma segumu un burtiskā veidā ar balsu palīdzību imitē instrumentālu bungu seta vibrāciju skanējumu. Autorei, līdzīgi kā iepriekš analizētajā Riharda Zaļupes kompozīcijā *Mēnesī...* dažādo bungu sastāvdaļu vibrācijām atbilstoši izdevies piemeklēt atbilstošu fonēmu, ka skanējums patiešām atgādina īstu instrumentu tembrāciju. Šis fonētiskais teksts tiek izmantots gan kā ilustratīvs pavadījums tautas dziesmu teksta plūdam abās soprānu balsīs, kur norisinās galvenais kompozīcijas vēstījuma process, gan iepludināts citu balsu partijās, lai turpinātu pulsācijas kustību. Fonētiskais teksts tiek izmantots arī etnisku motīvu stilizācijai, kur uz konkrētu patskaņu bāzes un akordikas tiek veidota apzināti nazālas skaņas un izpildījums. Šie posmi piešķir mūzikai spēcīgi naturālu nokrāsu gammu un spilgti iekrāso konkrētās muzikālās epizodes kā kaut ko pirmatnēju un mežonīgu. Vietumis šīs abas fonētisko grupu izteiksmes tiek sapludinātas: ritmisko impulsu sintezējot ar naturāli asociatīvo, nazālo nokrāsu. Kompozīcijā sastopami arī čukstus tekstu rečitējošas vietas kā arī *glissando*¹¹⁸ izmantojums visās balsu grupās. Kompozīcijas tekstam piemīt daudzveidīga dziedājuma un runas mijiedarbe, kur sastopama gan konvencionāla dziedāšana ar zilbju, gan dainu tekstu, kā arī virsskaņu izmantojumu un iezīmē ļoti daudzveidīgu teksta izmantojumu loku šodienas kormūzikas kontekstā. Visam skaņdarbam piemīt arī salīdzinoši gaišas nokrāsas tonalitāte un tautiska rakstura melodika, kas stilizētā veidā atgādina arī par tautā dziedātās dziesmas un intonāciju klātbūtni. Teksta vai mūzikas primaritāte šajā kompozīcijā ir grūti nosakāma, jo gan teksta, gan mūzikas mijiedarbes process ir gana ilustratīvs un neliek domāt par viena vai otra elementa izteiktāku izcēlumu.

4.2.2. Juris Karlsons. Selēnes zilie putni

Jura Karlsona poēmai jauktajam korim a capella *Selēnas zilie putni* pamatā ņemts antīkās kultūras sengrieķu mīts par Selēni un tās nakts gaitām zilo putnu pavadībā.

¹¹⁸ Īpašs skaņveides paņēmieni, kas rada slīdošu pāreju no skaņas uz skaņu

Autora izvēlētais kompozīcijas ievada materiāls pārstāv prozas teksta kategoriju un iemieso ļoti senu pasaules uzbūves priekšstatu, kur pasaules rašanās skaidrota ar sekojošu teiku: sākumā bijis Haoss, eksistējis pavēries tukšums un no tā nošķīries Erebs – pazemes Tumsa un melnā Nakts – Nikte. Pēc tam dzimusi Gaja jeb Zeme ar platām krūtīm, nesatricināms pasaules visuma pamats, kura savukārt no sevis dzīvē saukusi Urānu jeb Debesis. Tolaik parādījies arī visas dzīvības pirmavots Mīlestība. Debesīm ilgojoties pēc Zemes - Gaja pasaulē laidusi simtročus - hekatonheirus, vienačus - kiklopus un titānus. Vecākais no titāniem bijis Okeāns, Krons – visjaunākais, un to pulkā bijuši arī Hīperions un Teja: rītausmas – Ēosas, Saules – Hēlija un Mēnesnīcas – Selēnes vecāki.¹¹⁹

Grieķu mitoloģijā Mēness personificējumu raksturo Selēnes dievība, kura atbilstoši vienam no senākajiem pasaules domājumiem ir sievišķas kārtas būtne un pārstāv pasaules pirmradīšanas mītu un dievu saimi. Selēnes vārds no grieķu valodas tulkojams kā gaismas jeb mirdzums, kas atbilstošs arī mēness gaismas reālajai nakts laikā. Vispazīstamākais Sengrieķu mīts ar Selēnes klātbūtni vēsta par nakts ainu, dievu gaitām un mīlestību pret Endimionu: *Lēnām brauc savos ratos pa debess jumtu Nikte. Melni ir dieves zirgi, ar melnu plīvuru viņa klāj zemi. Viss ir tumsā tīts. Zvaigznes drūzmējas ap dieves Niktes ratiem, pār zemi plūst viņu nenoteiktā, mirgojošā gaismas. Ausmas dieva Eosa ir zvaigžņu māte, Astrejs – viņu tēvs. Viņu ir daudz, ar tām nokaisītas visas tumšās nakts debesis. Bet tad austrumos atspīd it kā vāja blāzma. Tā iedegas arvien gaišāk un gaišāk. Tur debess jumā uzbrauc mēness dieve Selēne. Platradži vērši lēnām velk viņas ratus. Mierīgi, majestātiski savā garajā, baltajā tērpā, ar mēness sirpi matos brauc Selēne pa debess jumu. Viņa mierīgi spīd pār aizmigušo zemi, pār visu līst viņas sudrabainā mirdza. Pārbraukusi pār debess jumu, dieve Selēne nobrauc Latma kalna dziļajā alā. Tur skaistais Endimons¹²⁰ atdusas saldā, mūžīgā miegā. Selēne viņu mīl. Viņa noliecas pār to, glāsta viņu, čukst tam mīlas vārdus. Bet dziļā miegā ielīgušais Endimons viņu nedzird, tāpēc tik skumja ir Selēne, un tik skumja ir gaismas, ko tā lej naktī pār zemi. Arvien tuvāk nāk rīts. Selēne jau sen ir nobraukusi no debess juma. Austrumi kļūst mazliet gaišāki. Spoži iemirdzas ausmas vēstnesis, rīta zvaigzne Eosfors.¹²¹*

¹¹⁹ Trenčēņi – Valdapfels, Imre. *Sengrieķu teikas*. Rīga: Zinātne, 2004. 7.lpp.

¹²⁰ Iespējams bijis sens miega dievs.

¹²¹ Lukstiņš, G. *Sengrieķu mīti un varoņteikas*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība. 1959. 64.lpp.

Balstoties uz šo priekšstatu domājumu, senie cilvēki Mēness dievai Selēnai veltīja burvju vārdus, kas tika attiecināti mīļotā jeb iecerētā vīrieša piesaistei. Valdījis spēcīgs priekšstats, ka Selēnes gaismā izteiktās vēlmes un vārdi ir sevišķi iedarbīgi un veicina iecerētā izdošanos. Komponista izvēle izmantot sengrieķu traģēdijas tekstu projektam paredzētajai Mēness dziesmai uzrunājusi arī diriģentu Māri Sirmo: ”Pirms tam, iepriekš man nebija izdevies sastrādāties ar Juri Karlsonu. Juris izstāstīja savu ideju, un man šķita: ak dievs cik skaisti kā tas ir iecerēts! Par mīlestību, par mūžīgo eliksīru, par lāsumainiem pilieniem un sengrieķu traģēdijas stāstījumu.(...)Šī ideja, kas iemiesota vīzijā, nezinu vai līdz galam nolasāma klausītājam, taču saprotu kāpēc arī komponists izvēlējies rakstīt tieši tā. Man tas bija ļoti interesants process.”¹²²

Juris Karlsons kompozīcijā izmantojis iepriekšminētā mītā balstītu traģēdijas motīvu, kurš tiek recitēts publikas priekšā pirms muzikālā materiāla sākuma, kā arī iekļauts nošu partitūras materiālā. Muzikālajā materiālā izmantotajā tekstā Selēnes pavadoņi ir zilie putni ,par kuru brīnumaino iedabu arī leģenda vēstī:

Dieviete Selēne iemīlējās ķēniņā Edimonā.

Selēne katru vakaru iejūdz septiņus lielisku zilus putnus sudraba kariatē un devās apgaismot nakts zemi ar mēnessgaismu. Selēne pavēlēja saviem zilajiem putniem savākt mēnessgaismas pilienus no visas debess un nest tos uz spārniem Edimonam. Ķēniņš katru dienu dzēra pa malkam mēnessgaismas dievu dzērienu, kļūstot jaunāks un skaistāks. Selēnes zilie putni daudzus gadu tūkstošus joprojām turpina vākt mēnessgaismu. Ļoti grūti to ieraudzīt. Laimīgi tie cilvēki, kam tas izdodas, gūstot mūžīgu jaunību, veselību un laimi. Pirms rītausmas zilie putni lido īpaši tuvu zemei. Tad var dzirdēt maigu mēness zvaniņu skaņu un, ja laimējas, var atrast maziņus mēnessgaismas pilienus. Cilvēki tos nosauca par Selēnu – gaismu, kas dāvā veselību, jaunību un skaistumu.”¹²³

Izmantojot šādu burtiskas runas paņēmienu kompozīcijas sākumam, autors ļoti apzinātā veidā centies pietuvināt klātesošo klausītāju mītiskā domājuma pasaulei un akcentēt leģendas vēstījuma nozīmību kompozīcijas kontekstā. Atmosfēras noskaņai atbilstoša izvēlēta instrumentu izmantošana - triangolo¹²⁴ partija , kura caur savu

¹²² Dzintare, Ieva. *Saruna ar Māri Sirmo*. 2016.9.mai.

¹²³ Karlsons, Juris. *Selēnes zilie putni*. Poēma korim a capella. Kalna oļi: 12.20.2011.

¹²⁴ Trīsstūris

smalkuma un kolorīta klātbūtni ļauj klausītājam ilustrēt un personificēt Mēness dieves Selēnes tēlu, zvaniņu skanēšanu un sudrabainās gaismas klātbūtni. Jāatzīmē autora izvēle turpmākajam kompozīcijas tekstuālajam materiālam izvēlēties mītam autentisko grieķu valodu jeb precīzāk sakot – atslēgas vārdus jeb fonētisko tekstu, kuri caur dažāda veida kombinācijām un maiņām veido skaņdarba pamattekstu. Vērtējot šo autora ieceru, jāatzīmē, ka kora skanējums izmantots visinstrumentālāk salīdzinoši ar citām Mēness dziesmu kompozīcijām, un vokālās prioritātes tiek nomainītas uz instrumentālām prioritātēm, sagādājot arī koristu tehniskajam izpildījumam komplicētus uzdevumus. Atsevišķi grieķu valodas vārdi un zilbju savienojumi kompozīcijā tiek izmantoti kā artikulācijas paņēmieni. To starpā esot: *Selene* (Mēness dieve), *Endimion* (miega dievs), *higieia* (veselība), *niata* (jaunība), *omorfia* (skaistums), *fos* (gaisma), *erotas* (mīlestība), *fengari* (mēness), *kianos* (zils), *galazinos* (debeszils), *puli* (putns). Autors nošu materiāla sākumā devis arī visu grieķisko atslēgas vārdu latviskos tulkojumus, kas krietni vien atvieglo iespējamo neizpratni teksta nozīmes saprašanā un sniedz arī konkrētu izpratni par materiāla iekļauto vēstījumu. Tekstā minētie vārdi tiek atkārtoti un kombinēti dažādos salikumos, kā piemēram:

puli,puli

puli galazinos puli

puli puli galazinos Selene,

vai arī:

puli galazinos Endimion

galazinos kianos

puli kianos kianos

niata fos, fos galazinos

Ja virknējumā tiek mēģināts saskatīt kādas vēstījošas kopsakarības, tad tiek secināts - vārdu kārtībai partitūrā ir tikai fonētiska, instrumentāla, vispārināta rakstura nozīme, kas iezīmē galveno noskaņu un antīkajai interpretācijai šķietami atbilstošu stilizāciju. Dažādu vārdu virknējums paredz brīvu, formu sevī neietverošu muzikālās domas izklāstu, sasaukšanos starp balsīm un vārdu dalīšanu atsevišķās fonēmās, iekrāsojot noskaņu, diapazona koloristiku, kas šajā gadījumā soprānu balsīm ir netradicionāli augsta, un akcentējot tikai atsevišķas frāžu epizodes. Tekstā

dominējošajam tēlam *puli* autors piešķir konkrētu muzikālu epizodi, to ik pa laikam atkārtot un ilustrējot kopējā muzikālā materiālā. Tādejādi varam runāt arī par aizvietojošas atdarināšanas izmantojumu, kur, izvēloties atsevišķu vārdu jeb tēlu, komponists muzikālo materiālu sasaistījis ar vispārēju tēlam izveidotu, šķietami nojaušamu līdzību. Autors partitūrā iekļāvis epizodes ar izteikti nazāla jeb pirmatnīga skanējuma epizodēm, kas ļauj saskatīt ko pirmatnīgu, nedaudz agresīvu vai pat izteikti bravūrīgas mūzikas izteiksmi. Mēness apzīmējošās Selēnes tēlam gan tekstuālā, gan muzikāli individualizētā epizode ir izteikti pakārtota loma un iezīmējas tikai vienā skaņdarba epizodē skaņdarba sākumposmā. Kompozīcijā teksta un mūzikas balansa ziņā dominējošā ir mūzikas primaritāte, neskatoties uz apstākli, ka viss skaņdarbs iesākas ar leģendas citēšanu, tālākajā materiālā teksta nozīmei vairs nav tik aktuāla un kļūst par palīglīdzekli muzikālā materiāla idejas nostiprināšanā.

Aplūkojot Mēness tēla interpretācijas mūzikas autoru Evijas Skuķes un Jura Karlsona kompozīcijās, redzams Mēnesi atspoguļojamies izteikti **mītisku priekšstatu kopainā, kuri balstīti senlatviešu un grieķu kultūras tradīcijā.**

Latviešu tautas dziesmu kontekstā un kompozīcijā *Mēness vokalizē* vērojams **Mēness tēla raksturojošs izskata un uzvedības modelis**, gan rādot attiecības ar citām latviešu tautas debesu dievībām, gan cilvēku kopumā. **Iezīmēta Mēness tēlam raksturīgais izskats un atribūtika: zelta svārki, zvaigžņu mētelītis, asie ragi**, kā arī dažādas tā darbības: *nakts debess braukšana, gara mešana; slotas slāpināšana*. Visas šīs darbības cieši saistāmas ar Mēness dievībai raksturojošiem tēmu lokiem: auglības, grūtniecības, Debesu pirts un pēckāzu motīviem.

Selēnes zilo putnu kompozīcijā **Mēness personificējumu raksturo grieķu mitoloģijas kontekstā dominējošā Selēne**, kura atbilstoši vienam no senākajiem pasaules domājumiem, ir sieviešu kārtas būtne un pārstāv pasaules pirmradīšanas mītu un dievu saimi. Mēness atkārtoti atspoguļojas arī maģisku darbību kontekstā, kur valdījis spēcīgs priekšstats, ka Selēnes gaismā izteiktās vēlmes un vārdi ir sevišķi iedarbīgi un veicina iecerēto burvestību izdošanos.

Kompozīcijas tekstiem piemīt daudzveidīga dziedājuma un runas mijiedarbe, kur sastopama gan konvencionāla dziedāšana ar zilbju, gan dainu tekstu, kā arī virsskaņu izmantojumu un iezīmē ļoti daudzveidīgu teksta izmantojumu. Mūzikā izmantots

daudzveidīgi, ritmelementu imitējošu fonēmu savienojumi. Tiek izmantots etnisku motīvu stilizācija ar fonētisku tekstu palīdzību un tembrālām balss, instrumentu nokrāsām. Mēness tēlam gan tekstuālās, gan muzikāli individualizētās epizodēs ir gan primāra, gan pakārtota loma.

4.3. Mēness simbolikas transformācijas koncertprogrammā ietverto mūzikas autoru tekstu interpretācijā

Vienīgais no Mēness dziesmu koncertprogrammā individuāli sacerētajiem ne tikai mūzikas, bet arī teksta autoriem, ir komponists un mūziķis Raimonds Tiguls, kurš paudis vairs ne patapinātu, bet dziļi personisku interpretāciju par Mēness tēlu mūzikas un teksta mijiedarbē.

4.3.1. Raimonds Tiguls. *Moonlight Sound Design*

Komponists, producents, arī multiinstrumentālists Raimonds Tiguls, kļūstot pazīstamam kā ambientās¹²⁵ un elektroniskās mūzikas pārstāvim, veidojis kompozīciju Mēness ciklam, piedāvājot skaņdarbu ar 1999. gadā debitējošā albuma nosaukumu *Moonlight Sound design*. Atšķirībā no visiem iepriekš analizētajiem skaņdarbiem, tekstuālais materiāls ir paša komponista darināts un izteic konkrēti personisku skatījumu par Mēnesi, mēnesnīcu un mēnessgaismas skaņu asociācijām. Interesanti, ka autors savai izteiksmei izvēlējis nevis dzimto latviešu valodu, bet gan angļu valodas izmantojumu.

Minētais ambientās mūzikas izteiksmes veids autoram raksturojošs arī šajā kompozīcijā, kur sev raksturīgajā izteiksmes veidā partitūrās bieži ietver dažādus, tembrāli unikālus un eksotiskus instrumentus, tostarp *Moonlight Sound Design* iekļaujot šveiciešu *hang* instrumentu. *Raimonda Tiguļa darbs ir viens izcils meistardarbs. Viens no pirmajiem, kurā viņš izmanto tajā laikā vēl nesen iegādāto hang . Darbs veltīts komponista tēvam, kurš Raimondam nozīmējis ļoti daudz. Un kompozīcijā iekļautais dzejolis stāvējis nolikts kaut kur neaiztikts. Un tad bija pienācis tas īstais brīdis, kad es uzaicināju uzrakstīt skaņdarbu Mēness dziesmām, un viņš bija izvēlējis tieši šo dzejoli Mēness dziesmai. Par šo darbu visspilgtākais*

¹²⁵ Ambientā mūzika ir žanrs, kas lielā mērā koncentrējas uz tembrālām skaņas īpašībām, galvenokārt sakārtotām vai izplatītām, lai izraisītu gaisīgas, vizuālas asociācijas.

iespāids saistās ar tā Kamēr... atskaņojumu Krievijā Nižņijnovgorodā. Nižņijnovgorodā, lūk, pie šī skaņdarba es lūkojos uz saviem dziedātājiem un nesaprotu, kāpēc tik jocīga atmosfēra un acu skatiens. Viņi dzied un kaut kā jocīgi -ik pa laikam uzmet acu skatienu zālē. Es jau redzu viņu acis, bet to, kas norisinās zālē, neredzu. Izradās, ka zālē ir piecēlušies kādi trīs cilvēki kājās, kas sevi dēvē par cilvēkiem ar ekstrasensu spējām un ar paceltām rokām stāv pret kori cenšoties smelt kādu īpašu enerģiju.”¹²⁶

Komponista Raimonda Tiguļa pirmais albums, kurš klajā laists 1999.gadā jau nesis kompozīcijai saistīto nosaukumu *Moonlight Sound Design*: “Pie tā strādāju lauku mājās, mansardā izveidotā skaņu ierakstu studijā, kur vakaros iespīd mēness un rada burvīgu, neatkārtojamu noskaņu. Jau tolaik jutu, ka mēnessgaisma ir mans iedvesmas avots, šī sajūta saglabājusies. Albumu un jauno kompozīciju vieno mans dzejolis, ko veltīju tēvam. Jaunajā kompozīcijā iekļāvu kādu salīdzinoši nesen Šveicē izgudrotu retu instrumentu – hang, kurš mani pārsteidza ar tā īpaša, izteikti meditātīvo skaņu. Tā skaņa rodas, atsaucoties pieskārienam, no kurienes, visticamāk, rades instrumenta nosaukums – hang, kas šveiciešu dialektā nozīmē – roka.”¹²⁷

Raimonda Tiguļa dzejolis, veltījums, uzbur nenoteiktas laiktelpas asociācijas, kur klātesošajai mēnesnīcas gaismai autors runā par kādu vārdos neizsakāmu sajūtu, kura pārņem, ir spēcīga, bet grūti vārdos skaidrojama. Aprakstītā epizode saistās ar iespējami meditātīvu stāvokli, kurš noris tumšajā nakts stundā, iestājoties tumsai, smaržojot vīrakiem un sajūtot dziļi saviļņojošu stāvokli un iespējami transcendentālu pieredzi satiekot *dvēseles* – *aizgājējas*. Dzejoļa raksturam piemītošo, dziļi personisko, meditātīvo izjūtu, ilustrē arī mūzika: hang dziļi dobjā partija un tembra nokrāsa, solistes dziedājumā izteiktais vēstījums un kora, harmoniski krāsojošās partijas klātesamība. Kompozīcijai izmantoti salīdzinoši vienkārši izteiksmes paņēmieni: konkrēti nolasāma melodiskā, solista partija, kora ilustratīvais, viļņveida, reizēm piedziedājumam atbilstošais dziedājums (*I can never explain/ Can never tell you*) kā arī eksotiskākas tembrālās krāsas piešķirums ar hang palīdzību. Kompozīcijai nav raksturīgi ekspresivitātes uzjundījumi vai skaļa dinamika, tā ir līgani plūstoša, dinamikas ziņā vidēji skaļi ieturēta un ritoši pārejoša. Paralēli dzejoļa tekstam, kora

¹²⁶ Dzintare, Ieva. *Saruna ar Māri Sirmo*. 2016.9.mai.

¹²⁷ Žilinska, Inga. *Kamēr... Mēness dziesmas*. CD.

partijās sastopams fonētisks teksts ar brīvi skanošo patskaņu burtiem: *ā, ū*. Šķietami mūzikas un vārdu savstarpējā mijiedarbe ir vērtējama kā vienlīdzīga, sintezējoties mūzikai ar tekstu, tiek izveidota vienojoša, no viena otrā pārplūstoša, meditatīvas noskaņas aina.

Mēness šeit manāmi klātesošs tikai asociētās vides iekrāsojumā un vidē norādot kompozīcijas nosaukumu – *Moonlight sound design* un tādejādi palīdzot klausītājam vai izpildītājam pietuvoties mūzikas rakstura izpratnei, taču ne identificēt tēlu ar ko primāri svarīgu šī vēstījuma kontekstā.

NOBEIGUMS

Kritiski izvērtējot komponistu Artūra Maskata, Ērika Ešenvalda, Raimonda Paula, Līgas Celmas, Jura Karlsona, Riharda Zaļupes, Kaspara Zemīša, Andra Sējāna, Raimonda Tiguļa, Evijas Skuķes un tekstu autoru: Ojāra Vācieša, Aspazijas, Jāņa Petera, Liānas Langas, Sāras Tīseilas, koncertciklā *Mēness dziesmās* iekļautās kora partitūras un tematisko daudzveidību var iezīmēt divas teksta izvēļu tendences. Pirmo, kur autors Mēness dziesmas muzikālajam materiālam izvēlēties dzejas materiālu ar autora individualizētu interpretāciju. Otro, kur komponists izmantojis mītiskos un arhaiskos priekšstatus balstītu tekstu. Tekstuālā materiāla un mūzikas mijiedarbes rezultātā teksts tiek vai nu organiski pieskaņots muzikālā materiāla vajadzībām, nemainot ne to struktūru, ne vēstījuma secīgumu, vai arī teksta forma un hronoloģija tiek lauza, pakārtojot to muzikālām un skaniskām prioritātēm. Tādejādi kompozīcijās novērojams arī izteikti vokālas un instrumentālas tehnikas izmantojums. Teksta vai mūzikas primaritāte bieži vien nav precīzi nosakāma, bet vērojama cieša sintēze un abu vienlīdzīgo elementu paralēlstāvošas attiecības.

Analīzes rezultātā var secināt, ka koncertciklā ietvertajam un interpretētajam Mēness tēlam nav vienas universālas koncepcijas, kura konsekventi vītos cauri visām ietvertajām kompozīcijām un teksta materiāliem. Tomēr nepārprotami vērojamas ir vairākas, regulāri pastāvošas un dominējošas interpretācijas, kuras balstītas cilvēka priekšstatus un asociācijās, kas tiek konkrēti identificētas ar Mēness tēlu. Šis Mēness tēla ietverošās daudznozīmības kodols, lai gan plašs, tomēr ir konkrēti definējams. Mēness tēls vienmēr tiek asociēts un aprakstīts, saistot ar tā dabisko, diennakts tumšo jeb nakts stundu, minot ciklisku nomaiņu asociācijās, piedēvējot maģiska simbola ietverošu nozīmi, klātesošs dziļi personisku pārdomu brīžiem, iezīmēts kā divu polāri pretēju pušu simbols, skaidrojot balstīts senu, arhetipisku priekšstatu motīvos, kā arī būtiski spējīgs ietekmēt cilvēka mentālo sfēru un esamību pasaules laiktelpas universā. Tāpat Mēness tēlam piemīt izteikti individualizēta pieeja un raksturojums.

Autori Mēness dziesmu koncertciklā caur konceptuālu skatījumu, mūzikas un tekstu medijiem iepriekšminētos priekšstatus spilgti ilustrē un saglabā. Savstarpēji mijiedarbojoties tekstam un mūzikai, pašām par sevi esot neatkarīgām un

intermediālām struktūrām, kā arī pievienojoties vēl trešajam – Mēness daudznozīmju ietverošam tēlam, tiek izveidota jauna, nozīmju ietveroša, kultūrkoda nestspējīga forma. Ikkatrs kompozīcijas autors, izpildītājs vai klausītājs apzināti vai neapzināti stiprina intermediālu formu veidošanos un universālu kultūras formu dzīvotspēju un pārmantošanos. Šāds, mūsdienīgs formāts kā koncertprogrammas medijs, ir viens no veidiem, kā šajā gadījumā Mēness tēla, taču iespējams arī citiem simboliem, iespējama izdzīvošana, pēctecība un transformācija mūsdienās.

Turpmāka pētījuma iespējas saistītu tēmu lokos ir plašas. Iespēja veidot līdzīgas uzbūves pētījumu par kora *Kamēr...* koncertciklos citiem dominējošajiem simboliem un to tēlu transformācijām – *Saule, Pasaules Saule, Dzintars*. Iespējams vērot arī daudzpusīgu simbolu izpausmes latviešu kormūzikas kopkontekstā atsevišķu laika periodu ietvaros, vai pētītījumam saistoši pievērsties konkrētu tēlu daudzpusīgajām izpausmēm konkrētu autoru daiļrades, laikmetu raksturojošo tendenču ietvaros.

KOPSAVILKUMS

Pētījums veltīts komponistu Artūra Maskata, Ērika Ešenvalda, Raimonda Paula, Līgas Celmas, Jura Karlsona, Riharda Zaļupes, Kaspara Zemīša, Andra Sējāna, Raimonda Tiguļa, Evijas Skuķes un tekstu autoru: Ojāra Vācieša, Aspazijas, Jāņa Petera, Liānas Langas, Sāras Tīsdeilas kora *Kamēr...* koncertcikla Mēness dziesmas iekļautā Mēness tēla simbolikas novērtēšanai un analīzei. Atlasītas desmit nošu partitūras un teksti, kuros sekojoši veikta motīvu semantiskā un muzikālā analīze. Darba ietvaros izmantoto pētniecības metožu starpā ietilpst: aprakstošā metode, avotu un literatūras analīzes metode, daļēji strukturēto un dziļo interviju metode, kā arī loģiski konstruktīvā metode.

Darbs tiek strukturēts četrās daļās, un ikviena no tām pievēršas atsevišķam, pētījuma ietvaros nepieciešamam aspektam. Pirmajā daļā tiek sniegta kopaina, kas paveras Mēness tēla simboliskajai daudzveidībai pasaules kultūrkontekstu un domājumu vidū, kā arī skatīti konkrēti Mēness tēla raksturojošie elementi. Otrajā daļā, neizslēdzot mūzikas un teksta savstarpējās mijiedarbes un sintēzes procesa mijiedarbi, tiek raksturotas divas, pilnīgākās un praksē visbiežāk pielietotās verbālā un mūzikas teksta mijiedarbes teorijas. To starpā iekļautas Vernera Volfa [Werner Wolf] ekstrakompozicionālās un interkompozicionālās intermedialitātes teorija, kā arī otra, muzikologa Pītera F. Steisija (Peter F. Stacey) piedāvātā analīzes metode mūzikas un teksta mijiedarbei 20. – 21. gadsimta skaņdarbos (*Contemporary Tendencies in the Relationship of Music and Text with Special Reference to Pli selon Pli (Boulez) and Laborintus II (Berio)*). Trešajā daļā tiek pievērsta uzmanība kora *Kamēr...* mākslinieciskās darbības ieskatam tieši projektu un lielformāta ciklu realizācijā, kā arī precizēts Mēness dziesmu mākslinieciskās vīzijas raksturojums. Savukārt ceturtajā, noslēdzošajā daļā, veikta koncertcikla *Mēness dziesmas* kompozīcijās eksistējošā Mēness tēla detalizēta daudznozīmīguma un simboliskuma analīze.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Akmentiņš, R., Katajns, E., Kokare, E., u.c. *Mitoloģijas enciklopēdija* 1. sēj. Rīga: Latvijas enciklopēdija, 1993.
2. Barovskis, Ingus. *Simboli un to lietojums mūsdienu jaunākajā dzejā: Dainas Sirmās "Kailsals" piemērs*. Rakstu krājums aktuālas problēmas literatūras zinātnē, Liepāja: 2014.
3. Brūsa – Mitforda, Miranda. *Zīmes un simboli*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005.
4. Cimdiņa, Ausma. *Dzīve tekstā. Raksti par literatūru*. Rīga: Atēna, 2006.
5. Gailija, Rozmarija Ellena. *Raganu un burvju mākslas enciklopēdija*. Rīga: Avots, 2004.
6. Garkule-Gureviča, Sofija. *Koris Kamēr... pēc pasaules saules dziesmām 2008-2012*. Diplomreferāts. Rīga, 2013.
7. Īsona, Kasandra. *Maģija un senās gudrības enciklopēdija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003.
8. Kokare, Elza. *Latviešu galvenie mitoloģiskie tēli folkloras atveidē*. Rīga: Mācību apg. "NT", 1999.
9. Kursīte, Janīna. *Mītiskās folklorā, lieteratūrā, mākslā*. Rīga: Zinātne, 1999.
10. Lukstiņš, G. *Sengrieķu mīti un varoņteikas*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1959.
11. Ojārs Vācietis. *Tālums starp balto un balto*. CD. Rīga: Jānis Roze, 2012.
12. Peters, Jānis. *Vīna dvēsele*. Rīga: Jumava, 2005.
13. Rudzīte, A. *Latviešu tautas dzīvesziņa. Daba. Debesis. Dievības*. 2. papild. izdev. Rīga: Zvaigzne, 1990.
14. S. Brown, Calvin. *Music and literature - A Comparison of the Arts*. Read Books, 2008.
15. Simsone, Bārbala. *Iztēles Ģeogrāfija. Mītiskā paradigma 20. gadsimta fantāzijas prozā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2010.
16. Stacey, Peter F. *Contemporary Tendences in the Relationship of Music and Text with Special Reference to Pli selon Pli (Boulez) and Laborintus II (Berio)*. Promocijas darbs. England: University of East, 1984.
17. Straubergs, K. *Latviešu tautas paražas*. Rīga: Latvju grāmata, 1944.

18. Šarkovska – Liepiņa, Ilze. Folkloras interpretācijas jaunākajā latviešu mūzikā: estētiskās un stilistiskās tendences. *Latviešu mūzikas kods. Versijas par mūziku gadsimtu mijā*. Rīga: Musica Baltica, 2014.
19. Šmite, Gundega. *Mūzikas un vārda mijiedarbe: Pītera steisija analīzes sistēma un tās izmantojums 21.gs. latviešu vokālās mūzikas kontekstā*. Mūzikas akadēmijas raksti, nr.6. Rīga: Musica Baltica, 2009.
20. Šmite, Gundega. *Mūzikas un teksta mijiedarbes jaunās koncepcijas latviešu kormūzikā (21. Gadsimta pirmā dekāde)*. Promocijas darbs. Rīga: 2013.
21. Trenčēni – Valdapfels, Imre. *Sengrieķu teikas*. Rīga: Zinātne, 2004.
22. Verlag, Droemer Knaur, tulk. Kalniņa Līga un Pijola Sarmīte. *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2002.
23. Viese, Saulcerīte. *Aspazija. Kopoti raksti pirmais sējums. Dzeja*. Rīga: Liesma, 1985.
24. Viliss, Rojs. *Pasaules mītu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005.
25. Viķe – Freiberga, Vaira. *Trejādas saules. Meteoroloģiskā saule, gaišā saule*. Rīga: Pētergailis, 2011.
26. Žilinska, Inga. *Kamēr... Mēness dziesmas*. CD Rīga: biedrība Kamēr... mūzika un ADD projekts, 2012.

ELEKTRONISKIE INFORMĀCIJAS AVOTI:

1. *100 Latvijas personību*.
Pieejams: <http://www.apinis.lv/books/100%20LV%20web/100%20LV%2088%20J%C4%81nis%20Peters.pdf>
2. Griškeviča, Una. *Nedrīkstam atlaist tos grožus! Saruna ar Ēriku Ešenvaldu*. 2014. 15. jūl. Pieejams: <http://riga2014.org/lat/news/46587-nedrikstam-atlaist-tos-grozus-saruna-ar-eriku-esenvaldu>
3. Ģērmane, Agnese. *Kaspars Zemītis. Personiska realizācija mūzikā*. www.nra.lv
4. *Komponisti un autori . Ēriks Ešenvalds*. www.musicabaltica.com Pieejams: <https://www.musicabaltica.com/lv/komponisti-un-autori/esenvalds/>
5. *Liāna Langa: savā laikā un laika nemainīgajā tecējumā*. www.literature.lv

6. Liepiņa, Ieviņa. *Music in Latvia 2004*. Arturs Maskats. *www.lmic.lv*
Pieejams:
<http://www.lmic.lv/core.php?pageId=726?pageId=726&id=4483&&subPageId=759&action=showSubPage>
7. Lūsiņa, Inese. *Svaigs skatiens uz latviešu tautas dziesmu*. 2014.gada 13.mart.
www.kulturasdiena.lv Pieejams: <http://www.diena.lv/kd/muzika/amber-songs-svaigs-skatiens-uz-latviesu-tautas-dziesmu-14048004?cp=1#comments>
8. Lūsiņa, Inese. *www.Diena.lv . Kamēr elpo mīlestību*. Pieejams:
<http://www.diena.lv/sodien-laikraksta/kamer-elpo-milestibu-727716>
9. *Mākslinieki. Andris Sējāns*. *www.arenafest.lv* Pieejams:
<http://www.arenafest.lv/makslinieki-1/makslinieki-2015/andris-sejans/>
10. *Mēnessērdzība, lunātisms, somnambulisms*. *www.Neslimo.lv*
Pieejams:<http://www.neslimo.lv/pme/?name=somnambulisms>
11. Morza, Anete. *Patiesība par mēnessērdzību un ne tikai*. 2010.
1.janv. Pieejams: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/14552/patiesiba-par-menesserdzibu-un-ne-tikai>
12. Ģērmane, Agnese. Kaspars Zemītis. Personiska realizācija mūzikā.
www.nra.lv
13. Pieejams: <http://nra.lv/maja/169749-kaspars-zemitis-personiska-realizacija-muzika.htm>
14. *Liāna Langa: savā laikā un laika nemainīgajā tecējumā*. *www.literature.lv*
Pieejams: <http://www.literature.lv/lv/dbase/portrets.php?id=43>
15. Rutulis, Normunds, Pauls, Raimonds. *Vīna dvēsele CD*. Pieejams:
http://www.rutulis.lv/dziesmas_un_vardi/vina_dvesele
16. Šmite, Gundega. *Dzeja un mūzika. Literatūras un filozofijas portāls ¼ Satori*.
Pieejams: http://satori.lv/raksts/7890/Dzeja_un_muzika
17. Šmite, Gundega. *Mūzikas un teksta mijiedarbes jaunās koncepcijas latviešu kormūzikā(21. gadsimta pirmā dekāde)*. Promocijas darbs. Rīga: 2013.
Pieejams:http://www.music.lv/userdata/8/Gundega_Smite/Promocijas%20darbs.pdf

CITI RESURSI:

1. Dzintare, Ieva. *Saruna ar Māri Sirmo*. 2016.9.mai. Audioieraksts. Glabājas I.Dzintares personiskajā arhīvā.

NOŠU PARTITŪRAS:

2. Celma, Līga. Peters, Jānis. *Mani mīl mākslinieks grēcīgs*. Dziesma jauktajam korim a capella.
3. Ešanvalds, Ēriks. Teasdale, Sara. *The new moon*. Dziesma jauktajam korim a capella.
4. Karlsons, Juris. *Selēnes zilie putni*. Dziesma korim a capella.
5. Maskats, Arturs. Langa, Liāna. *Mēnesnīcas noktirne*. Dziesma jauktajam korim a capella.
6. Pauls, Raimonds. Peters, Jānis. *Tu esi mēness neredzamā puse*. Dziesma jauktajam korim ar pavadījumu.
7. Sējāns, Andris. Vācietis, Ojārs. *Mēnesim robs*. Dziesma jauktajam korim a capella.
8. Skuķe, Evija. Latviešu tautas dziesma. *Mēnesnīcas noktirne*. Dziesma jauktajam korim a capella.
9. Tiguls, Raimonds. *Moonlight sound design*. Dziesma jauktajam korim ar pavadījumu.
10. Zaļupe, Rihards. Lāce, Sondra. *Mēnesī...* Dziesma jauktajam korim a capella.
11. Zemīts, Kaspars. Aspazija. *Mēnessnakts*. Dziesma jauktajam korim ar pavadījumu.

SUMMARY

This research is dedicated to the works of composers: Artūrs Maskats, Ēriks Ešenvalds, Raimonds Pauls, Līga Celma, Juris Karlsons, Rihards Zaļupe, Kaspars Zemītis, Andris Sējāns, Raimonds Tigulis, Evija Skuķe and lyricists: Ojārs Vācietis, Aspazija, Jānis Peters, Liāna Langa and Sarah Teasdale within the concert program *Moon Songs* by youth choir *Kamēr...* and the analysis of symbolism surrounding the featured character of the Moon. The ten selected music scores and lyrics were thereby musically and semantically analyzed. The methods used in this research are as follows: descriptive method, sources and literature analysis method, semi-structured and deep interview method as well as logical constructive method.

The structure of the research is divided in four chapters where each chapter explores a separate aspect of the research. Chapter one provides a general description of the diversity of the Moon symbolism in different cultural contexts and ideas around the world. It also reviews specific elements describing the Moon character. Chapter two, without excluding the synthesis and the process of interaction between music and lyrics, characterizes the two most profound and commonly used theories regarding interaction between verbal and musical text. Among them is Werner Wolf's theory *Intermediality Revisited Reflections on Word and Music Relations in the Context of a General Typology of Intermediality*, and musicologist Peter F. Stacey's suggested method of analysis for synthesis between music and words in music of the 20th – 21st century (*Contemporary Tendencies in the Relationship of Music and Text with Special Reference to Pli selon Pli (Boulez) and Laborintus II (Berio)*). Chapter three focuses on the creative work of youth choir *Kamēr...* and their experience with carrying out projects and large concert programs. It also specifies the description of the creative vision of *Moon Songs*. Chapter four, the final chapter, contains a detailed analysis of the ambiguity and symbolism of the Moon character existing in the *Moon Songs* concert program.

PIELIKUMI

Pielikums nr. 1 Jānis Peters. *Tu esi mēness neredzamā pusē*

Kā zirgskābene sarkans Mēness rūsē.
Sirds nu jau mūžu Tevi, Tālā, vajā...
Tu spīdi Mēness neredzamā pusē,
Es Tevi gaidu gaismā redzamajā.
Pa baltu miglu basām kājām nācis,
Zem Mēness altāra es lūgšu Tavu roku,
Kad būšu tevi, Neredzamā, zadzis
Caur zvaigžņu zelta dzeloņdrāšu žogu.
Bet klusē tumsa gaismas uztvērējā...
Ko spīdekļi man stāsta debesu laukā?
Vien manareta ikonas peld vējā
Kā noslēpums Tavs perlamutra traukā.
Kā zirgskābene sarkans Mēness rūsē.
Sirds nu jau mūžu Tevi, Tālā, vajā...
Tu spīdi Mēness neredzamā pusē,
Es Tevi gaidu gaismā redzamajā.¹²⁸

¹²⁸ Pauls Raimonds, Peters Jānis. *Tu esi mēness neredzamā pusē*. Dziesma jauktajam korim

Pielikums nr. 2 Jānis Peters, Līga Celma. *Mani mīl mākslinieks grēcīgs*

Un mani mīl mākslinieks grēcīgs jo viņam ir krāsas un vīns
Ai gāzes laternas blāvās
kur taureņu spārni plīv
bet augstāk sikspārņi dzīvo
bēniņos kur vēl brīvs

Sikspārņi ar viņiem es esmu uz tu
viņi redz mani uz stūra
ar ogli uzzīmētu

Mani mīl mākslinieks grēcīgs
un naktīs viņš kaisli lūdz
gribu es tevi zīmēt uz sienas uz stikla rūs

Peld laternas mēmas kā zivis,
slīps mēness kā dendijs smīn
kad mani mīl mākslinieks grēcīgs jo viņam ir krāsas un vīns
taureņi sikspārņi pūces
viņi redz mani uzzīmētu
gribu es tevi zīmēt uz sienas uz stikla rūs
laternas blāvās taureņu spārni plīv
sikspārņi dzīvo bēniņos augstāk kur vēl brīvs
taureņi sikspārņu pūces redz mani uzzīmētu

Ai gāzes laternas blāvās
kur taureņu spārni plīv
Bet augstāk sikspārņi dzīvo
bēniņos kur vēl brīvs

Es dodos uz sikspārņu balli
Slīps mēness kā dendijs smīn
Mani mīl mākslinieks grēcīgs
jo viņam ir krāsas un vīns
Un mani mīl, mīl¹²⁹

¹²⁹ Celma, Līga., Peters, Jānis. *Mani mīl mākslinieks grēcīgs*. Dziesma jauktajam korim a capella

Pielikums nr.3 Jānis Peters: *Mani mīl mākslinieks grēcīgs*

ai glāzes laternas blāvās
kur taureņu spārni plīv
bet augstāk sikspārņi dzīvo
bēniņos kur vēl brīvs

taureņi sikspārņi pūces
ar viņiem es esmu uz tu
viņi redz mani uz stūra
ar ogli uzzīmētu

mani mīl mākslinieks grēcīgs
un naktīs viņš kaisli lūdz
lai gribu es tevi zīmēt
uz siens uz stikla rūts

peld laternas mēmas kā zivis
slīps mēness kā dendijs smīn
kad mani mīl mākslinieks grēcīgs
jo viņam ir krāsas un vīns

ai gāzes laternas blāvās
kur taureņu spārni plīv
bet augstāk sikspārņi dzīvo
bēniņos kur vēl brīvs

es dodos uz sikspārņu balli
slīps mēness kā dendijs smīn
un mani mīl mākslinieks grēcīgs
jo viņam ir krāsas un vīns¹³⁰

¹³⁰ Peters, Jānis. *Vīna dvēsele*. Dziesmu cikls. Rīga: Jumava, 2005., 47.lpp.

Pielikums nr.4 Aspazija. *Mēnessnakts*

Brīnumdaiļā mēnessnakts,
Tu ar savu burvīgumu
Tālā, baltā spožumā
Aņņem visu debess jumu,
Brīnumdzidrā mēnessnakts.

Tumsu projām nobīdot,
Tu ar gaismu pildī āri,
Spožu miglas audumu
Visai dzīvei pārstiepj pāri,
Brīnummaigā mēnessnakts.

Patiesība, sapņojums,
Kuri dzīvē pušu lauzti,
Tavu staru smalkumā
Tiek no jauna kopā austi,
Brīnumvieglā mēnessnakts.

Tavā dziļā klusumā
Nogrimst visas zemes bēdas,
Tavā lielā spožumā
Izgaist visas dzīves pēdas,
Brīnumlielā mēnessnakts.¹³¹

¹³¹ Zemītis, Kaspars, Aspazija. *Mēnessnakts*. Dziesma jauktajam korim ar pavadījumu

Pielikums nr.5. Liāna Langa. *Mēnesnīcas noktirne*

Kā mēnessērdzīgais iet - viens solis kā desmit soļi,
Pa sudraba segu, kas sedz nakts putnus, kas visu, visu
redz.

Viens solis no sliekšņa līdz mājām,
Viens solis no zvaigznes līdz smilgai,
Viens solis no tumsas līdz gaismai,
Viens solis no manis pie tevis.

Kā mēnessērdzīgais iet - kā slīdētu, laistos dejā.
Sudraba segas gaisos mierina gulošos.
Viens solis līdz nomoda sapnim,
Viens solis līdz bērnības dzegai,
Viens solis līdz rītausmas stundai,
Viens solis līdz rītausmas stundai pie tevis.

Tā mēnessērdzīgais iet - soļi dziļi kā lūkas.
Gaisma dejo un smeļ,
Gaisma dejo un smeļ,
Un pārvēršas tavās lūpās.¹³²

¹³² Maskats, Arturs., Langa, Liāna. *Mēnesnīcas noktirne*. Dziesma jauktajam korim

Pielikums nr.6. Sara Teasdale. *The New Moon*

Day, you have bruised and beaten me down,
As rain beats down the bright, proud sea,
Beaten my body and bruised my soul,
Day, you have brused and beaten me down,
As rain beats down the bright, proud sea.
Yet I have wrested a gift from you,
The day that dies in dusky blue:
For suddenly over the factories
I saw a moon in the cloudy seas.
A wisp of beauty all alone
In a world as hard and gray as stone,
Oh who could be bitter and want to die
When a maiden moon wakes up in the sky?¹³³

Atdz.:

Tu esi situsi mani situsi, diena, un notriekusi zemē,
Mans ķermenis un dvēsele ir sadragāti
Kā lietus sacirsta dzidrā un lepnā jūra.
Nekas piemīlīgs un neskarts nav atlicis.

Un tomēr izvilinu dāvestu no tevis –
Dienu, kas mirst mijkrēšļa skumjās:
Piepeši pāri rūpnīcām skatu mēnesi
Iznirstam mākoņjūrā.

Arvien viens daiļā pavediens
Pasaulē, kas pelēka kā akmens ciets,
Ak, kurš gan sarūgtināts vēlēsies mirt,
Jauns mēness kad modināts debesīs?¹³⁴

¹³³ Ešanvalds, Ēriks. Teasdale, Sara. *The New Moon*. Dziesma jauktajam korim

¹³⁴ Sarah, Teasdale. Atdz. Viktors Kravčenko. *Kamēr... Mēness dziesmas*. CD

Pielikums nr.7. Ojārs Vācietis. *Mēnesim robs*

Ieraksts(kā Radio ziņu izlaidums atpazīstamu diktoru balsīs):

Tūkstoš deviņi simti slapjajā gadā

Ar milzīgu, līku zobu

Izkoda mēnesim robu

Šlopster – Klopsters!

Ak, šausmīgais Šlopster – Klopsters!

Un salasījās visi pasaules puikas,

Bet, kamēr tie kopā lasījās,

Kamēr taisījās, kamēr grasījās –

Šņaks!

Šlopster-Klopsters apēda visu Mēnesi.

Viņš gulēja baismīgs un spalvainš,

Neviens to jau neredzēja.

Jo katrā pasaules takā

Bija tumšs kā akā.

Un sēdēja pasaules puikas

Ap spožu lampu barā

Un gudroja –

Ko lai dara?

Ir jāiet pie Šlopster – Klopstera

Un jāprasa, lai atdod Mēnesi!

Bet katrs puika tad kļuva skumjš –

Jāiet ir tumsā,

Jāiet ir tur, kur tumšs...

Un latviešu puika Jānītis teica:

-Es neprotu staigāt

Pa tumsu aklu,

Es varu pakrist

Un nolauzt kaklu.

Un jūs paši redzat,

Ka man viens tikai ir.

Bet gulēja briesmīgais

Šlopster – Klopsters,

Kas daļas viņam!

No mēness drupatām

Viņš taisīja jāņtārpiņus

Un iekāra ausīs

Pa jāņtārpiņam.

Un mongoļu puika Argasajs teica:

-Uz zirga es esot varonis,

Tā visi saka,

Bet jūs taču paši redzat,

Ka zirgam man nav šeit blakām.

Un tik tumšā naktī

Es zirgu nevaru sataustīt.

Bet gulēja briesmīgais

Šlopster – Klopsters
 Un sprieda –
 Tik drusciņ atpūtīsies kauli,
 Ies un pusdienās notiesās
 Sauli.
 Un neģeru puika Mambo teica:
 Es ietu,
 Un baiļu varbūt arī
 Man nebūtu it nekādu.
 Bet tumsā es pats sevi neredzu
 Ar tik melnu ādu.
 Un kā tad es varu iet,
 Ja es pats sevi neredzu?
 Es varu aiziet uz citu pusi!
 Bet briesmīgais Šlopster Klopsters
 Jau bija piecēlies sēdus
 Un ēda jāņtārpiņus.
 Un tad atradās puika,
 Pats mazākais puika,
 Un teica:
 -Es gājējs būšu!
 Man šķiet,
 Ka jums visiem ir bailes,-
Viņš gājējs būs
Jā, jums visiem ir bailes!
 Es saņemšu visu dūšu!
 Ak,nabaga,nabaga puika...
 Šlopster-Klopsters jau atraugājās,
 Šlopser-Klopsters jau taisījās
 Celties kājās,
 Kad pēkšņi pie pašas auss:
 -Tu, briesmīgais Šlopster – Klopster,
 Atdod Mēnesi!
 Šlopster – Klopsters no izbrīna
 Atņirdza zobus.
 Zobus kā zāģus
 Un ilkņus kā baznīcas torņus:
 -Knisli, vai tev prātiņš ir mājās?
 Vai tu zini, kā ar Šlopsteru-Klopsteru
 jāsarunājas?
 Un puika teica:
 Es citādāks būšu.
 Ja arī knisli,
 Tad tomēr – ar dūšu.
 Atdod Mēnesi!
 Bez Mēness Jānītis
 Var nolauzt kaklu –
 Atdod Mēnesi!
 Bez Mēness Angasajs
 Nevar sataustīt zirgu –

atdod Mēnesi!
Bez Mēness Mambo
Pats sevi neredz –
Atdod Mēnesi!
Jā, Tev ir dūša,
Sacīja briesmīgais
Šlopster – Klopsters,
Un kā eglītē rotaļlietu
Iekāra apaļu Mēnesi
Zilajā debesī
Un aizgāja nurdēdams:
Gan jau kādam reiz aptrūks dūšas,
Lai jau pagaidām mēness karājas,
Kļūs bailīgi puikas,
Tad es atnākšu
Un tad: pa gabalam Mēnesi,
Vai arī visu –
Ammm!¹³⁵

¹³⁵ Sējāns, Andris., Vācietis Ojārs. *Mēnesim robs*. Dziesma jauktajam korim

Pielikums nr.8. Raimonds Tiguls. *Moonlight sound design*

In the moonlight time stand still
The presents melts into the past
And my spirti communes
With souls that have passed before me.
I can never explain
Can never tell you
No!

In the nigt it smells of morning
Andi n the silence flowers and birds
Herald the light.
Tears in my eyes -
Like dewdrops on flowers
That with the light will disappear,
Having been lost in darkness.

I can never explain
Can never tell you
No! ¹³⁶

Atdz.:
Laiks sastingst mēnesnīcā.
Kļūst tagadne pagājība,
Mans gars satiek
Dvēseles – aizgājējas.
Izskaidrojams tas nav,
nedz izstāstāms –
Nē!
Rīta smarža nakts vīrakā,
un klusuma ziedi un putni
gaismu vēstī.
Asaras manās acīs –
kā rāsas pilieni ziedos –
gaismas svīdā.
Izskaidrojams tas nav,
nedz izstāstāms –
Nē! ¹³⁷

¹³⁶ Tiguls, Raimonds. *Moonlight sound design*. Dziesma jauktajam korim ar pavadījumu

¹³⁷ Tiguls, Raimonds. *Moonlight sound design*. Atdz. Buševica, Līga. *Kamēr... Mēness dziesmas*. CD

Pielikums nr.9. Sondra Lāce. *Mēnesī...*

Kaut reizi mēnesī palūkojies
Mēnesī
Par prieku ikdienai es apstājos
Reizi mēnesī
Nevienu neklausot es rokas paceļu un pastiepjos
Pretī mēnesim
Kaut reizi mēnesī es paļaujos
Uz mēnesi
Tas nakts mierā visu saplānos
Uz mēnesi
Nakts klusumam debesīs es atdotos
Ik mēnesi
Zvaigžņu vannā vannotos uzsmaidot
Mēnesim
Ar savu mierpilno seju viņš sēdētu
Iepretim
Un šķetinātu sudraba rasas kamoliņu
Ik pa mirklītim
Es zvaigžņu skaistumā ietērptos
Kaut reizi mēnesī
Un ar mēnesi sarunām nodotos
Kā draugi seni
Un reizi mēnesī es apzinos
Ka neviens šo mirkli nelabos
Tas mūs ar mēnesi ik mēnesi
Tik vien, cik zvaigžņu debesīs.¹³⁸

¹³⁸ Lāce, Sondra. *Mēnesī. Kamēr... Mēness dziesmas*. CD

Pielikums nr.10. Sondra Lāce. Rihards Zaļupe. *Mēnesī*.

Mēnesī
Kaut reizi palūkojies mēnesī
Mēnesī
Kaut reizi paļaujos uz mēnesi
Mēnesī, reiz mēnesī
Par prieku ikdienai es apstājos
Mēnesī, reizi mēnesī
Kaut reizi mēnesī es paļaujos
Tas nakts mierā visu saplānos uz mēnesi
Kaut reizi palūkojos mēnesī
Par prieku ikdienai es apstājos
Es zvaigzņu skaistumā ietērptos
Un ar mēnesi sarunām nodotos
Un reizi mēnesī es apzinos
Ka neviens šo mirkli nelabos
Mēnesī, reiz mēnesī, jā!¹³⁹

¹³⁹ Zaļupe, Rihards., Lāce, Sondra. *Mēnesī*. Dziesma jauktajam korim

Pielikums nr.11. Andrs Sējāns. Ojārs Vācietis. *Mēnesim robs*

Pielikums nr. 12. Intervija ar diriģentu Māri Sirmo

Kur radās ideja par Mēness dziesmu cikla veidošanu?

Māris Sirmis. *Mēness dziesmas nāca kā likumsakarīgs turpinājums Saules dziesmām. Vēsturiski skatoties, Kamēram bija 15.gadu jubileja 2005. gadā, kad mēs izveidojām pirmo ciklu – Latvija, Saules zeme. Un toreiz bija uzaicināti astoņi latviešu komponisti, katram no tiem veltot vienu skaņdarbu saulei. Un tad sekojoši bija veidots Pasaules Saules dziesmu projekts, pieaicinot jau 17 dažādu valstu komponistus, katram veltot vienu savu saules dziesmu. Un likumsakarīgi šis viss iesāktais tika turpināts ar Mēness dziesmām. Es šo dziesmu projektu iesāku, bet diriģents Jānis Liepiņš savā veidā pabeidza, izveidojot arī CD ierakstus un to izdodot. Bija vēl viens projekts iecerēts, kuram pieķēros – Dzintara dziesmām, tika strādāts arī pie tām divu gadu garumā, bet šo projektu līdz galam realizēt tomēr neizdevās. Nu, lūk, iespējams, ka tā turpinot būtu bijušas arī zvaigžņu dziesmas, planētas. Ļoti daudz iespēju saistīto tēmu turpinājumam.*

Kāpēc Mēness dziesmu izveidei tika piesaistīti tieši konkrētie komponisti?

M.S. *Mēness dziesmu koncepts veidots ar autoriem, ar kuriem man ir bijis patīkami strādāt kopā, kuri, manuprāt, raksta interesantu mūziku, kuriem patiešām ir arī daudzējādi piedāvājumi. Es esmu no tās radošās saimes, kurš uzskata, ka pirmajā vietā ir mūzika, nevis ideoloģija. Jo veiksmīgas programmas pamatā ir nevis fantastisks režisora koncepts, kas pārsvarā var arī no skatītāju vietām nenolasīties, bet visu nosaka dziesma.*

Vai variet raksturot kādas atsevišķas Mēness dziesmu kompozīcijas un konkrētu sadarbību iemeslus ar mūzikas autoriem ?

M.S. *Rihards Zaļupe, uz to laiku, kad veidojām Mēness dziesmas jau bija radījis kora darbus. Bija sevi parādījis kā veiksmīgu komponistu arī kora darbos un tas, ko viņš dara jau šobrīd, salīdzinot ar Mēness dziesmām četrus gadus atpakaļ jau ir pavisam citā pakāpē. Tas iespējams ir pateicoties tieši Mēness dziesmām, kur viņam bija vēl viena iespēja pakāpties augstāk. Viņa pamatizglītība ir perkusionista specialitāte, un viņš ir cilvēks, kas strādā ar ritmu, kādu reizēm trūkst latviešu mūzikā, kur vadošais rakstības veids ir sentiments, mierīgi, lēni tempi... Tāpēc Zaļupe kā vērtība ir caur*

savu dinamismu, ātrumu un ritmu mīlošo raksturojumu. Vēl no tādiem autoriem, piemēram, Kaspars Zemīts, kas absolūti tajā laikā vēl nav kormūzikas pazinējs vai apzinātājs, bet Mēness dziesmu koncertam uzrakstu vienu no pirmajām savām kora dziesmām pavadījumā ar ģitāru. Pāris nedēļas atpakaļ mēs jau prezentējām viņa pirmo kormūzikas disku. Mēness dziesmām centos arī nedublēt jau iepriekšējos projektos pieaicinātos sadarbības komponistus, ja neskaita Raimonu Paulu un Ēriku Ešenvaldu. Ērikam Ešenvaldam uzrakstot izcilu skaņdarbu Saules dziesmām Aizeji Lietiņ un Raimondam Paulam uzrakstot brīnišķīgas divas miniatūras, abi komponisti tika piesaistīti arī jaunajam projektam.

Raimonda Tiģuļa darbs ir viens izcils meistardarbs. Viens no pirmajiem, kurā viņš izmanto tajā laikā vēl nesen iegādāto hang . Darbs veltīts komponista tēvam, kurš Raimondam nozīmējis ļoti daudz. Un kompozīcijā iekļautais dzejolis stāvējis nolikts kaut kur neaiztikts. Un tad bija pienācis tas īstais brīdis, kad es uzaicināju uzrakstīt skaņdarbu Mēness dziesmām, un viņš bija izvēlējis tieši šo dzejoli Mēness dziesmai. Par šo darbu visspilgtākais iespaids saistās ar tā Kamēr... atskaņojumu Krievijā Nižņijnovgorodā. Nižņijnovgorodā, lūk, pie šī skaņdarba, es lūkojos uz saviem dziedātājiem un nesaprotu, kāpēc tik jocīga atmosfēra un acu skatiens. Viņi dzied un kaut kā jocīgi ik pa laikam uzmet acu skatienu zālē. Es jau redzu viņu acis, bet to, kas norisinās zālē, neredzu. Izradās, ka zālē ir piecēlušies kādi trīs cilvēki kājās, kas sevi dēvē par cilvēkiem ar ekstrasensu spējām un ar paceltām rokām stāv pret kori, cenšoties smelt kādu īpašu enerģiju.

Es cenšos vienmēr izprovocēt ko samērā jaunu, kaut kādā zināmā mērā nezināmu, kas dod potenciālu, ka tas nākotnē varētu būt kas nebijis ,interesants vai inovatīvāks autors rakstības stilā. Evija Skuķe, viens no Kamēr dziedātājiem, kura jau tad pavīdēja kā viens no jaunajiem komponistiem, tad nu arī tika uzaicināta piedalīties Mēness dziesmu izstrādē.

Pirms tam man nebija izdevies sastrādāties ar Juri Karlsonu. Juris izstāstīja savu ideju, un man šķita: ak dievs, cik skaisti, kā tas ir iecerēts! Par mīlestību, par mūžīgo eliksīru, par lāsumainiem pilieniem un sengrieķu traģēdijas stāstījumu. Tomēr skaņdarbs ticis uzrakstīts diezgan instrumentāli un Kamēram negāja nemaz tik viegli ar tā atskaņošanu Šī ideja, kas iemiesota režisora vīzijā, nezinu, vai līdz galam

nolasāma klausītājam, taču saprotu, kāpēc arī komponists izvēlējies rakstīt tieši tā. Man tas bija ļoti interesants process.

Līgai Celmai skaņdarbs bija nedaudz tango stilā, tā kā tāds nakts blūzs, es pat teiktu ar ļoti izteiktu erotisku piesitienu. Līga pati ir dziedājusi Kamērā. Ļoti talantīga diriģente un komponiste ar ļoti oriģinālu muzikālo piesitienu. Viņas mūzika vienmēr ir kontrastiem bagāta.

Sējāns¹⁴⁰, piemēram, uzrakstījis gandrīz vai veselu kameroperu par Šlopsteru-Klopsteru. Viņš garšīgi raksta un ir ļoti talantīgs cilvēks ar lielu Kosmosa¹⁴¹ pieredzi, rakstot gan vokālus, gan vokāli instrumentālus skaņdarbus. Šlopsters- Klopsters bija kā Inese Lūsiņa rakstīja recenzijā: Ar operu lielo sākās, ar operu, mazu koncerts noslēdzās.

Kāda ir motivācija projekta realizācijai pasūtīt un veidot jaundarbus, nevis sastādīt programmu, no teiksim jau eksistējošiem skaņdarbiem?

M.S. Tāpēc, ka redziet, jūs un arī sabiedrība pamaniet šīs jaunradītās programmas, nevis tās, kuras ir jau skanējušas. Bet Kamēram ir bijušas arī brīnišķīgas klasiskās programmas, sākot no Baha līdz pat latviešu klasikai. Kamērs ir izveidojies par tādu vienību, kam patiešām ļoti daudzi pasaulē seko līdzī un pazīst to caur daudzām, tieši oriģināli jaunradīti veidotām programmām.

Mēness dziesmu programmās minēts, ka iesaistīts arī Ilmārs Blumbergs un Elita Platmalniece? Cik liela loma un iesaiste bijusi šiem abiem māksliniekiem projekta realizācijā?

M.S. Mēness dziesmām bija divas daļas. Pirmajā daļā Orfa klasiskā opera. Mēness, kur sekojoši tika veidota scenogrāfija, un Elita Platmalniece šajā daļā veidoja minimālus, akcentējošus elementus koristu tēlu niansēm. Un, runājot par Blumbergu, tas ir viens no, manuprāt, cienījamākiem un dižākajiem māksliniekiem vispār. Tas, ko vienmēr esmu apbrīnojis, cik oriģināls savā pašizpaušmē, un spilgtajā rokrakstā viņš ir. Cilvēks, kurš man viennozīmīgi ir liela autoritāte un diemžēl jāsaka - bija. Sākot no 1995.gada, viņš ir bijis nemainīgs kora Kamēr diska un vizuālā tēla veidotājs. Visas afišas, disku dizaini ir izdoti caur viņa redzējumu un rokrakstu. Redziet, tas

¹⁴⁰ Komponists, producents Andis Sējāns

¹⁴¹ Vokālā grupa, sekstets Cosmos kurš aktīvi darbojies un pastāvējis no 2002.-2009. gadam

iespējams nozīmē, ka arī priekš viņa Kamēr... kaut ko nozīmēja, principā nekad tam neatsakot un cieši līdzdarbojoties. Viņam piemīt viena unikāla lieta, ko man cilvēki daudz kur pasaulē, paņemot rokā Kamēr disku, teikuši: tie patiešām ir ļoti oriģināli dēļ sava mākslinieciskā noformējuma. Tas nav vienkārši disks, kurā ir ierakstīta kvalitatīva mūzika, bet, paņemot to rokās, ir patīkami skatīties arī uz tā māksliniecisko izpildījumu.

Cik liela nozīme ir vadmotīva – Mēness tēla noteicošajai lomai visa skaņdarba radīšanas un interpretēšanas procesa laikā? Kā tiek strādāts ar tematisko saturu?

M.S. Godīgi runājot, 99,9 procentos tā ir pilnīga brīvība. Mana pieredze liecina, jo tu vairāk iegrožo autoru, to ieliekot konkrētos rāmjos un uzliec viņam prasības, tas var kādreiz izdoties, bet pārsvarā neizdodas tik labi. Manuprāt, galvenā vērtība ir tajā, ka tu komponistam dod absolūtu brīvību. Un šajā gadījumā ir ļoti svarīgi tematisko materiālu norādīt tik apjomīgu, daudznozīmīgu un nozīmju sevī ietverošu, ka materiāls zem sevis spējīgs ietvert ārkārtīgi plašas iespējas. Šajā projektā autors salīdzinoši varbūt tika ierobežots Mēness un nakts tematikā, taču no otras puses skatoties spektrs tomēr ir ļoti plašs.

Vai Mēness Dziesmu koncerta laikā skaņdarbu starplaikos Jūs stāstījāt par skaņdarbu kontekstiem arī skatītājiem, jo, piemēram, Pasaules saules dziesmās tas tika darīts. Ja jā, tad kāda, jūsuprāt, tam ir nozīme?

M.S. Šajā konkrētajā programmā nē. Taču es vienmēr esmu uzskatījis, ka ļoti svarīgi ir komunicēt ar klausītāju tā iemesla dēļ, ka iespēja klausīties un sajūst mūziku, zinot kaut maz drusciņ vēsturisko zemtekstu ir pavisam savādāk klausītājam, nekā viņš klausās pilnīgi nezināmu, svešu un neidentificētu darbu tajā brīdī. Ļoti svarīgs ir tas ievads. Tas ir tāpat kā ejot uz operu, būtu ieteicams izlasīt libretu. Tas ir tā, tad tu to saproti, jo tas nekur nav iešifrēts mūzikā, tad pilnīgi savādāk arī klausās tā mūzika.¹⁴²

¹⁴² Dzintare, Ieva. *Saruna ar Māri Sirmo*. 2016.9.mai. Audioieraksts. Glabājas I.Dzintares personiskajā arhīvā.

Bakalaura darbs

“Mēness simbolikas daudzveidība kora *Kamēr...* koncertciklā *Mēness dziesmas*”

Izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas kultūras teorijas un vēstures katedrā

Ar savu parakstu apliecinu, ka bakalaura darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ieva Dzintare _____ .05. 2016.
Vārds, uzvārds Paraksts

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ . ____ .2016.
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds Paraksts

Recenzents: _____
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Darbs iesniegts ____ . ____ .2016.

Studējošo servisa speciālists : _____
Vārds, uzvārds Paraksts

Darbs aizstāvēts LKA _____ gala pārbaudījumu komisijas sēdē
Bakalaura, maģistra

____ . ____ .2016. prot. Nr.

_____ vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____
Vārds, uzvārds Paraksts